

5te Ärgången.

Tredje och fjerde

UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTAFLOK

UNDER MEDVERKAN AF

FLERE SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFNA AF

ARVID AHNFELT.

FEMTE ÄRGÅNGEN.

NY SERIE

1885

MARS—APRIL.

STOCKHOLM
CARL SUNESON.

AF 215

Pris för dubbelhäfte 2 kr.
Innehållsförteckning m. m. se omslagets insidor.

INNEHÅLL.

	Sid.
Gustaf Mauritz Armfelt såsom konungagunstling. Af <i>Ernst Wallis</i>	219.
Albert Gellerstedt. En kontrast till den Wirsenska tendensdiktningen.	
Af <i>Ola Hansson</i>	241.
Fortsatta afslöjanden rörande Hans Järta (kommunistiska finansoperationer i Svenska Akademien m. m.)	253.
Lokala parlament. En nyhet inom Englands politiska lif. Af <i>Helen Zimmern</i> . (Öfvers. från författarinnans manuskript)	275.
Kan postverket hemlighålla tidningarnas prenumerationsciffror? (Underdånig anhållan om suspension af en grundlagsparagraf, belysning af <i>Junius</i>	282.
Frans Hedberg om svenska skådespelare. Några anmärkningar af <i>Gustaf af Geijerstam</i>	285.
Några ord med anledning af Hjalmar Strömers »Framtidsvinkar». Af <i>Vilhelm Svarthög</i>	296.
Strindberg och kvinnofrågan. Af <i>Hjalmar Branting</i>	302.
Aug. Bebel om kvinnan. Af <i>A. F. Akerberg</i>	323.
Månsken. Berättelse af <i>Guy de Maupassant</i> . Öfvers. af <i>Birger Mörner</i>	333.
Stockholms teatrar. Febr.—Mars 1885. Af <i>Claës Lundin</i>	339.
En akademisk prisfråga. (Bref från Örebro af en jägare och fogelvän)	361.
Ett litet efterspel till den nya komedien »Mellan barken och trädet». (Bref från Norrland af <i>Angermannus</i> .)	372.
Nya hofskildringar, anmälda af <i>Hugo R...r.</i>	375.

Såsom tillkännagafs i prenumerationsanmälan, har red. af Dagens krönika förbehållit sig att efter omständigheterna få äfven i dubbelhäften fördela det utlovade årsomfånget för tidskriften af minst 50 ark (800 sidor). Meningen är dermed ingalunda att emellanåt utkomma *senare*, än hvad uttrycket en »månadsskrift» innebär, utan blott att på gränsen mellan tvänne månader få, när så lämpar sig, gifva den kommande månadens häfte *på förhand*. Svårigheten att uppskjuta med artiklar, som ega ett direkt intresse för ögonblicket, föranleder till en sådan åtgärd.

»Dagens krönika», som i förhållande till sitt omfång är den billigaste svenska tidskrift, har ock i en hos oss ovanlig grad att glädja sig åt allmänhetens uppmuntran, i det den f. n. utgår i en upplaga på 3,000 exemplar, hvarpå fästes hrr annonsörers uppmärksamhet. Annonser för Dagens krönika emottagas i Karl Sunesons Bokhandel.

»Ur dagens krönika» utkommer i tolf häften (varierande mellan 4 och 6 ark).

Pris för helårsprenumeration 10 kr.

Pris för enkla häften 1 kr., för dubbla häften 2 kr.

Gustaf Mauritz Armfelt såsom konungagunstling.

Af Ernst Wallis.

Gustaf Mauritz Armfelt. Studier ur Armfelt's efterlemnade papper samt andra handskrifna och tryckta källor af *Elof Tegnér*. Del I och II. Stockholm, F. & G. Beijers Förlag, 1883 och 1884.

Det var icke på svensk jord som det vänskapsförhållande mellan konung Gustaf den tredje och Armfelt grundlades, hvilket skulle blifva af så stor betydelse för Sveriges öden. Gustaf den tredje hade sommaren 1780 begifvit sig till Spa, den tidens mest fashionabla brunnsort, »Europas lilla Versailles». Den svenske suveränens närvaro hade gjort säsongen ännu mera lysande än vanligt. »Grefven af Haga» blef medelpunkten för den glänsande aristokratiska främlingsskara från alla Europas land, hvilken samlats i den lilla belgiska brunnsorten, kanske mer lockad af dess glada sällskapslif och beryktade spelbanker, än af dess helsokällor. Konungens artighet och älskvärdhet framkallade en verklig förtjusningsfeber. Han tycktes göra sig ett nöje af att glömma sin rang och här låta frihet och jemnlighet råda, och hans föredöme följdes af de franska prinsar och tyska småfurstar, som denna sommar infunnit sig i Spa. Sjelf var Gustaf den tredje förtjust och yttrade, att han ej på många år upplefvat ett gladare lif. Han njöt i fulla drag af detta

franska sällskapslif, som han så lifligt älskade. Den ena lysande festen till hans ära aflöste den andra. De många furstliga personerna täflade att öfverbjuda hvarandra i prakt och elegans.

Gustaf den tredje hade redan ett par veckor vistats i Spa, då Armfelt, i början af augusti, begaf sig dit från Paris för att göra konungen sin uppvaktning.

Gustaf Mauritz Armfelt var ännu blott 23 år gammal. Till yrket var han militär, liksom alla hans förfäder varit, allt sedan bonden Erik Larsson, hvilken från soldat tjente upp sig till ryttmästare och adlades 1648 med namnet Armfelt. Vår hjertes fader, Magnus Wilhelm Armfelt, deltog såsom officer vid det franska regementet »Royal Suédois» i ett fälttåg i Flandern på 1740-talet, under befäl af en bland århundradets snillrikaste fältherrar, marskalken af Sachsen, för hvilken han alltid behöll en liflig beundran, som gick i arf till hans son. Denne Mauritz af Sachsen, med sin tapperhet och äfventyrlusta, ridderlighet och frikostighet, med sin dyrkan af qvinnor och nöjen, blef gossens ideal. I dopet hade han endast erhållit namnet *Gustaf*; efter sin barndoms ideal antog han senare namnet *Mauritz*.

Vid sjutton års ålder, på våren 1774, lemnade Gustaf Mauritz Armfelt sitt föräldrahem i Finland för att som fänrik tienstgöra vid gardet i Stockholm. I fyra års tid lefde han nu ett öfverdådigt garnisonslif i hufvudstaden. Han kóm under dessa år äfven i beröring med hofkretsarne och med konung Gustaf den tredje. Men någon konungagunst kom ännu icke i fråga. »Jag saknade», skrifver Armfelt, »ännu hållning och lefnadsvett och satte mig öfver allt hvad man vanligtvis sätter värde på i ett hof.»

En duell mellan Armfelt och en annan ung officer vid gardet under dess pågående öfning på Ladugårdsgärdet väckte Gustaf den tredjes synnerliga missnöje.

Konungen tillkännagaf sin afsigt att förflytta fänriken Armfelt till ett landregemente. För att undgå en sådan förödmjukelse begärde Armfelt tjänstledighet för att företaga en längre utländsk resa. Detta beviljades.

Efter längre eller kortare uppehåll på sin gynnares och reskamrats, den ryktbare öfverste Göran Magnus Sprengtportens boställe Brahelinna i Finland, i Petersburg, Warschau, Breslau, Berlin och Strassburg anlände den unge Armfelt våren 1780 till Paris.

Det var här, under umgänget med den svenske ambassadören, den älskvärde och välvillige Creutz, och en annan af det Gustavianska tidehvarfvets bästa karakterer, Malte Ramel, och dennes grefvinna, som tanken på en anställning vid Gustaf den tredjes hof först synes hafva blifvit väckt hos Armfelt. Första steget till realiserande af denna för en ungdom med Armfelts skaplygne så lockande framtidstanke togs, då Armfelt i sällskap med Ramel begaf sig från Paris till Spa. Planen stötte emellertid på hinder. Gustaf den tredje synes allt sedan Armfelts tjänstgöring vid gardet i Stockholm hafva hyst en viss motvilja mot honom och skydde icke att nu i Spa öppet visa denna ovilja.

En dag, så berättas det, stod Gustaf den tredje på väg att göra visit hos grefvinnan Ramel, men då han varseblef Armfelt på balkongen midt i grefvinnans société, lät konungen köra förbi, emedan han ville undvika att råka Armfelt.

Den ädling, som skulle blifva Gustaf den tredjes bortskämde gunstling och förtrognaste vän, fick sålunda röna ett det tydligaste, nästan förolämpande bevis på konungens onåd. Samtidigt voro i konungens följe i Spa två andra unga adelsmän, den sjuttonårige grefve Claës Fredrik Horn och den tjugutvååriga Carl Pontus Lilljehorn, hvilka skulle komma att deltaga i den samman-

svärjning, som kostade Gustaf den tredje lifvet. Så förvandlas känslorna och ombytas rollerna!

Gustaf Mauritz Armfelt hade ända från sina tidigaste ynglingaår varit en dyrkare af qvinlig skönhet. Damernas riddare, hade han äfven blifvit damernas gunstling. Den krets af aristokratiska skönheter, hertiginnan d'Areberg, prinsessan de Croy, grefvinnan Ramel m. fl., i hvilkas sällskap Gustaf den tredje så väl trüfdes, var förtviflad öfver den onåd, konungen visade deras vackre och älskvärde riddare. »De sammansvuro sig», så berättar en anteckning* från den Gustavianska tiden, »för att bespara Armfelt den förödmjukelse, som Gustaf den tredje ville låta honom undergå genom att utesluta honom från societeten. Dessa intriger segrade öfver konungens motvilja. Det kom till en förklaring, som slutade med en ömsesidig tillfredsställelse. Konungen fann Armfelt så intagande, så qvick, så alldeles efter sin smak, att han bad honom följa sig till Sverige och stanna vid hans sida.»

Så hade Armfelt damernas gunst att tacka för att han kom i tillfälle att vinna konungens. Ett par veckors sammanvaro var tillräcklig för att fullkomligt förändra Gustaf den tredjes åsigt om den unge gardesfänriken, som han förut velat förflytta till ett landregemente och med hvilken han undvikit att sammanträffa i societeten. Då Armfelt i slutet af augusti, i sällskap med Ramel, lemnade Spa, var det redan öfverenskommet mellan honom och Gustaf den tredje, att han skulle återvända till Stockholm och der tillhöra konungens närmaste omgifning.

På Ramels egendom Hvidarp i Skåne, der Armfelt vistades någon tid och der äfven Gustaf den tredje, på sin hemresa från Spa, gjorde ett kort besök, fick Armfelt

---

* Minnen ur Sveriges nyare historia, samlade af B. von Schinkel. Första delen, sid. 278.

af konungen befallning att inställa sig i Stockholm. Han kom till hufvudstaden på senhösten, åtföljde för någon tid hofvet till Gripsholm, men måste tillbringa större delen af vintern på sjuksängen, en följd af en svår förkylning. Denna långvariga sjukdom vållade emellertid intet afbrott i konungens gryende vänskap, som tvärtom visade sig i talrika förfrågningar om patientens helse och i en viss otålighet att få se honom vid hofvet.

Efter sitt tillfrisknande erhöll Armfelt, sommaren 1781, sin första anställning vid hofvet, nämligen såsom kavaljer hos kronprinsen Gustaf Adolf, då ett barn på sitt tredje år.

Ett år hade icke förflutit, sedan Armfelt gjort sitt inträde vid hofvet, förr än han nämndes såsom Gustaf den tredjes förklarade »favorit». Och den konungagunst, som så hastigt förvärfvats, skulle oatbrutet fortfara, ända tills döden gjorde ett slut på vänskapen mellan dessa båda likstämda naturer.

De samtida åsyna vitnena voro allt annat än blida i sina omdömen om detta gunstlingsskap. Kammarherren greve Adolf Hamilton kallar Armfelt för »en ny Sejanus, uppväxt vid den moderne Tiberii sida,» och förklarar, att hans »vackra figur, rödlätta ansigte och öppna uppsyn dolde den ofantligaste ärelystnad under ett gladt och otvunget umgängessätt». Nästan ännu hårdare är den gamle statsmannen Fersen, som tecknar Armfelts karaktär med följande ord: »denne gunstling, som med ett dåligt hjerta, en oförskämndhet utan allt återhåll och en djup okunnighet förenade ett naturligt förstånd och hela lägheten hos en smickrare, studerande alla sin herres svagheter och tillegnande sig dem». Icke ens Armfelts eljest så allmänt prisade skönhet och älskvärda umgängessätt vill Fersen erkänna, utan skrifer: »baron Armfelt, tjock om lifvet, utan hållning och behag». Den klassiska

bildningens allvarlige representant vid Gustaf den tredjes hof, Adlerbeth, ger följande bild af Armfelt under hans ungdomsår: »vacker, glädtig, begifven på nöjen och uppfinnare af nya, kitslig, fåfång och ostadig, men af godt hufvud och begrepp, när han orkade använda det, tilltagsen, vårdslös, vällustig, slösaktig, omättlig af penningar, emedan han egde omättligen behof». Och Gustaf den tredjes svägerska, hertiginnan af Södermanland, klandrar i sin dagbok så tidigt som i juni 1782 skarpt den unge gunstlingens öfvermod och anmärker, att han redan nu börjat taga en beskyddarton såsom förklarad »favorit». Ganska riktigt skrifer emellertid samma spirituella och ovanligt frimodiga furstinna i sin dagbok 1783: »En förklarad gunstling är icke älskad i något land: det är nästan en olycka att vara en konungs gunstling; det medför hat, och man undgår ej smädliga beskyllningar. Då nu ingen af dem, som konungen gynnat, varit på en så förtrolig fot med honom som baron Armfelt, så har heller ingen varit så afundad; också utspridas dagligen om honom kränkande rykten, hvilka mycket skada honom i allmänna omdömet.»

Det är dessa »kränkande rykten» och hårda omdömen, falska föreställningar och traditioner, som herr *Elof Tegnér* företagit sig att med stöd af den omsorgsfullaste källforsknings beriktiga i den utförliga biografi öfver Gustaf Mauritz Armfelt, hvars två hittills utkomna delar blifvit mottagna med så allmänt bifall af kritiken och pressen. Författaren har till sitt förfogande haft det mest fullständiga material af historiska källor. Utom en mängd andra handskrifna källor har han haft tillfälle att begagna det rikhaltiga, »för profana blickar länge tillslutna» Armfeltska familje-arkivet på Åminne i Finland.

Det är till stor del med Gustaf Mauritz Armfelts egna ord, som herr Tegnér kunnat skildra sin hjertes omväxlande lefnadsbana. Ensamt på Åminne förvaras

14 stora portföljer förtroliga bref från Armfelt samt dessutom hans hittills otryckta vidlyftiga dagböcker och memoir-anteckningar. Den sorglösa uppriktighet och stundom nästan öfvermodiga öppenhet, som utgjorde ett af de förnämsta dragen i Armfelts karaktär och vid flere tillfällen i lifvet kostade honom så dyrt, förläna åt hans bref och anteckningar en friskhet och ett behag af det mest utsökta slag.

Sjelf tecknar Armfelt i ett af dessa bref sitt porträtt med de orden, att han vore »så glad, så galen, så fallen för sällskapslif, nöjen, qvinnor och literatur, men icke desto mindre den mest nitiske bland undersåtar och vänner».

Det var också utan allt tvifvel genom sin glädje, sitt friska skämt, sin muntra persiflage, som han först vann Gustaf den tredjes ynnest och måhända äfven åtskilliga af sina fiender vid hofvet. Han var — såsom Schröderheim skref i en prolog, hvilken 1783 uppfördes vid hofvet — »tjocka baron, som alltid ville hålla kungen vid godt humör». Detta lyckades också ypperligt, och säkerligen var det en sällsynt undantagsdag, då Armfelt, sommaren 1783, i sin dagbok antecknade: »Det skratades icke förr än vid supén». Under de sju första åren af hans hoflif inskränkte sig i sjelfva verket Armfelts gunstlingsskap hufvudsakligen till att vara konungens maître des plaisirs.

Om den skarpa, men ofta oemotståndligt skrattretande tonen i Armfelts skämt och persiflage vitna mångfaldiga af herr Tegnér anförda ställen ur hans anteckningar och bref. Ett karaktäristiskt prof af hans skrifsätt är hans skildring af den danska konungafamiljen, hos hvilken Gustaf den tredje och hans följe gjorde ett besök på Marienlyst den 9 juni 1786. »De afhemtade oss från Helsingör till Marienlyst», skrifver Armfelt, »der vi råkade gamla enkedrottningen, en tjock ful kärring, full med

scorbutiska fläckar på armarne, första upphofvet till drottning Mathildas olycka. Hennes hofstat såg ut som Bileams' brandklippare. Efter en halftimme kom den förryckte monarken (Christian VII); innan de fingo in honom, var det ett fasligt skrapande i förstugan. Han kom ändtligen; såg tokig ut, helsade som om han gått i sömnen, och sprang ur det ena rummet i det andra. Prins Fredrik och hans gemål äro ett styggt par: hon sätter hvitt i ansigtet; han är puckelryggig och hon utmagrad. Lilla prinsessan är söt som en engel, artig, glad och vacker, vällustiga manér och gracer i alla leder. Då vi kommo till bords, sutto vi med tvenne elaka anrättningar i två timmar; och som desserten kom in, steg det galna majestätet opp, och vi fingo passera oss utan både körsbär och sockerbröd (— n. b. Malagavinet gick omkring strax efter soppan). Under måltiden satt han och grinade åt Essen; smakade på alla rätter, utan att äta af någon, och om han åt, spottade han genast ut tuggan under bordet, ryckte tallriken från sin mor och sin dotter och åt af den mat, de hade för sig.»

Det är för ofrigt icke det enda ställe, der Armfelt skämtar med kungligheten. »Medgif, att konungarne äro födda skådespelare», skrifver han en gång, »och att den enda skilnaden mellan dem och andra skådespelare blott består i vårt undseende att icke offentligen hvissla ut dem och i deras frihet att sjelfva författa de stycken, som de vilja spelå för oss.»

Men ju hvassare Armfelts penna och tunga ofta voro, desto mer länder ett förhållande honom till heder, hvarpå hans biograf med skäl fäster uppmärksamheten. »I de anteckningar, som Armfelt bestämt för efterverlden, skall man förgäfves», skrifver herr Tegnér, »söka motsvarigheter till de nedsättande omdömen om konungen, som förekomma i Adlerbeths, Schröderheims och J. G. Oxenstjernas memoirverk. Konungen räknade äfven

dessa snillrika män till sina personliga vänner och kunde hafva skäl att fordra deras tacksamhet så väl som Armfelts. Det ländes icke denne sistnämde till skam, att hans uppfattning af tacksamhetens förpligtelser var en annan än dessa samtidas, om han ock stundom varit af en annan tanke än sin konung i frågor af så väl större som mindre vikt.»

Ty Armfelt var ingalunda blind för Gustaf den tredjes fel och svagheter och vågade äfven motsäga honom, stundom till och med icke utan en viss hetta, som vitnade om hans häftiga finska lynne. Då kunde någon gång lätta strömoln uppstå på deras vänskaps klara himmel och hos Armfelts afundsmän vid hofvet väcka de ljufvaste förhoppningar. Men det dröjde aldrig länge, förr än nådens sol åter kastade sina strålar öfver denne gunstling, hvars uppriktiga och hängifna trohet konungen aldrig hade något skäl att betvifla.

Det skulle emellertid dröja temligen länge, innan denna hängifvenhet fick prövas i rikets stora och viktiga värf. Tills vidare var det egentligen Armfelts glada lynne och uppfinningsförmåga, som ställes på prof vid arrangerandet af hofvets nöjen, särskildt de dramatiska. Den vackre och ståtliga gunstlingen blef en bland de ifrigaste deltagarne ett i dramatiskt sällskap, som Gustaf den tredje bildade under vintern 1781—82 under namn af »förbättringssällskapet för svenska språket». Huruvida Armfelt visade några framstående anlag som skådespelare, vill hans biograf lemna osagdt och tillägger, att hans utseende och otvungna väsen fingo väl ersätta hvad som brast i djupare uppfattning och studium.

Äfven med smärre tillfällighetspjäser sökte och lyckades Armfelt roa konungen och hofvet, utan att likväl mer än en gång höja sig öfver diletantens ståndpunkt. Då Armfelt och Hallman i förening författade den lilla ypperliga vaudevillen »Tillfället gör tjufven», gjorde de

ett af dessa lyckliga grepp, hvarpå äfven andra lands, t. ex. Frankrikes dramatiska literatur erbjuder exempel. Det är icke enda gången som ett par författare, hvilkas ensamt utarbetade teaterstycken längesedan hemfallit åt glömskan, lyckats med förenade krafter åstadkomma ett stycke, som håller sig uppe på repertoiren.

En vidsträcktare estetisk verksamhet erhöll Armfelt, då han, efter att kort förut hafva blifvit invald i Svenska akademien, utnämndes till Öfverintendent af Kongl. Maj:ts Hotkapell och Spektakler, den 1 juli 1786. Såsom den kungliga teaterns chef inskränkte sig likväl Armfelt till att utföra konungens befallningar, så att Gustaf den tredje sjelf behöll högsta ledningen af teatern. Öfver skådespelarne herskade Armfelt med jernspira och behandlade dem, såsom man den tiden behandlade rekryter. Det kunde hända honom att midt på teatern gifva käpp-rapp åt De Broen och örffilar åt Ahlgren. Såsom han sjelf påstod, gaf denna »helt och hållet militäriska metod» de yppersta frukter. »Man spelade, lärde och lydde förträffligt.» I sina bref kallar han skådespelarne för »cette canaille», hvilket icke hindrade honom att som kamrat deltaga i deras »orgier och nöjen».

Ett mer hedrande minne för Armfelt är det intresse han visade den snillrike Thorild. Han åhörde den disputationsakt i Upsala, då Thorild i närvaro af konungen försvarade sin »Kritik öfver Montesquieu». Armfelt lof-ordar Thorild i de varmaste ordalag: »Hans snille, hans föredrag, hans vältalighet och den eld, som framlyste i hans blick och åtbörder, väckte allas förvåning. Härmed förenade han en saltad qvickhet och sade ofta grymma epigrammer; slutligen kom han oss att skratta, så att vi finga tårarna i ögonen. Sjelfve den tjocke Schröderheim, hvars qvickhet annars sällan tryter, blef slagen till marken, då mot honom slungades en jemförelse med — Venus, så bitande, att Schröderheim, ganska oförtjent,

nu för tiden får heta Venus från Upsala.» Äfven senare stod konungagunstlingen Armfelt i förbindelse med frihetsvännen Thorild, hvilken till och med i en supplik ger Armfelt den något högtrafvande titeln: »den högste och allrahärligaste af konungens serafer».

Innan vi lemna kapitlet om Armfelts literära intressen, hvilka utan tvifvel väsentligen bidrogo att närmare sammanknyta vänskapsbanden mellan honom och den vitterhetsälskande konungen, böra vi kanske påminna om det kända förhållandet, att Armfelt liksom Gustaf den tredje skref och författade helst på franska språket. Hans svenska är starkt uppblandad med franska ord. Då Armfelt 1784 i Gustaf den tredjes följe besökte Paris, dödades en annan af konungens gunstlingar, Peyron, i duell. Första underrättelsen härom grep konungen djupt och han visade en rörelse, som hedrar hans hjerta. Men hvem kan undgå att dra på mun, då Armfelt skriver: »Första momenten var konungen alldeles abandonnerad till sin douleur, men den andra gjorde han reflexioner, som convenerade en filosof och en person, hvilken för väl känner point d'honneur's lagar för att ej vänta sig deras funesta suiter.»

Det var i enlighet med Gustaf den tredjes lifliga önskan Armfelt gifte sig med den ädla Hedvig De la Gardie. På bröllopsdagen, den 7 augusti 1785, utnämndes grefvinnan Armfelt till statsfru hos drottningen. Åt det nygifta paret inreddes en präktig våning i slottet. Konungen brukade sedan ofta tillbringa sina aftnar i Armfelts nya hem, i små aftonsamqväm, till hvilka drottningen, prinsessorna och hofkretsens äldre medlemmar icke voro bjudna. Denna förtrolighet väckte mycken afund vid hofvet, och hertiginnan af Södermanland har i sin dagbok för december 1785 antecknat: »Konungen tyckes icke trifvas annat än i Armfelts bostad eller i hans sällskap.»

Armfelts giftermål blef således i början en källa till nya bevis af konungens gunst. Men snart skulle hans högsinnade maka erhålla en rival, hvilken skulle förstå att förvärfva icke blott Armfelts kärlek, utan äfven konungens ynnest, och på sätt och vis skulle blifva den tredje i förbundet mellan den snillrike monarken och hans ärelystne gunstling.

Armfelts uppförande mot Magdalena Rudenschöld bildar en af de mörkaste fläckarne på hans minne, och det har icke lyckats hans senaste biograf att utplåna den. Dessa fakta äro så allmänt kända, att de här endast behöfva antydvas. Armfelt förför fröken Rudenschöld, förleder henne att deltaga i hemliga politiska stämplingar mot svenska regeringen, och då dessa upptäckas, flyr han till Ryssland. Såsom Armfelts medbrottsling kastas fröken Rudenschöld i fängelse, gör under rättegången allt för att framställa Armfelts förhållande i det bästa ljus, dömes till döden, får nåd från lifsstraffet, men måste schavottera och inspärras på spinnhuset. Efter två års grymma, orättvisa och förödmjukande lidanden frigifves hon, men nu är hennes själsstyrka bruten, hon ingår en henne ovärdig förbindelse och nedsjunker i fattigdom och nöd. År 1801 återkommer Armfelt till Stockholm. Hans forna älskarinna, som för hans skull uppoffrat allt, skrifver till honom ett bref, deri hon utförligt skildrar sina lidanden och meddelar upplysning om sina olycksöden. Om Thackeray eller Balzac skulle hafva velat framställa en otacksam egoist i en sådan situation, skulle de för en dylik skildring alldeles förträffligt hafva kunnat använda det bref från Armfelt till en förnäm utländsk dam — hertiginnan af Sagan — hvari han redogör för innehållet af fröken Rudenschölds klagoskrifvelse och derefter tillägger: »Jag skall svara på brefvet; ingen förebräelse, ingen anmärkning skall flyta ur min penna; jag beklagar, men dömer henne icke.

Det gifves olyckor, som förnedra och förslöa... För min egen del, så ber jag henne icke fordra, att jag skall återse henne. Hennes åsyn skulle göra mig oerhördt ondt; redan hennes bref har nästan förlamat mig.»

Armfelt vägrade att återse den qvinna, som han störtat i vanära och olycka. Dock gaf han henne pengar till en utländsk resa och sedermera ett årligt bidrag till hennes underhåll. Men 1813 måste madame de Staël, den franska författarinnan, som då besökte Stockholm och ömmade för Magdalena Rudenschölds öde, påminna Armfelt om utbetalningen af detta årsanslag, som försummats sedan 1811.

Dock från detta för Armfelt så nedsättande slut återvända vi till början af kärleksromanen mellan Gustaf den tredjes gunstling och hofvets mest firade skönhet. Som ung och innan ännu olyckorna börjat drabba henne, egde Magdalena Rudenschöld ett glädtigt sinne, ett lifligt och behagfullt väsen. Hon fattade redan vid sitt första sammanträffande med Armfelt, 1784, en eldig kärlek till denne konunga- och qvinnogunstling, om hvilken hon skrifer: »Alla, som hafva sett och känt denne man, skola instämma med mig deri, att han förenar allt, som kan fångla äfven det flyktigaste qvinnohjerta. Mina drömmars sköna ideal, som jag hittills fåfängt sökt, sågs hos honom förverkligadt.»

Under loppet af 1787 upphörde kärleksförbindelsen mellan Armfelt och fröken Rudenschöld att vara någon hemlighet — hertig Fredrik uppgifves hafva varit den, som först röjde den. Denna upptäckt minskade emellertid icke den ynnest, som fröken Rudenschöld för sin älskvardhet och qvickhet åtnjöt hos Gustaf den tredje. Sjelf var Armfelts älskarinna en af konungens ifrigaste beundrarinnor och förblef det äfven efter 1789 års händelser, då nästan alla hofvets damer gjorde gemensam sak med oppositionen. Dertill kom, att Gustaf den tredje

tidigt erfor, att fröken Rudenschöld egde nog förstånd och takt att ej missbruka viktiga förtroenden rörande politiken. Konungen gynnade därför på allt sätt denna kärleksförbindelse. »Jag önskar», skref en gång Gustaf den tredje till Armfelt, »att den sköna Magdalena måtte länge förblifva synderska och att ni icke måtte göra henne botfärdig.»

Dessa konungens önsknings uppfyldes också. Visserligen afbröts kärleksförbindelsen för någon tid, då fröken Rudenschöld hösten 1787 företog en längre resa till Quedlinburg och Berlin och Armfelt våren 1788 gick öfver till Finland för att såsom öfverste för Nylands regemente öppna kriget med Ryssland. Men hösten 1788 återsågo de båda älskande hvarandra, och Magdalena Rudenschöld blef åter Armfelts älskarinna samt började derefter allt mer invigas i hans och konungens politiska planer.

Armfelt hade icke gillat Gustaf den tredjes och Tolls plan att angripa Ryssland. Men sedan kriget var beslutadt, kämpade han med lika mycken tapperhet som trohet. Anjala-förräderiet fann i honom en beslutsam och oförskräckt motståndare. Men framför allt utmärkte han sig, då det, efter Danmarks krigsförklaring, gälde att organisera frikårer i Vermland och Dalarne. Samma dag, som konungen utfärdade sitt manifest och kallade svenska folket till vapen mot rikets yttre och inre fiender, den 29 september 1788, förordnades äfven Armfelt att vara brigadchef för den i Dalarne upprättade frikåren och att föra befäl öfver trupperna i Vermland. Hans förmåga att, när det så behagade honom, vinna menniskors hjertan visade sig nu i en glänsande dager. Hälften allvarligt, hälften humoristiskt skrifver han från Eda skans: »Alla bondgubbar och bondgummor gråta, så fort jag öppnar munnen. Häromdagen på en häradsstämma, då jag talade med allmogen i Gillbergs härad,

sade jag åt en bonde med grå rock och svart kalott: Ack, min vän, om jag finge byta rock med dig; huru glad, huru högfärdig skulle jag icke vara! Alla började att gråta; application gjordes efter hvars och ens imagination, och jag fick i stället för 100 rekryter, jag begärde, 275. Folket kallar mig 'den vackre generalen', och när jag reser, så fråga de hvem som skall få skjutsa — n. b. jag kör i smått lunk!»

I Dalarne uppträdde Armfelt i jacka, rund filthatt, rundskuret hår och silfverring på fingret, men kunde ej låta bli att på denna daldrähtsuniform stundom bära sitt blåa band till danska elefanter-orden, som han erhållit året förut. Men trots denna fäfänga, som väckte anstöt, blef Armfelt snart utomordentligt populär äfven i Dalarne.

Tack vare den engelske diplomaten sir Hugh Elliots energiska bemedling afslöts redan den 9 oktober med Danmark ett stillestånd, hvilket sedermera förlängdes och beröfvade Armfelt tillfälle att föra sina frikårer till strid. Dalkarlarne hemförlofvades nu, men i februari 1789 fick Armfelt af konungen i största hemlighet befallning att begifva sig till Dalarne för att med 1,200 man af dalkarlarnes frikår genast marschera mot Stockholm och taga kvarter på Drottningholm. Denna af Armfelt anförda frikår använde Gustaf den tredje sedan till att demonstrera mot Riddarhuset. Armfelt medverkade sålunda till statskuppen 1789, men deltog icke i riksdagsförhandlingarna.

Då Gustaf den tredje sommaren 1789 afreste till Finland, insatte han Armfelt såsom ledamot af Hemliga Krigsberedningen. Efter att hafva utvecklat en energisk verksamhet för truppernas utrustning, öfvergick Armfelt på hösten 1789 med sin brigad till krigsskådeplatsen i Finland. Vid stormningen af Elgsö och vid flere andra tillfällen ådagalade han en lysande tapperhet, men förlorade träffningen vid Savitaipal, der han svårt sårades.

Angående orsakerna till detta nederlag yttrar den tappra Jägerhorn: »Befälhafvarens stora bravur, öfverdrifna nit och hans hetta, blandad kanske med förakt för fienden, förorsakade hans olycka.»

Efter att sålunda hafva med ära, om än med vexlande lycka, deltagit i kriget, fick Armfelt äfven såsom svensk fullmäktig sköta underhandlingarna och avsluta freden i Verelä, som undertecknades i Armfelts tält, den 14 augusti 1790.

Under de två sista åren af Gustaf den tredjes regering var Armfelt, om än icke till namnet, dock i verkligheten konungens premierminister. Af konungens gamla rådgifvare hade några dött, andra dragit sig till baka till det enskilda lifvet, andra, såsom Toll, Schröderheim, Ruuth, Adlerbeth, Munck, förlorat större delen af det inflytande de fordom egt. Af de män, som efter enväldets införande 1789 kommit sig upp, bröderna Nordin, biskop Wallqvist, lagman Håkansson, underståthållaren Ahlman, revisionssekreteraren Låstbom m. fl., egde ingen de lysande sociala egenskaper, hvarpå Gustaf den tredje fäste så högt värde och hvilka satte Armfelt i stånd att slå alla sina motståndare och rivaler ur brädet. Endast öfverstekammarjunkaren och generallöjtnanten friherre Taube var någon tid 1791 en farlig medtäflare för Armfelt om konungens gunst och politiskt inflytande. Men äfven ur denna täflingsstrid framgick Armfelt såsom segrare.

De civila befattningar, hvilka Armfelt innehade, såsom öfverste kammarjunkare, öfverintendent af Kongl. Maj:ts hofkapell och spektakler samt kansler för universitetet i Åbo, inneburo icke någon politisk makt. Men icke desto mindre gingo så väl arméns angelägenheter genom hans händer som i väsentlig mån äfven förhandlingarna med utrikes makter. Äfven vid tillsättandet af tjänster egde han det största inflytande, och sammankallandet af riksdagen 1792 skedde på hans råd. Under

konungens resa till Aachen sommaren 1791 var Armfelt den inflytelserikaste ledamoten af den tillförordnade regeringen och tillika kommandant i Stockholm. Såsom ett bevis på gunstlingens inflytande kan också anföras, att sjelfva Gustaf den tredjes syster, Sofia Albertina, i maj 1791 anlidade Armfelts förord hos konungen i ekonomiska angelägenheter.

Armfelts stora inflytande berodde till en del utan tvifvel derpå, att han — såsom biskop Wallqvist vid ett tillfälle* uttrycker sig — förstod att äfven vid statsärenders behandling »med infall och qvickheter blidka konungens humeur». Men lika otvifvelaktigt är, att Armfelt under dessa år vid flere tillfällen ådagalade verkliga statsmannaegenskaper. Dock gjorde han detta mindre genom hvad han utträttade, än genom hvad han förhindrade.

Sverige har allt skäl att vara tacksamt mot Armfelt för det motstånd, han gjorde mot Gustaf den tredjes fantastiska planer att i spetsen för en svensk-rysk armé återupprätta den franska monarkien. Armfelts rival baron Taube, uppbjöd hela sitt stora inflytande för att förmå konungen att lyssna till de franska prinsarnes och emigranternas uppmaningar, smicker och böner. Äfven Armfelt hade i början med ifver talat för en väpnad intervention i Frankrike, men kom sedermera på förständigare tankar. Också kunde ingen vara bättre egnad att med hopp om framgång afråda Gustaf den tredje från hans olyckliga älsklingsidé än just Armfelt, hvilken gifvit så många bevis på sin förkärlek för den franska monarkien och sitt hat mot revolutionen. Under Gustaf den tredjes vistelse utomlands 1791 lät Armfelt från Stockholm utvisa tvänne fransmän, hvilka fält vanvördiga yttranden om konungen af Frankrike och uppträdt som

---

* Minnen och bref af biskop Olof Wallqvist. Stockholm 1878. Pag. 53.

frihetsapostlar. Och i ett bref till sin hustru från samma tid skrifver han: »Hvad jag skulle vara lycklig, om jag hade 30,000 man på tio mils afstand från Paris. Hvad har jag icke alltid sagt dig om denna olycksaliga frihet! Det är endast ett *ord*; och då det slutligen visar sig som en verklighet, så är det — mord, fasor och tygellöshet.» När en man med sådana tänkesätt enträget afrådde konungen från ett krig med Frankrike, emedan det skulle gagnlöst utarma Sverige och förspilla dess krafter, kunde ett sådant råd icke undgå att väcka Gustaf den tredje till besinning. Ett ögonblick, i augusti 1791, syntes visserligen Taube och krigspartiet nära att få öfverhanden, och man såg, berättar Wallqvist, »de lismare, som förut fyllt Armfelts förmak, numera flyttade till Taubes.» Men redan i september hade Armfelt återvunnit sitt inflytande. Gustaf den tredje öfvergaf visserligen icke helt och hållet sina krigsplaner, men han uppsköt dem, och lät i stället af Armfelt och dennes vän finansministern Håkansson öfvertala sig att sammankalla riksdagen. Armfelt lyckades derigenom leda konungens uppmärksamhet från de farliga franska planerna till tanken på Sveriges inre angelägenheter. Konung Gustaf, som under vistelsen i Aachen och umgänget med de franska emigranterna smidt så högtflygande och donquixottiska planer, tillstod nu i förtroende för Armfelt, att han funnit, att denne haft rätt, och att »det vore orimligt, om jag skulle söka att återbringa lugn i franska nationen, med förstörande af detsamma i min egen.»

Äfven ett annat af Gustaf den tredjes fantastiska förslag, planen att uppträda såsom medtäflare om Polens konungakrona, tyckes af Armfelt hafva blifvit behandladt som »en politisk chimèr.»

Deremot hade Armfelt ganska liten heder af de vidlyftiga och långvariga underhandlingar, som han efter freden i Verelä förde med Ryssland angående vissa

frågor, som vid fredens afslutande lemnats sväfvande, underhandlingar, om hvilka herr Tegnér yttrar, att »deras slutliga resultat var så föga fördelaktigt som möjligt för Sverige». Vida värre för Armfelts rykte är dock, att han tog mot pengar af Ryssland. Vid fredsslutet i Verelä erhöll Armfelt, förutom S:t Andreasorden och en dyrbar briljanterad dosa med kejsarinnans porträtt, 3,000 dukater samt dessutom ytterligare en hemlig vaxel på 10,000 dukater. Under loppet af de underhandlingar, hvilka sedan fördes i Stockholm, gaf ryske ambassadören Stackelberg å kejsarinnans vägnar, sommaren 1791, Armfelt löften om en frikostig gåfva, så vida en traktat mellan Sverige och Ryssland komme till stånd. »Baron Armfelt blef» — skrifer Stackelberg till Katarina II — »rörd öfver kejsarinnans godhet mot honom; han förklarade helt naivt, att han ber E. M:t icke gifva honom diamanter, utan pengar; han hoppas visst på samma belopp, som han fick vid freden.» Huru förödmjukande för den svenske konungagunstlingen äro icke dessa ord af den ryske ambassadören? Stackelberg borde hafva varit härdad vid åsynen af menskelig rutenhet, ty han hade ju varit rysk ambassadör i det fala Polen. Men trots sin glädje öfver att hafva lyckats i sitt uppdrag, kan han likväl icke athålla sig från en viss ironi. Och situationen var också från rysk synpunkt icke blott glädjande, utan äfven en smula löjeväckande. Sveriges inflytelserikaste statsman och konungens förtrognaste gunstling mottager med »rörelse» ett förnedrande anbud, men skyndar tillika helt »naivt» att sjelfmant förnedra sig ännu djupare genom att be om att erhålla »gåfvan» i form af kontanta pengar, och tyckes till och med helt vördnadsfullt hafva antydt summans belopp. Då Drottningholmstraktaten, detta »för Sverige så föga som möjligt fördelaktiga resultat» af underhandlingarna, i november 1791 ratificerades, erhöll Armfelt af ryska

kejsarinnan 6,000 rubel samt dessutom en »gratifikation» af 3,000 dukater.

Armfelts penningebefordring voro också mycket stora. Hans lefnadssätt hade länge varit slösande, och mot slutet af konungs Gustafs regering omgaf han sig med en nästan furstlig ståt, som, enligt hans biografiska uttryck, »gaf anledning till tanken på hemliga förvärfskällor, med hvilkas upptäckande squalret var ifrigt sysselsatt». Tack vare Stackelbergs depescher känna vi nu dessa hemliga förvärfskällor, eller åtminstone en del deraf. Det var med ryskt guld han betalade sin öfverdrifna lyx och prakt, och ej alldeles utan skäl kallade hans fiender honom för »den lille Potemkin» och påstodo, att han ville i Sverige införa »orientalisk trädning». Han antog ett högdraget väsende, förolämpade folk genom sitt anspråksfulla uppträdande och förspilde sålunda allt mer den popularitet, han vunnit såsom frikårernas anförare och genom sina tappra bedrifter i finska kriget. Sjelfve Gustaf den tredje lär vid ett tillfälle om sin öfvermodige gunstling hafva yttrat: »Hvad är Armfelt för en narr! Han bär sig ju åt som en turkisk pascha. Jag räds för att ordspråket sannas, som säger, att högmod går för fall.»

Högst stego Armfelts öfvermod, skrytsamhet och praktlystnad under riksdagen 1792, hvars sammankallande han sjelf bidragit att utverka. I Gefle, der denna riksdag hölls, omgafs han af en kår af drabanter, som buro en särskild uniform. Å konungens vägnar höll han under riksdagen öppen taffel för 30 personer. »Der voro prakt, vållust och högfärd förenade», berättar biskop Wallqvist*. »Baron inviterade till sig embetsmän och ledamöter ur alla stånd, mottog dem med en förnämhet, som var nästan kunglig, satte sig sjelf alltid främst, och,

* Minnen och bref af biskop Olof Wallqvist. Pag. 105.

just som kungen, kallade dem han ville till sina grannar. För honom sjelf var serveradt med ett litet saltkar af guld, samt sked, knif och gaffel förgyllda. Till taffelmusik hade han åtta tyskar, klädda på det präktigaste, med breda silfvergaloner i alla sömmar. När han talade, var det att göra nåd eller narr åt någon.» Vid dessa middagar brukade äfven bönder vara inbjudna, och de kysste Armfelts hand efter måltiden.

Det berättades, att Armfelt före riksdagen till konungen yttrat, att han vore beredd att, om riddarhuset vidhöll sin opposition från 1789, »låta skjuta skarpt på adeln». Det militäriska befäl, som under riksdagen anförtroddes åt Armfelt, var derfor egnadt att väcka farhågor för nya ståtsskupsplaner. Såsom tienstgörande generaladjutant under riksdagen förde han befälet öfver de i och omkring Gefle sammandragna trupperna. Lyckligtvis tog riksdagen ett fredligt förlopp, och några våldsamheter behöfde icke användas.

Efter riksdagen ville Gustaf den tredje utnämna Armfelt till grefve, men denne vägrade. Deremot mottog gunstlingen af sin herre en årlig pension af 3,000 riksdaler (specie). »Jag ansåg mig icke böra säga nej till denna välgerning», skrifver Armfelt, »då mina penningaffärer voro i så dåligt skick, att en för långt drifven grannlagenhet skulle kunna hafva gifvit mine fordringsägare skäl att anklaga mig för bedräglighet eller dårskap.» Konungens bref om denna pension är dateradt den 14 mars 1792. Två dagar derefter utförde Ankarström sin mordgerning.

Armfelt var icke tillstädes på operamaskeraden, då mordet skedde. Men han vakade troget vid sin välgörarens dödsbädd och var den siste, till hvilken konung Gustaf talade.

Vid Gustaf den tredjes död hade Armfelt ännu icke fyllt 35 år, och likväl hade han redan hunnit både uträtta

och njuta mer än de flesta. Såsom krigare, såsom diplomat, såsom författare, såsom teaterdirektör, såsom hofman, men först och sist såsom konungagunstling hade han lyckats förvärfva ryktbarhet, men också väckt afund, hat och hämndkänsla. Hans fiender och afundsmän hafva sökt vanställa hans historia. Men i herr Tegnér har Armfelt funnit en biograf, hvilken med pietet och sympati och glänsande talent återupprättat hans rykte i många, kanske de flesta stycken. Vackert och uttrycksfullt säger herr Tegnér om sin hjälte: »Armfelt hann under konung Gustafs dagar knappast att mogna till man. Han var och förblef länge en yngling, med ungdomens hänförelse och älskvardhet och med mer, än önskligt varit, af dess obeständighet och öfverilningar; men en ridderlig yngling, 'sans peur', om också icke 'sans reproche'».

Detta omdöme torde i mycket vara sant, men dertill måste oändgämligen tilläggas, att bland de »reproches», som träffa Armfelt, är också en så fruktansvärd anklagelse som den, att denne eljest så »ridderlige yngling», då han af sin konung fått förtroendet att leda underhandlingarna med Ryssland, utan blygsel och med »rörelse» mottog pengar af Sveriges arffiende.

Albert Gellerstedt.

En kontrast till den Wirsénska tendensdiktningen.

Af Ola Hansson.

I.

Gellerstedts namn ligger icke på dagens tunga; han blir sällan nämnd och är föga känd. Hans produktion är ytterst ringa, hans diktning är till sitt lynne sådan, att den svårigen kan fullt och rätt uppskattas af den »stora allmänheten». Men för en kritiker, som har till syfte icke att gifva en orlofsedel på godt eller ondt, utan att teckna en fysiognomi, är denna diktning af stort intresse. Ty den afspeglar sällsynt rent och tydligt en sällsynt utpräglad författareindividualitet. Gellerstedt har i de två små diktsamlingar, hvilka ännu utgöra all hans produktion, gifvit hela sin personlighet, osammansatt, genomskinlig, afslutad som den är.

Han är hjertats skald, den varma, veka, djupa, innerliga känslans och det manliga, tålmodiga, förtröstansfulla sinnelagets. Han tränger genom den yttre skönheten, förmernas och färgernas, in till den inre skönheten, tankarnes och känslornas. Hans mjuka, skära, musikaliska språk höljer sig öfver innehållet i organiskt sammanhang, liksom huden öfver köttet. Hans innersta väsen är en ymnig sympati, som alltid röjes i hans tonfall, fastän i många nyanser: i manligt allvar, i innerlig vekhet, i

dämpadt skalkaktig munterhet; med denna sympati omfattar han allt och den bestämmer hans synpunkt på människorna och naturen.

Hans åskådning af lifvet och verlden präglas af en glad, allvarlig förtröstan, en innerlig förnöjsamhet, en varm, i sitt uttryck dämpadt vek kärlek. Summan af all lefnadsvishet är att i alla skickelser, om än aldrig så mörka och bistra, vara vid godt mod, att leta fram det goda och gagneliga, som fins i allt, äfven i det motigaste. Ty allting är till vårt bästa, bara vi förstå saken rätt. Under den kalla vintern står solen lågt och skiner rakt in i hans stuga; under den heta sommaren står den högt och når alls icke dit in att störa svalkan. Och trädet, som han har på sin gård, ger under den heta sommardagen svalka genom sitt bladverk och låter i kullen höstetid solskenet spela fritt genom att fälla sina blad. Han harmas aldrig öfver lidna oförrätter, han känner sig sällan bitter och aldrig retad till trots, utan fogar sig alltid i undergifvenhet, icke af tvång, utan enligt sin natur, och han manar sitt »hoppas!» ända in i lifvets kala höst. Han ber sorger och bekymmer stiga in och dela hans bädd och hans kost i käck förtröstan, i fast visshet om, att de icke skola trifvas bland hans myckna sång. Hans lifsideal är ett litet bo, en hjertevän, fin och äkta, ljuf och trofast, en ansad graf, ett ärligt namn, som barnen skola hedra; detta begär han af lifvet, icke mer, men detta vill han ha i fred. Det viktigaste för människan är att hafva ett öppet öga för det sköna, ett varmt, lent, rent hjerta, att vara from, god, modig, glad, fri från onatur och band samt att skåda verden från dess ljusa sida. Vid sonens uppfostran är hans syftemål att dana en *man*, som skall känna och uppfylla sin pligt och tro på det godas seger. Han misströstar aldrig, hoppas alltid; när »lillvännen» dött, söker den sörjande fadern tröst i den tanken, att hans älskade barn befriats

från jordelivets lidanden och frestelser. Och man tror på detta tröstesätt, skalden gör det naturligt och sannt, hans visa har intet af fadd och uppskrufvad sentimentalitet. Han är alltid vid godt mod; när hösten är inne, brister han icke ut i sorg och svärmod, utan ber den sista sommarstrålen och den sista skygga lärktonen att undan köld och storm komma in i hans egen barm och hvila der för att, då våren kommer igen, återsända ett soligt skimper i hans ögonvrå och ett ändlöst jubel i hans bästa sång. Ett leende, en vänlig min är honom nog; när de lyckliga stunderna äro borta och sorgen kommit, är minnet kvar. Han har önskingar, men de äro hvarken många eller stora; och dessutom har han en viss förtröstan om, att det nog blir bra, om vår Herre får råda. Han är fylld af en innerlig tacksamhet och förebrår sig sjelf, att han näns klaga, fast han fått så mycket sol i lifvet, då allt i naturen är ett gladt tack till himlen, så att blåa sippor spira upp ur smultna drifvor vid första blåögda blick från himlen och gullklara vifvor springa fram ur tufvorna vid första solstråle.

Hans lynnes grunddrag är sålunda *blidheten*. Ur denna utspringa alla de egenskaper, som hans diktning förhärligar: hoppfullheten, ödmjukheten, undergifvenheten, tacksamheten, förnöjsamheten. Den mildrar strängheten i hans allvar, den går som en underström af innerlighet under det samma. Den dämpar hans skämt och gör det innerligt, den låter sorgen mynna ut i vemod i stället för i förtviflan, den kommer honom att älska den lugna sinnesfriden vida mera än stundens yra fröjder, den värmer ur hans blick som hemmets brasa, den ljuder så godt i hans stämmas tonfall som hörde vi en moder, den smeker i hans rytmer som en skön, vyssande musik, — och visorna svepa sig kring vår själ, liksom om vi kände lena kronblad på vår hud. Det är denna hjertevärme, som alltid vinner oss för honom och som gör, att hans

undergifvenhet icke blir fadd, hans vekhet icke sentimental. Denna hjertevärme gjuter sig in i hans diktning, af hvilken minsta bit afspeglar rent hans manliga, sunda, fina, varma natur; därför kan han våga behandla bagateller, hvilka skulle stöta oss hos andra skalder, därför kan han i diktens form ge oss råd, erfarenhetsrön, sentenser, moraliska sanningar, vidhänga dem efter en dikt som dess betonade sens moral eller till och med i en dikt genom dem uteslutande moralisera och docera, utan att vi taga anstöt deraf. Ty hvarje den minsta dikt är ett konstverk, stöpt i formen af en författareindividualitet och, framför allt, framsprunget ur en människas hjerta, en sund och fin människas varma hjerta.

Hans väsen är sålunda kärleken; hvad han älskar mest är det blida och innerliga. Och denna hans kärlek sträcker sig ut öfver människolifvet, hän öfver allt lefvande, långt ned öfver växtverlden. Så komma vi till hans uppfattning af naturen, hvilken slår den klaraste dagern öfver hans individualitet.

2.

I J. P. Jakobsens novell »Mogens» förekommer ett samtal mellan Mogens och Thora om skönheten i naturen. Hon föreställer sig, att det bor ett lefvande väsen i hvarje träd, hvarje buske, hvilket öppnar och sluter blommorna och slätar bladen. När hon ser en sjö, en djup och klar sjö, håller hon af den, därför att hon tänker sig, att djupt, djupt nere lefva väsen, hvilka hafva sina fröjder och sorger, sitt eget underliga lif med underliga

drömmar, och hon kan icke förstå, hvad vackert der är med en grön kulle, när man icke föreställer sig, att det derinne myllrar och ljuder af små, små varelser, som sucka, när solen står upp, men börja att dansa och leka med sina väna skatter, när kvällen kommer. För honom har också naturen sin skönhet, men på annat vis. För honom ligger den i färgen, i rörelsen och i formen, och så i det lif, som fins i allt, safterna, som stiga upp i träd och blommor, solen och regnet, som komma dem att växa, och sanden, som yr samman i backar, och regnskurarne, som fåra och urgröpa sluttningarna. Och framför allt denna sällsamma värld, som finnes bakom allt detta, som lefver och jublar och suckar och längtar och som kan säga och sjunga det alltsamman.

Här finna vi tvenne i grunden olika sätt att betrakta naturen, en till sitt väsen motsatt uppfattning af dess skönhet. Denna motsats kan hänföras till en motsats mellan en gammal och en ny verldsåskådning. Gellerstedt står på den förras grund. Han personifierar den lefvande kraften i naturen. Han ser i växtverlden en symbol af människolifvet. Det finnes icke någon klyfta mellan växtens lif och hans eget; det är samma lif, men i det omedvetna naturlifvets ogrumlade ro, genomskinliga klarhet, obrutna lugn ser han allra tydligast sin egen människa, sitt eget lönligaste väsen, sina egna innersta känslor. Derfor lägger han allt hvad han sjelf tänker och känner in i dessa gräs och blommor och träd, därför blir han ett med dem, sammansmälter så innerligt med dem, att en mörk färgton slår sin skugga in i hans egen själ och en ljus och varm sitt ljus och sin värme. Hvarje gräs, hvarje ört har en själ som han, tänker och känner som han. Han känner alla deras blida, sorgsna och glada tankar och drömmar, han förstår deras språk och umgås med dem som med förtroliga vänner, tröstar

dem, när de sörja, tröstas af dem, när hans egna tankar äro tunga. Han är som en af dem, de som han sjelf.

Se honom på hans vandring »I skogen». Han känner sig som hemma bland vänner och bekanta och älskade väsen härute i den tysta, svala skogen, der linnéan blommar och titan tumlar om och hackspetten pickar i barken och trasten slår och berget ger eko. Han får ett gladt god morgon af finken i björkens topp, han vill verka här i svalkan och skuggan, och trasten sitter på grenen och lär honom aftonbön. Fogeln, som sjunger sina enkla visor, blir han sjelf; han igenkänner sig sjelf med sina veka tankar och sina varma känslor i den lilla sångaren. Och midt ikring honom lefves lifvet alldeles som i människoverlden, men mera fint och godt. Granen älskar den fink, som kvittrar på dess gren; furan skyddar linnéan mot solstyng och stormar, och till gengäld tackar blomman i junidagar med sina röda klockor. Det brutna, stympade, lemlästade lefver sitt enkla, nöjda lif: den gamla sköra stubben bär små buketter, den skrofliga, hårda stenen är prydd med en mjuk och grön hufva med bård af lingonblommor. Träden hälsa honom på hans skogsvandring, källan bjuder honom läska sig, blomsterskarorna niga och lärkan manar honom att vara glad. Han ber nattviolen lära honom sin blida sorg och trasten att lära honom tolka så gladt sin tro på ljusare stunder.

På samma sätt öfverallt och alltid. Ängens hvita dimma och himmelens sky älska hvarandra i månljusa höstqvällar; skalden vet det, ty då skyn far bort, lemnar den qvar ett tårigt flor på ängens gräs. Blomman förebrår sin vän svalan, att hon far sin väg, men svalan svarar, att hon far blott för att komma åter med vår till sin vän. Då han ror i vassen, ger honom allting sin hyllning som vän och konung: sländorna äro hans adjutanter, vasstråna buga, neckrosorna niga, änderna vifta och gäddorna ställa till små kaskader och mörtarna

hoppa. I sädesfältens sommarsusning, hälften suckar och hälften munterhet, hör han en saga om riddar Guldskägg's kärlek till jungfru Blåklint. När i majnatten trasten slår och stjernorna skina, blir det en serenad med tända ljus i himmelens fönster. Aftonvinden är den lilla blom-mans gynnade älskare, rival till alla de bin och humlor, som surra och svärma omkring henne. Drifvorna, som smälta i vårbräckningen, gråta och le vid den första lärkton, som klingar ned från höjden. Pilträdet böjer sig fram öfver sjöns bölja i kärlek, månen ser ned på den i kärlek. Ute i naturen, »i ostördt jubel, i omängd luft och under oskynd himmel», känner han sig rätt som hemma bland vänner och själsfränder. Liksom naturen gifver menniskan sina hjerteförtroenden, gifver menniskan naturen sina. Flickan yppar sin varma, blyga bekännelse, som ingen vet af i hela byn, ingen utom vår herre, åt den ljusa björken och den mörka granen, åt alla de små blommorna och de blå böljorna.

»Det fins en gosse, och han är min,
Som är så vacker och glad i sinn.

Och han har lofvat mig ring och tro
Och han skall bygga mig varmt ett bo.

Och jag har lofvat med hand och mund,
Att vara hans till min sista stund.

Det skall du veta, du ljusa björk;
Det skall du veta, du gran så mörk.

Det vill jag säga er, blommor små;
Det vill jag säga er, böljor blå.

Men tigen med det, I allihop,
Att ej det kommer för snart i rop!

Gud vet nog om det, som bor i skyn —
Men ingen vet det i hela byn.»

Många af dessa tankar äro gamla, många af dessa motiv nötta; men det är just det största beviset på det ursprungliga och gedigna i Gellerstedts skaldekynne, att han gör möglade tankar skinande och skrumpna ämnen friska och nya. Han är stundom föråldrad till innehållet, han är alltid ny i framställningssättet. Det förra lånar han ofta från andra håll, i det senare är han alltid sig sjelf och ingen annan. Han ratar de stereotypa naturföremålen, han tager hvad han ser. Derigenom blir hans diktning konkret och får färg. Han kan behandla många ämnen, som ingen annan skald skulle våga sig på utan att misslyckas. Han kommer oss alltid att tro på, att han sett och känt, hvad han skrifver, han gör alltid intryck af att vara ärlig och att dikta ur sig sjelf.

Det är naturligt, att en skald, hvars väsen är sinnets blidhet, skall i sin diktning med förkärlek vända sig till blomsterverlden; det är lika naturligt, att en skald, för hvilken allt lefvande är besjäladt af samma ande, samma kraft, samma lif, kan i växtlifvet se en symbol af menniskolifvet, och att en skald, som i all yttre skönhet endast ser ett hölje för en inre, ständigt söker uppspåra den tanke, den vishetsregel, som är dold under former och färger. Naturen är för Gellerstedt en spegelbild af hans eget lif, den lär honom lifvets sanningar.

Han ser, att tisteln bär taggar och blommor, och tisteln har sagt honom, att han bär taggarne mot våldet, blommorna för sorgen och armodet. Han har lärt, att solen speglar sig mera rent i den stilla vattenpussen än i det upprörda hafvet, och deraf vet han, att ett lugnt sinne återspeglar allting renare än den böljebrutna ytan. Han har sett, att hägg och rönn och björk och ek fälla sina blad, under det att gran och tall och en och mossa hålla färgen, och deraf sluter han, att lifvets allvar varar, då dess lek förgår. Liksom svalorna qvittra på telegraftråden, genom hvars undertråd sorgeposten ilar, kan

munnen le, medan sorgen är i hjertat. Då han ser furan höja sig allt mera smärt och kvistfri mot den soliga rymden, ju trängre han står, frågar han sig sjelf, om också hans ande höjt sig så vid lifvets trängsel och trångmål. I åns hviskning till stranden, att den icke skall söka stänga honom inne mellan trånga bräddar, hvilka han ändock skall öfversvämma eller spränga, utan låta honom flyta i stilla frid mellan vass och blommor, hör han den tanken porla upp, att obändiga krafter i menniskonaturen, hvilka trotsa hvarje tvång, låta blidka sig af kärlek. Det böjda och kufvade i naturen för hans tanke tillbaka till det böjda och kufvade i lifvet. Liksom klippan kan spolans fin och slät och den mörka vägen kan brista i silfver och perlor, så kan ock i lifvet det skrofliga afslipnas och det mörka ljusna. Vassträet, böljorna och en störtsjö spela symboliskt en hel liten roman ur menniskolifvet.

3.

Sålunda kan Gellerstedts diktning närmast karakteriseras som en *symbolisk naturdiktning*, som når sitt mest typiska uttryck i en sådan dikt som »I skogen 5», i hvilken det symboliska, didaktiska, moraliserande är doldt i naturskildringen, liksom grundreningen af ett enkelt, färgfint inslag. Liknande förhållande eger rum i »Martallen», »Ån till stranden», m. fl.

Dessa båda element, det symboliska och det naturskildrande kunna sedan mera lösgöra sig från hvarandra, stå i ett mera organiskt eller mera dött sammanhang; stundom kan det ena ensamt framträda i en dikt.

»I skogen 7» t. ex, är tillämpningen på människolifvet
vidhängd naturskildringen såsom en sentens:

»Det fins ej någon stubbe här,
Hur gammal än och skör,
Som icke små buketter bär,
Ej ung på nytt sig gör.

Hvar sten, hur skroflig och hur hård
Han innerst är, sig prydt
Med hufva mjuk och grön, hvars bård
Små lingonblommor sytt.

Och vindfallsstammen, der han död
Är utsträckt på sin bädd,
Är grön och blommig, vit och röd
Liksom en majstång klädd.

Du, som slet ondt på världens torg
Och fick der vank och men,
Kom hit från kif och strid och sorg,
Och se på stock och sten!»

Många af smådikterna äro helt och hållet utspunna
öfver en sådan allmän sats. Och i dessa visar det sig,
huru en så hård metall som en moralisk sanning kan
smältas i hjertevärme och huru händiga konstnärshänder
af denna smälta metall kunna forma ett konstverk, full-
ändadt i all sin enkelhet.

Ytterst sällan påträffas en ren, perspektivisk natur-
målning. Den första dikten i cykeln »På Alfvaren» är
en sådan af finaste slag.

»Fälten här för sommarvinden
Böjja ej med vågor gula
Och af ängens blomsterväfvar
Hittar du med nöd en smula.

Inga gladlynt röda stugor
Här med blanka rutor blinka,
Inga vikar mellan dungar
Här med solskensglitter vinka;

Men ett landskap olik mängden
Så i färgton som i linie,
En Campagna här dig möter
Utan aquedukt och pinie.

Kom hit ut när morgonstrålen
Ner ur österns molnbädd hoppar,
Förr än alla spindeltrådar
Tappat daggens klara droppar! —

Långt, långt bort vid markens synrand
Ligger havvets stålblå strimma
Der, som tappar små af vågskum,
Seglen lätt i brisen stimma;

Långsät åsen väderqvarnar
Radade, jag tror visst hundra,
Stå och korsa sig och storligt
På din morgonvandring undra.

Och det skymtar fram en kyrka
Ur en liten fjerrblå dunge,
Som om dufvor gömt bland träden
Liten snöhvit, vingsvag unge.

Öfver åsens kam går röken
Upp från bygden ut på näsen,
Molnens skuggor glida öfver
Taflan tyst som andeväsen.

Men staffaget felas? Vänta —
Vipan, bosatt i en tufva,
Trippar mot dig, lyfter vänligt
På sin lilla fjäderhufva.»

Annars lägger han i de dikter, i hvilka han icke använt naturskildringen i symboliskt-moraliskt syfte, hufvudvigten på att precisera den stämning, som sväfvar öfver sceneriet, dettas intryck på en fin, känslig människosjäl, den känsla, af hvilken människan gripes, den ackord, som samklingar mellan dagern öfver naturen och stämningen i människohjertat, sålunda en ny nyans af sammanhanget mellan enheten af naturens och människans lif, så t. ex. i den första af »Vårvisor».

»De svälla och ljusna de grå knoppar,
Det spritter och glänsar i alla droppar;

Det krälar och brådskar i alla stackar
Och sipporna nicka i ljumma backar;

Det spelas på orgel i blommigt vide —
Och sången i hjertat vill ur sitt ide.

Ack, lär mig du koltrast på granens spira,
Att fröjd invid vemod i visan vira;

Och lär mig du fink, som i björken drillar,
Att icke med klagan jag tonen villar.

Sist lär mig du gök, som i morgon väntas,
Att innerst i sången till sommar gläntas!»

Gellerstedt är en fin konstnär, en utpräglad personlighet, hvilkens innersta väsen är blidt allvar, en hjertevarm människa. Hans diktning är så enkel och skär som en folkvismelodi, som en morgon i skogen, sval och doftande, som solsken på vårspåda boklöf, som markdoften efter ett vårregn, som »Linnéan i blomningen».

Hans Järta.

Uppslag till en psykologisk studie.

Af — ck.

. II.

Huru konung Karl XIV Johan upptog den i slutet af förra uppsatsen omtalade märkvärdiga skrifvelsen * inhemtas af ett bref från Järta till exc. v. Engeström den 30 sept. 1821, som jemte det nedanför återopade finnes i Engeströmska brefsamlingen på kungl. biblioteket. Vi anse oss böra i detta sammanhang anföra de två första punkterna derur, vitnande om den gamle ironikers undertryckta bitterhet, på samma gång som han nära nog använder en känd kyrklig formel. Hans Järta skrifver nämligen till excellensen: »Med lugn undergifvenhet under mitt öde har jag emottagit den underrättelse, som E. E. behagat meddela mig om H. M. konungens tvänne beslut; det ena att icke befatta sig med frågan om min skändligen angripna heders upprättelse, och det andra, att, till upprättelse för herr kanslirådet Malmström, gifva honom Tuna pastorat. Bägge dessa konungens höga beslut ålägga mig att fatta det, att i underdånighet återlemna i h. majestäts händer det förtroendeembete, som jag under nio svåra

---

* Hvari Järta inför K. Maj:t utmålade vådorna af den fria pressen m. m. dylikt.

är förvaltad.» Men vi lemna å sido bitterheten i dessa onekligen skickligt stiliserade rader. I fortsättningen af detta långa bref och ett derpå följande förekommer dock ett och annat som antyder, att Järta fortfarande hyste hopp om, att den af honom förordade rektor Forslind i Falun, hans söners lärare, skulle framför Malmström bli utnämnd till kyrkoherde i St. Tuna och att således det föregifna beslutet om afskedstagande i verkligheten endast var en hotelse. Också inlemnade Järta sin afskedsansökan icke förr än Malmström blifvit utnämnd till kyrkoherde i St. Tuna. Då det nämnda befordringsmålet på sin tid ådrog sig en stor uppmärksamhet inom hela landet och föranledde Järta att för andra gången frånträda embetsmannabanan, torde en icke alltför knapphändig notis derom vara för våra läsare välkommen.

Kanslirådet, professor Malmström, kyrkoherde i Sköfde, sökte transport till St. Tuna pastorat i Dalarne. Domkapitlet i Westerås, der J. O. Wallin vid ifrågavarande tidpunkt under några år var domprost och den ledande viljan, uteslöt honom från förslaget, med tre röster mot två. Detta förfarande och i synnerhet det yttrande Wallin afgaf, då domkapitlet skulle förklara sig öfver Malmströms besvär, klandrades mycket, äfven af Wallins vänner och beundrare. Järta sjelf säger härom i det ofvannämnda brefvet till exc. v. Engeström, att Malmström »ej på formelt lagliga skäl blifvit utesluten från förslaget». Också erhöll Malmström genom sina besvär icke blott rum å förslaget, utan det första och derefter vid valet en betydlig pluralitet. Alla objektiva befordringsskäl voro således på hans sida.* Vid filosofie

---

* Detta besvärsmål företogs till behandling i Allmänna Ärendernas Beredning den 10 febr. 1821 och det protokoll som derom fördes upptar 44 sidor. Alla ledamöterna förenade sig om att föreslå Malmströms uppförande å förslaget, framför rektor Forslind, och hemställde äfven, att de

doktorspromotionen i Upsala 1785 hade han innehaft första hedersrummet. Fyra år derefter befordrades han till professor i grekiska och österländska språken vid Åbo universitet och förflyttades derifrån 1795 till k. bibliotekarie i Stockholm med löfte om snar befordran till pastorat. Om Malmströms verksamhet i sistnämnda befattning meddelas i biografiskt lexikon, ny följd, »att under hans ledning inflyttades och uppställdes hela biblioteket i den stora och då praktfullt utstyrda sal i nordöstra flygeln af Stockholms slott, som det senare i öfver 80 år innehade, och att då biblioteket i slutet af 1796 förevisades den unge konungen, befanns det ega det värdiga utseende, som egnade en inrättning konungen och riket värdig.» Och vidare heter det på samma ställe: »visst är, att Malmström var ganska verksam på sin plats och förr än någon annan hade en öppen blick för den nationella betydelsen af en dylik samling i hufvudstaden. Under hans vård vann biblioteket en betydlig tillväxt, det blef för allmänheten tillgängligt fem dagar i veckan (från kl. 9 till 1), dess fond för bokinköp ökades och dess tjenstepersonal blef fördubblad. I sept. 1804 erhöll Malmström uppdrag att granska alla från utlandet inkommande tidningar och journaler. Derjemte skulle han hafva uppsigt öfver alla i riket utkommande periodiska skrifter. — — — Hans befattningar under Gustaf IV Adolfs regering voro icke egnade att tillvinna honom sympatier och det kan antagas, att den ovilja och det misstroende, hvaraf han under sitt lif följdes, till ej ringa del hade sitt ursprung härifrån.» Både som talare och författare åtnjöt Malmström under sin vistelse i hufvudstaden ett stort anseende och hade förslag till Storkyrkoförsamlingen jemte Wallin samt ansågs som en farlig

fel och olagligheter, som begåtts vid förslagets upprättande, måtte anmärkas och domkapitlet derom erinras. Pluraliteten föreslog, att domkapitlet för dessa måtte få en föreställning.

medtäflare om platsen. På franska språket hade han skrivit flera uppsatser i politiska ämnen, som tillvunnit sig Karl Johans synnerliga välbehag.

Under sådana kända förhållanden skulle det visst icke hos någon annan än Järta kunnat uppstå en föreställning om, att en med Malmström i meriter till första klassens pastorat på intet sätt jemförlig extra sökande, * rektor Forslind, genom enskilda föremålen, huru mycket än dessa vägde, skulle vid utnämningen blifva föredragen den, som efter regeringens beslut intagit första rummet å förslaget, erhållit församlingens kallelse och tillvunnit sig konungens bevågenhet. Men just då frågan efter valet var fullt klar för alla andra, började Järta en häftig agitation mot utnämningen. Vi hafva redan anfört om hans hotelse till exc. v. Engeström, för den händelse utnämningen skedde, och han skref härom äfven till Rosenstein och andra män med inflytande. Men märkligast och oformligt nog äfven i den tiden var, att han skref i ämnet ett af Landssekreteraren kontrasigneradt bref till konungen personligen. I detta bref, som finnes vidfogadt ansökningshandlingarne, förekomma många insidiösa anmärkningar mot Malmström. Deruti uttalas äfven farhågor, att han genom befordran till St. Tuna skulle sättas i tillfälle att uppväcka oro och splittring inom provinsen. Utan att på grund af förordningen den 5 juni 1739 yrka ansvar å Malmström, hemstälde han dock »huru det borde anses, att han låtit i Tuna utdela, dels den tryckta skriftvexlingen i förslagsfrågan, dels sina egna predikningar vid de 'extra gudstjänster' han i Sköfde hållit för att fira kronprinsens födelsedag.» Omedelbart efter Malmströms utnämning till kyrkoherde i St. Tuna inlemnade Järta sin afskedsansökan

* Detta var deremot en annan extra sökande, den utmärkte matematikern, professorn, tæologie doktor O. H. Forssell, kyrkoherde i Hudiksvall, presidenten Forssells farfar.

och denna beviljades samma dag som Malmströms fullmakt utfärdades, den 26 mars 1822. *

I den proposition k. maj:t aflät till riksens ständer den 25 jan. 1823, deri en årlig pension à 2,000 rdr b:co föreslogs till f. landshöfdingen Hans Järta, säges det: »att k. maj:t vid dennes afsked tillförsäkrat honom detta pensionsbelopp och att det till en början för sistlidne års tredje och tjerde qvartal utgått från extra utgiftsmedlen. K. maj:t tillförsåg sig, att riksens ständer gerna skola genom särskilt anslag för framtiden bekräfta en pensionsutgift, den k. maj:t beviljat, såsom rättvis belöning för de tjenester Järta vid flera viktiga tillfällen gjort fäderneslandet.»

Den kungliga propositionen bifölls slutligen, men med hvilken grad af beredvillighet detta skedde, framgår af de förhandlingar, som derom fördes vid riksdagen. I det uttalande, som från statsutskottet ingick till riksens ständer den 3 juli, erkändes det, att Järta, »i icke ringa mån bidragit till nuvarande regeringsform och den sammanfattat; men då han hvarken uppnått den ålder eller tjenstetid som författningarne bestämma för åtnjutandet vid afskedstagande af större eller mindre del af lönen i pension, äfvensom ej heller något sådant sjukdomsfall

* Det har af hr Forssell felaktigt uppgifvits, att exc. v. Engeström i konseljen den 19 mars skulle ha talat mot Malmströms utnämning. Detta gjorde deremot exc. A. G. Mörner och föreslog till utnämning rektor Forslind, »såsom en man af obestriddt anseende». Mot honom uppträdde exc. Sköldebrand med ett utförligt och synnerligen väl motiveradt yttrande för Malmström, såsom den äldste, lärdaste, på första förslagsrummet uppförde; hvartill kom, att han redan 1808 varit på förslag till samma pastorat uppförd och då erhållit enhälligt kallelse, nu de flesta rösterna och för sin tjenstgöring i Sköfde tilldelats ett berömmande vitsord af domkapitlet i Skara.

blifvit angifvet, som hindrar honom att fortsätta utöfnin-
gen af det innehafda embetet, ansåg utskottet sig icke
kunna tillstyrka riksens ständer att af statens knappa
tillgångar bevilja den begärda pensionen.» Mot detta
beslut reserverade sig friherre af Nordin och med honom
instämde två ledamöter af ridderskapet och adeln, två
af borgareståndet och en af bondeståndet, men ingen
af preteståndet.*

Då utlåtandet den 7 juli föredrogs hos Ridderskapet
och Adeln, uttalade flertalet sig för en återremiss och ett
bifall till k. maj:ts proposition; men af andra yrkades
enträget bifall till utskottets förslag. Till de förra hörde
den nyvalde Justitie Ombudsmannen Casper Ehrenborg,

---

* Huru förbittrad Järta blef öfver hvad som förekommit i statsutskottet,
hvars öfverläggningar voro honom delgifna, innan beslutet justerades, kan
inhemtas af ett bref den 5 juli 1823, till Kanslirådet Wallmark, som för-
varas i riksbiblioteket. Efter en kort inledning heter det: »Hvad äro många
runda prostar, bönder och adelsmän annat än nollor, som ensamme eller
ställda till venster ej betyda något, men till höger om en Fröberg, en
Longberg, en Anckarsvärd potentiera dessa till Sveriges regenter.

Jag borde vara bedröfvad, men är det icke, öfver statsutskottets beslut
angående min pension. Nog kunna dessa herrar bringa mig i en annan
art af nöd, än den allmänt öfverklagade; men icke kunna de bringa mig
att hylla deras oädla faktionsvälde. Jag skall underkasta mig mitt öde, med
öfvertygelse att jag förtjent ett bättre och utan afund till de prostar, som
finna en orklös embetsman böra svälta, under det de sjelfva innehafva in-
drägtiga embeten, som adjunkter förvalta och som tillhöra deras enkor och
barn tre à fyra år sedan äfven deras magar blifvit till stoft. Om något i
statsutskottets beslut förargar mig är det, att preteståndets pluralitet dertill
bidragit. Men innan jag dör af hunger, skall jag väl, hoppas jag, kunna
visa de svarte bröderna att jag lever.

Det nuvarande våldet, — utan allt enskildt intresse, indignerar mig.
Det är värre än Gustaf Adolphs. Han uppoffrade åt sin egensinnighet,
nationens fysiska kraft; men dessa barbarer söka att förstöra allt, hvad sven-
sken kunnat rädda undan det europeiska förderfvet, af sin fordna ädelhet.
Af bönder, landtjunkare, bondplågåre och borgmästare har man i detta fall
ej mycket att fordra. Men af prester borde man kunna vänta någon akt-
ning för det heliga.»

hvilken dock icke fann Järta som embetsman förtjent af pension, men väl som snille och statsman. Öfversten Aug. v. Francken och Friherre Henning Wrangel talade förnyade gånger mot k. propositionen och den senare tillkännagaf, att han äfven kom att begära votering i frågan. Derifrån afstod han, sedan prosten greve von Schwerin tillkännagifvit, att han icke ville motsätta sig en återremiss, men ville icke att Järta för sitt snille skulle tillerkännas pension. »Många stora snillen och statsmän, bland dessa Fredrik II, hade aldrig undandragit sig från arbete. Om pension beviljades, borde dervid fästas det vilkor, att den skulle indragas, om Järta utnämndes till tjenst med motsvarande lön.» Detta blef äfven Ridderskapet och Adels beslut. Likadana beslut fattades i Preste- och Borgarestånden. I Bondeståndet antogs Utskottets förslag.

I förnyadt utlåtande den 5 sept. säger statsutskottet, »att förra utlåtandet inom tre stånd blifvit återremitteradt med anmärkningar, hvilka hufvudsakligen öfverensstäm deruti, att Järta haft en nära del uti insättandet af nu gällande konstitution, samt författat regeringsformen(?). Då utskottet funnit allmänna rösten inom riksens ständer förenad derom, att undantag här borde göras från hvad författningarne stadga för afskedstagande embetsmän, föreslog utskottet beviljandet af k. maj:ts proposition; men om Järta utnämndes till tjenst med motsvarande lön, skulle pensionen besparas.»

Hos Ridderskapet och Adeln förekom härom en liflig och från oppositionens sida synnerligen hetsig diskussion, som inleddes med ett långt och uddigt anförande af Aug. von Francken och i samma ton fortsattes af den bekante Lorenzo Hammarsköld. Det påstods i dessa anföranden, att många tjenstemän varit lika skickliga och än mera förtjenta af pension än Järta. Att det ej var han som författat regeringsformen, utan att denna

tillkommit genom ett samarbete, deri det särskildt tillades riddarhussekreteraren A. G. Silfverstolpe en stor andel. Utskottets uppgift, att allmänna rösten inom riksens ständer varit för beviljandet af den begärda pensionen, motsades på det bestämdaste och afslag yrkades på utskottets förslag. Sedan åtskilliga talare uppträdt, bland dem Grefve von Platen, och talat för bifall till förslaget, antogs detta genom votering med 63 röster mot 52. Häremot anmälde Lorenzo Hammarsköld sin reservation med det tillägg, »att han vore öfvertygad, att framtiden skulle lika så väl göra rättvisa åt hans åsigter i denna fråga, som allmänna opinionen redan gjort det åt den olycklige Oxelberg.»

I borgareståndet bifölls utlåtandet, efter föregående diskussion och begärd votering, med 22 röster mot 16, samt i preste- och bondestånden utan votering. I det förra yttrade prosten Stenhammar, utan att framställa något yrkande: »begynner man pensionera statens kraftfulle tjenare, så skall endast duglösheten qvarstå att bestrida dess tjenster.»

Järta var vid afskedstagandet 48 år gammal. Han hade nu kommit till insigt om, att hans sjelfviska sinnelag och obevekliga rätthafveri, utvecklade ända från ungdomsåren och måhända påverkade af en redan då börjande lefversjukdom, gjorde honom omöjlig på embetsmannabanan. Icke en gång anbudet att blifva sekreterare i svenska akademien kunde förmå honom att träda från privatlifvet. Han ville blifva politisk reformator och af denna anledning började han redan 1823 att utgifva den bekanta tidskriften, »Odalmannen». Alla erkände hans mästerskap i stilen och språkets behandling, men få voro de som öppet ville vidkännas öfverensstämmelse med honom i hans politiska åsigter. Endast i Stockholmsposten erhöll tidskriften en berömmande anmälan af von Beskow. I allmänhet hade tidningarne många och skarpa

anmärkningar att framställa och sådane gjordes äfven i det konservativa bladet Allmänna Journalen, om ock något lenare ordalag, dels af egen tillskyndelse, dels på Karl Johans befallning, af den annars så undergifne vännen Wallmark. Äfven Tegnér antydde i bref till von Beskow, att han icke gillade vissa af Järtas politiska åsigter. Då härtill kom, att man äfven inom riksdagen fälde oemot-sagda omdömen om tidskriftens reaktionära tendens och att konungen sjelf uttalat sitt höga missnöje med ett och annat som deruti förekommit, hvilket allt icke kunde blifva för Järta obekant, så beslöt han att låta tidskriften upphöra redan med andra häftet.

Någon tid derefter uppstod hos Järta den tanken att afflytta från Falun, måhända närmast framkallad genom hans andre sons, Hans Järta, bortgång i början af 1825. Härom säger friherre Louis de Geer i minnes-teckningen öfver Hans Järta: »sedan han 1825 för sina söners uppfostran flyttat till Upsala, dröjde det icke länge, förr än han der blef en medelpunkt och sammanhållning i striden kring det konservativa baneret, som den tiden fördes så högt i Upsala.» Samme författare tillägger vidare: »till bekämpande af de stora Stockholms-tidningarnes välde öfver allmänhetens tänkesätt uppgjorde Järta tillsammans med von Beskow och några andra den också kraftigt i verket satta planen till ett guerillakrig af provinsbladsspalter emot de Stockholmska liberala kolonnerna. Sjelf åtog sig Järta Upsala-korrespondenten; och den omtalade enskilda samlingen af hans skrifter innehåller mera än sextio af honom insända anonyma artiklar i nämnde tidning, nästan alla öfver dagens politiska frågor. Äfven i andra tidningar och tidskrifter inflöto dylika artiklar af hans hand. För samma ändamål uppsattes senare i Stockholm en särskild tidning, Svenska Biet, hvilken under loppet af några få år fick emottaga artiklar af Järta till ett antal af öfver åttio.»

Vi hafva genomläst flera af dessa uppsatser, om hvars ursprung man icke kan misstaga sig, och instämma till alla delar i de omdömen, som derom förekomma i Järtas lefnadsteckning af herr Forssell sid. CLXII, derifrån vi här endast upptaga: »större delen af dessa artiklar äro icke af något framstående värde. Järta egde icke längre det friska lynne, som gaf hans skämt dess behag, och qvickheten syntes mattad af en viss hopplös bitterhet.»

Det var likväl icke endast i tidningar, tidskrifter, tal och minnesteckningar i akademier samt en nära postdaglig brevexling som Järta nedlade frukterna af sina alltjemt fortsatta historiska studier och politiska funderingar, utan alstren af hans penna kunna med visshet finnas såväl i motioner som i anföranden under alla de riksdagar som höllos efter hans flyttning till Upsala. Vi ega i dubbelt hänseende ett berättigande att säga, att hans biträde i detta afseende äfven söktes af eller erbjöds åt sådana representanter, som själfva hade ett namn både som författare och talare. I det utförliga yttrande den bekante ledamoten af ridderskapet och adeln, L. F. Rääf af Småland vid 1840 års riksdag afgaf mot förslaget till införande af departementalstyrelse, bekänner han helt uppriktigt, »att de åsigter han deri framstälde icke ursprungligen voro hans egna, utan öfvergått till hans öfvertygelse från en man, hvars sakkännedom och grundlighet lätt böra röjas för vår samtid». Denne man var Hans Järta, hvars biträde äfven skönjes i andra yttranden af den riksdagstalaren.

Mest omfattande och verksamt var dock det inflytande, som Järta under sin första vistelse i Upsala utövade på de många som besökte honom. Friherre de Geer angifver äfven detta i följande ord: »Under sitt vistande i Upsala blef Järta der snart sagdt ansedd som ett orakel och var sannolikt den, som kraftigast

bidrog till stiftandet af den konservativa politiska skola som sedermera spelat en så betydande rol i vår politiska historia.» Under den af oss angifna tiden, d. v. s. mellan 1825—1836 söktes han både som »orakel» och som försyn icke blott af lärarne vid universitetet och andra der bosatta ansedde män; utan från hufvudstaden, ja från de aflägsnaste landsorter kommo vetgirige lärjungar för att lyssna till hans läror och inhemta hans råd. Och af alla som upptagits i hans närmare umgänge, och med hvilka vi sammanträffat, ha vi hört sammanställande omdömen om de djupa intryck de tagit med sig från hvarje besök hos denne, till sin yttre och inre människa, så rikt begåfvade man. Hos en af de många, som vidkänts dessa intryck, hafva vi med full visshet kunnat iakttaga, att de blifvit outplånliga och äfven under hans långa derpå följande lefnad i hans litterära och politiska verksamhet synbara.

Vid det sydsvenska universitetet fanns en lärare, som redan på början af 1830-talet af många ansågs som den lärdaste och af alla som den i politiska frågor mest frisinnade och i kyrkliga för reformer mest benägne bland teologerna här i landet. Under sommaren 1834 vistades han en längre tid i Upsala för kyrkohistoriska forskningar i dervarande bibliotek och vid återkomsten derifrån omtalade han, huru han räknade de ofta dagliga besöken hos Landshöfding Järta till de angenämaste och lärorikaste han der upplefvat och att hans uppmärksamhet af denne lärde man fästats på förhållanden inom litteraturen, kyrkan och politiken, som förut alldeles förbisetts af honom. Och följderna häraf uteblefvo icke heller. De reformer inom kyrkan och undervisningsväsendet, för hvilka han förut varit en målsman i föreläsningar och utgifna arbeten, omnämndes icke senare af honom; i politiken öfvergick han allt mer till den konservativa sidan och räknades på denna få år derefter

till de främste och med de vänner, som förut varit med honom likatänkande och förtrogne, upphörde icke blott förtroligheten utan äfven umgänget. Vi ha velat anföra detta, för många kända förhållande som en anslutning från vår sida till hvad herr Forssell sagt om »inverkan af den tjuskraft Järtas i allo öfverlägsna väsen utöfvade på hängifne beundrare».

Då de yngre sönernas uppfostran var avslutad och deras akademiska examina aflagda, uppstod emellanåt hos Järta tanken på en flyttning till hufvudstaden, om en verksamhet der kunde vinnas, som stälde honom något på sidan om den egentliga embetsmannabanan. Han märkte att de leder glesnade, som förut slutit sig så täta omkring honom i hans mottagningsrum, och han kände ett alltmer vaknadt behof att befinna sig i en ny omgivning. Så sökte och erhöll han 1836 den ledigblifna platsen som riksarkivarie, och hans verksamhet på denna har, åtminstone hittills, vunnit ett allmännare erkännande.*

Då Geijer icke lång tid efter Järtas afflyttning från Upsala tillkännagaf sitt s. k. affall, prisade denne sig

---

* 1840 återflyttade Järta från Stockholm till Upsala och bodde dels der, dels på en landtgård hos enkefru Claesson, född grefvinna Posse. Först 1844 tog han afsked och riksarkivarietjensten sköttes under tiden af B. E. Hildebrand, hvarom vjtnas af en ännu befintlig betydande samling bref från J. till Hildebrand. Järtas berömda oegennyttia i fråga om afstående från riksarkivarielönen förklaras dels af den omständigheten att H. en längre tid skötte tjensten och dels af det ofvan anförda vilkoret vid pensionen. Nog af, då de en gång voro å riksarkivet gemensamt närvarande samt inspekterade ett till lägenheterna hörande hvalf, inträffade — enligt Hildebrands muntliga berättelse — den rätt löjliga episoden, att ett vid tillfället revideradt försegladt paket befanns innehålla ett eller annat hundratal exemplar af Järtas 1799 seqvestrerade skrift: »Om sättet att upprätta den urgamla franska monarkien», hvilka indragningsmakten deponerat i riksarkivet. Järta gjorde vid denna upptäckt — så berättade Hildebrand — en ganska egendomlig grimas.

lycklig att vara skild från Upsala och således ställd utanför de brytningar, som derigenom måste inom universitetet uppkomma. Dit hade han också icke ämnat återvända, om icke förlusten af en kär maka 1839 och hans äldste sons utnämning samma år till professor der till förmått honom. Men huru förändrad hans ställning blifvit till den förra omgifningen i Upsala och huru djupt denna förändring grämde honom, kan inhemtas af flera bref, som han under åren 1840--1845 skrifvit till d. v. utgifvaren af tidningen Svenska Biet, senare postdirektören i Hamburg J. C. Hellberg och som äro införda i dennes: »Ur minnet och dagboken om mina samtida». Vi anföra ett af dessa bref från sept. 1843. Hellberg hade anhållit att Järta ville förskaffa honom från Upsala bidrag i penningar och uppsatser till Svenska Biet och derpå erhöll han följande svar:

»Det inflytande Tit. tror mig ega på lärde och litteratörer i vårt land är i verkligheten — intet. Några äldre äro mina vänner, men vi råkas högst sällan och hafva i öfrigt ingen litterär gemenskap. — — — I Upsala är jag en främling och blir det alltmer i Stockholm. Det yngre släktet nedblickar med förakt eller medömkan på det gamla, till hvilket jag, vid snart fyllda 70 år, hörer. Med entusiastiskt bifall af den studerande ungdomen har ju magister Malmström, i dess namn, förkunnat, att den tid, under hvilken jag emottagit och senare utvecklat min bildning, varit en ganska dålig tid, i jemförelse med den nu inträdda. För stolt är jag att söka gunst hos Geijers 'gossar'. Han må finna sig smickrad af att lyftas på guldstol och att höra deras hurrarop. Dem bland nutidens lärdoms- och litteratörälskare, som kunna skriva en någorlunda grammatikalisk mening, kan man svårligen förmå att skriva en tidningsartikel. Och större delen af professionisterna äro oförmögna att åstadkomma något, som en olärd publik begriper och

finner läsvärdt. Synnerligen opraktiske äro ock mestadels våra Upsalienses, samt derhos temligen okunnige i sådant, som allmänheten vill få utredt. Biträden af dem, om de kunde erhållas åt Biet, blefve, fruktar jag, föga tjenliga att upphjelpa bladets anseende. Hvad nitet hos våra litterära professorer beträffar, kan man bäst döma derom af tjenstledigheterna, som de ideligen söka. Den som ej orkar göra hvad honom som skyldighet åligger, gör ej något derutöfver, om ej för att tillfredsställa egen fåfänga eller att förtjena bredvid sin lön på bokmakeri. Den professor, som ej finner sig böra använda sin förmåga, för att i närvarande tid, då Upsala universitet har så många fiender, upprätthålla dess anseende, bryr sig föga om huruvida Biet står eller faller. — — — Jag är ej nöjd med några ställen i den andra delen af Gustaf III:s papper, t. ex. med det (sid. 173) om denne konungs 'förskämda och lastbara seder'. Ehvad grund sqvallret derom kunde hafva, borde det dock icke få rum i detta arbete. Dock för Geijer är allt lofligt.»

Missnöjet med hvad Geijer uppenbarat i Gustavianiska papperen om »konungens och hofvets förskämda och lastbara seder» var ett sorgeämne, till hvilket Järta ofta återkommit. Detta stod också i uppenbar strid med hvad han sjelf i sitt inträdestal i svenska akademien yttrat, ehuru det förmäles, att det starka försvar, han deri inlade för sedligheten vid Gustaf III:s hof, före tryckningen undergått betydliga förändringar. Sjelf uppläste han icke inträdestalet, utan erhöi konungens tillåtelse att låta uppläsa det genom en annan af akademiens ledamöter. Fransén, som vid tillfället var direktör i svenska akademien, fann sig skyldig att efter talets uppläsande inlägga en slags ursäkt för att det innehöll en del, som icke egentligen hörde till ämnet för dagen; han medgaf, att tankarne om talets innehåll voro delade inom akademien och att en och annan väpnat sig mot

deri förekommande grundsatser, men slutar med följande ord: »Hänförde af denna lefvande framställning ur det ljusaste hufvud, denna varma utgjutelse ur det redligaste hjerta, skola de (ledamöterna) erkänna det ädla i sjelfva ytterligheten, det älskvärda i sjelfva felen både hos honom (Järta) och i den tid han målar».

Järta hade redan under utarbetande af sitt tal en aning om, att den apoteos han deri egnade åt Gustaf III och dennes tidehvarf, icke skulle blifva rätt väl upptagen af svenska akademien. Det var då äfven hans afsigt, från hvilken han dock senare afstod, att behandla den nya skolans uppträdande mot den gamla och särskildt att uttala stränga omdömen om Atterbom. Härom skref han den 24 sept. 1820 till Wallmark: »Jag har iakttagit, att tvänne i Allmänna Journalen påbörjade recensioner af Atterboms poetiska kalender och Markalls sömnlösa nätter blifvit afbrutna och anhåller därför få veta, om detta var en följd af hög befallning. — — Jag vill ej tro, att herr Atterbom är den enda person i Sverige, konungen icke undantagen, mot hvilken man ej finge nyttja tryckfrihet. Men jag bör icke taga mitt inträde i svenska akademien, så länge jag ej är säker, att mitt tal, sådant jag efter min öfvertygelse skrifver det, icke kan ådraga akademien annat missnöje, än allmänhetens öfver ett dåligt val. Jag har ej varit angelägen om den akademiska äran. Gerna skulle jag, med känsla af min ovärdighet dertill, afsäga mig henne; men jag köper henne åtminstone icke med uppoffring af min rättighet att anse herr Atterbom för en narr, och att, då jag skall yttra mig öfver tidehvarfven, gifva företräde åt Gustaf III:s framför det nuvarande.»

Men utom hvad som rör Gustafs III och hans tidehvarf, förekommer i Järtas inträdestal åtskilligt, hvari, som Franzén yttrade, akademiens ledamöter visst icke kunde instämna och hvaremot en och annan nog kunnat

vara betänkt på att »väpna» sig. Det kan t. o. m. med full rätt ifrågasättas, huruvida Järta sjelf trodde på ett och annat, som han anför, såsom t. ex. då han yttrar sig om »den gamle hjälten, den ädle Karl XIII, en älskad broder af Gustaf; den vise och gode Karls förmyndare-regering» m. m. Emellertid hindrade detta icke akademien, att redan i början af det följande året tillerkänna Järta en lott i arrendet för Post- och Inrikes tidningar, som utgick för 1828 till honom med 1,444 rdr b:o, liksom till trenne andra ledamöter, Leopold, Franzén och Valerius.* Det är antagligt att Järta bibehöll denna

---

* Sedan Gustaf III den 20 dec. 1791 tilldelat svenska akademien privilegium på utgifvande af Post- och Inrikes tidningar, sökte och erhöilo tre af akademiens ledamöter, Rosenstein, Adlerbeth och Nordin den 12 jan. 1792 konungens tillåtelse att på grund af kontrakt, uppgjort med akademien, under 12 år få utgifva tidningen. Denna ansökan förnyades af dem och beviljades af Gustaf IV Adolf på 8 år, den 13 aug. 1801. Under tiden och långt in i detta århundrade inbetalades af utgifvarne årligen till akademien 1,000 rdr. specie, stundom 1,300. — Öfverskottet tillföll dem. — Sedermera och intill 1835 öfvertogs tidningens utgifvande af en eller flere bland ledamöterna, som årligen betalade till akademien 2,500 rdr b:o. Öfverskottet utgjorde på 1820-talet årligen omkring 8,000 kr. och derutöfver, som i lika lotter uppbyros af fyra bland akademiens ledamöter. Dessa s. k. lotter i arrendet af Post- och Inrikes tidningar böra icke förvexas med de »pensioner», som ända från akademiens stiftelse med 100 à 200 rdr specie, sedermera med 100 à 200 rdr b:o och undantagsvis derutöfver, utdelades till sex af akademiens ledamöter. Pensionerna redovisades på vanligt sätt i akademiens till Kammarrätten inlemnade räkenskaper intill 1827. Post- och Inrikes tidningar uppgingo i Svenska Statstidningen 1835 och under några år erhöil akademien af denna tidnings utgifvare ett arrende af 5,200 rdr b:o. Då skedde äfven en förändring i pensionsväsendet och utdelandet af lotter från arrendet. Deröfver blefvo några af akademiens äldre ledamöter missnöjda. Ett intressant bref den 3 mars 1835 från von Beskow till biskop Kullberg, tillhörande denne senares brefsamling, som förvaras i riksbiblioteket, upplyser härom. Brevet är af följande innehåll: »Det fagnar mig på det högsta att en tidningsartikel är i fråga om akademiens rätt att pensionera sina favoriserade medlemmar. Med dem lära väl menas de, som nu hafva de högsta pensionerna, nämligen Franzén, Tegnér, Geijer,

lott oförändrad till 1835 och derefter ingick bland de högre pensionerade.

Vi återkomma till de bref från Järta till exc. Reuterholm, som införts i början af denna uppsats. Att en ung tjänsteman i kabinettet, på befallning af hertigenregentens gunstling, den allrådande Reuterholm, åtog sig det delikata uppdraget i fråga om Armfelt, kan så mycket hellre förklaras, som denne af många ansågs vara saker till stämplingar mot regeringen. Men alldeles ousäktligt var det sätt, på hvilket kan utförde det

Järta och Grubbe. (Att Wallin ej är ibland dem, eger sin grund i hans egen vägran.) Mig skulle synas, som vore, hvad desse män erhålla, en hedersskuld af svenska vitterheten till dem, hvilken det framför allt tillhör svenska akademien att betala. De flesta hafva dock, — oaktadt allt skrik om favorisering — ej hälften af hvad Rutström, Blom m. fl. tillförene haft, men torde i litterär förtjenst väl kunna anses temligen jemngoda med företrädarne. Att Valerius nu uppbär ungefär tredjedelen af hvad han förut egt som arrendator, — och att Ling erhållit lumpna 200 rdr efter *Hadorph*, bör väl ingen missunna dem. Mig lyster deremot att se, hvilka bland akademiens ledamöter artikelförfattaren önskar se *favoriserade* framför de ofvannämnde, såsom egande på en gång större litterär förtjenst och större behof — ty båda dessa omständigheter lära böra tagas i betraktande. Jag är emellertid ledsen på artikelförfattarens vägnar, om han tillhör akademien — och någon utom den läser ej bry sig om detta ämne. Han kan ej vara någon af de ofvannämnde — ej heller någon af Deras Excellenser — ej heller Rosenstein och Hagberg, derom är jag förvissad. Han blir då väl ej så svår att gissa. Men han bör se sig före, att resultatet af hans anfall ej blir motsatsen af hvad han väntat, nämligen uppdagandet af det förhållande, att *favoriseringen* (ifall en sådan egt rum) möjligen snarare tillhört »den gamla goda tiden», än den närvarande, då akademiens pensionslista hvad dag som helst kan framläggas i tryck, utan att det allmänna omdömet deri skulle — som jag tror — vilja förändra en siffra.»

senare uppdraget, att bespeja landshöfding Nordins handlingar, utlåtelse och umgängen m. m. Vi vilja härvid endast upptaga oss med att utreda en af de anmärkningarna, som deri förekomma mot rektorn vid Falu skola; Johan Eric Brandberg, som i flera år varit hans lärare.

Om Brandberg meddelar teol. doktorn J. F. Munckell i Westerås stifts herdaminne: »Han blef rektor 1783. Skickligare rektor har troligen aldrig förestått Falu skola och måhända ej mången annan. Hans goda lärosätt och ordning hade ock motsvarande frukt. Han behöfde ej stränga medel att vinna lydnad och respekt. Med blotta åsynen och ett afpassadt ord var nog att tillrättavisa.»

Om denne högt aktade rektor och lärare yttrar sig Järta i det andra brefvet till Reuterholm på ett sådant sätt, som måste verka i hög grad retsamt på denne hat- och hämdfulle man och som kunnat för Brandberg blifva väsentligen menligt, om han under förmyndare-regeringen haft något att söka i befordringsväg.

En af Järtas minnestecknare herr A. W. Staaff har uppgifvit hvad som om denne Brandberg förekommer i de biografiska anteckningar, som Järta gjort på sin ålderdom, och med hvilka förmodligen menas desamma Skogman omnämnt, hvilka slutade med 1791. Vi upptaga här paralelt Järtas omdömen om sin lärare fem år efter afslutad skolgång och dem han fällde om honom i de biografiska anteckningar han efterlemnade.

Järtas omdömen om rektor Brandberg.

1792.

En rektor vid skolan här och vid sista riksdag af Nordin tillsatt notarie i pre-steståndet, Brandberg, har hittills varit nyttjad som

På ålderdomen.

(Enligt A. W. Staaff.)

I några, under sina sista lefnadsår skrifna, sjelfbiografiska anteckningar öfver sin ungdom berömmar han (Jär-

skrikare. Han har förpassat alla adelsmän till helvetet, uppfunnit här i orten en stor liga af konungamördare, bestående af expeditionssekreteraren Halldin, härads höfding Fallsten m. fl. Nu säges det, att han alldeles tystnat. Han anses, äfven af entusiasterna, för en narr. Småborgare och bergsmän hafva mycket lyssnat till dessa diskurser, men hafva slutligen äfven ledsnat vid skriket. Denne rektor, samt en eller annan borgare, äro de ende, för hvilka landshöfdingen haft något förtroende.

ta) ibland sina lärare, utom den förstnämnde (Baggstedt), i synnerhet rektor J. E. Brandberg. Såsom prof på dennes stränga och fördomsfria rättvisa anför han, huru som det för honom, baron, son af ortens kommenderande general, fosterson till dess landshöfding, och som i de lägre klasserna varit primus, oaktadt flit och ansträngningar, icke kunde lyckas att i qvarta erhålla samma hedersrum framför sonen af en grufdrenge, hvars öfverlägsenhet han ock erkänner.

Järta hade således redan 1792 affallit från den pietet och undertryckt de tacksamhetskänslor, som pläga vara rådande i den åldern. Också har han icke på sin ålderdom kunnat fortsätta sina biografiska anteckningar längre än till 1792.

Om de bref till Reuterholm, som här blifvit anförda, varit på 1790-talet bekanta för Järtas samtida, så hade de aldrig fallit i förundran öfver de skiftande förhållanden, i hvilka brefskrifvaren, både i den perioden och senare, uppträdde: än som sökande och vinnande Reuterholms gunst; än ett par år derefter, i bref till

Benjamin Höjer, omgifvande honom med ett skimmer af löje; än vittnande om, »att verkningarne af en god och stadig regering (i augusti 1792) spriddt sig till landsorten»; än sjelf blifven föremål för det förmildrande omdömet, »att Reuterholmska styrelsens eländighet gjort honom till republikan». Och i en senare tid finner man honom, än med forskarens hela allvar sökande efter sanning och befrämjande det rätta; än öfvande ett erkänt mästerskap i fastslående af sofismer och paradoxer för att uppnå enskilda syftemål. Och härvid var sanningen visst icke alltid hans ledstjerna.*

Vid 26 års ålder vann Järta öfver hela landet nära samtidigt ryktbarhet som frisinnad riksdagstalare och som utmärkt advokat. Det senare i tvänne mål, dels i den så kallade »musikprocessen» inför akademkanslern och k. maj:t; dels i Göta hofrätt, der han var fullmäktig för de adelsmän, som anklagats i anledning af uppträderna vid 1800 års riksdag. För det senare fullmäktigskapet slogs öfver honom en medalj med omskrift: ob defensus cives.

Det lider intet tvifvel, att Järta, innan han åter inträdde i offentlig verksamhet, upptagit sig med många

---

* Vi kunna icke här inlåta oss på en utförlig redogörelse för detta påstående, som afser flera ställen i hans valda skrifter, men vilja dock anföra ett ganska betecknande fall.

I sitt inträdestal i svenska akademien säger han om de män, som efter revolutionen tillhörde Karl XIII:s första konselj: »Sverige hade då omkring tronen ett statsråd af *upplysta och redliga medborgare*, hvilka skulle med sin erfarenhet och omtanke leda konungens beslut, men icke herska öfver hans vilja eller dela hans makt.» Detta passar i dubbelt hänseende för den politiska tafeln han för tillfället målat. Men huru står påståendet tillsammans med hans uppgift i ett bref till exc. von Engeström 1810, att häftiga uppträden egt rum rådgifvarne emellan; eller med hans yttrande vid samma tid, att han under vissa förutsättningar ville afgå från sin plats för att säga sanningen åt de »verkliga råfvarne i konseljen». — Forssell, sidan LXXI.

uppdrag som sakkörare och utfört dessa med den öfverlägsenhet, som var honom så egen. Ty hans håg drog honom starkast åt detta håll och hans rika förtattarebegåfning, uppbyren af omfattande juridiska studier och understödd af en nära bekantskap med filosofiens propeudeutik, gjorde honom, bland annat, till tidehvarfvets störste advokat, ehuru han endast vid få tillfällen kom att offentligen framträda som sådan. Men denna stora förmåga är till fullo bestyrkt genom den bländande advokaty, — soit dit sans epigramme — som han inlagt i alla sina skrifter. Ty aldrig har någon advokat på ett mera hänförande och hängifvet sätt uppträdt för en klient, än han för de idéer och önskningsmål han omfattat.

Så som på mera än ett ställe blifvit angifvet, är afsigten med det af oss anförda ingalunda att bestrida Hans Järtas egenskaper som författare och statsman; än mindre ha vi dermed velat förneka, att han haft en betydande andel i sammanfattningen af det förslag till ny regeringsform, som framlades af konstitutionsutskottet vid 1809 års riksdag. Men vi hafva på framlagda skäl velat bestrida, hvad som af så många påståtts och äfven yttrades i statsutskottets förnyade utlåtande under 1823 års riksdag, då fråga om pension till honom förekom, att han *författat regeringsformen*; och vi hafva äfven velat inlägga en gensaga mot hvad hans loftalare förmålt, att denna »till en hufvudsaklig del var ett verk af hans statsmannavishet». Det har först på senare åren uppenbarats, hvilka förarbeten, som dervid voro att tillgå; men det har icke tagits i öfvervägande, hvilken betydelse de utmärkte ledamöterna i utskottet haft vid arbetets utförande, eller hvilket biträde Järta haft af den v. sekreterare, som föga öfver en månad efter riksdagens början intog hans plats. Och liksom Järta i yngre år än någon annan utnämndes till andre sekreterare i kabinettet för utrikesbrevvexling, så vederfors det honom

17 år derefter en annan framgång, som åtminstone måste räknas till de utomordentligaste, att efter en månads tjänstgöring som sekreterare i konstitutionsutskottet, utnämnas till statssekreterare för finanserna.

Att fosterlandskärleken var ett af de hufvuddrag som uppenbarade sig såväl i hans skrifter som i hans handlingar, är lika visst, som att den vid mera än ett tillfälle beherskats af hans sinnes och lynnes ingifvelser. Som höfding gjorde han sig älskad i St. Kopparbergs län; men medvetandet om denna kärlek och känslan af, att han der var behöflig, kunde icke förmå honom att, som qvarblifvande på sin förtroendeplats, bära motgången af ett regeringsbeslut, hvilket måste förekomma alla andra som rättvist.

Till Sveriges mäktigast utrustade personligheter under första hälften af detta århundrade kommer Hans Järta alltid att räknas. Och om i det innersta af hans väsen rådde den högsinnet, hvarom så många af hans samtida vittnat, så kunde han icke sjelf önska, att hans egenskaper och förtjenster skulle öfverskattas, allra minst med förbiseende af de många utmärkta män, som med honom deltog i den tidens största värf, — ett värf, hvars betydelse erkändes af samtiden och som efterverlden icke lär underlåta att minnas.

Lokala parlament.

En nyhet inom Englands politiska lif.

Af Helen Zimmern.

(Öfvers. från förf:s manuskript af M—r.)

En rörelse har växt upp i England, åt hvilken man egnat allt för liten uppmärksamhet och om hvilken äfven många framstående medborgare äro alldeles okunniga. Det är den rörelse, som kallats »lokala parlament» och som lofvar att blifva ett uppfostringsmedel af nationel betydelse för att bilda politiskt tänkande samhällsmedlemmar och sålunda skapa en allmän opinion, värdig engelska folkets frihet. Rörelsen är en laglig följd, det nödvändiga korollarier af de folkliga segrarna år 1832 och 1867, och att förbise dessa amatör-parlament är att anse källan till en flod icke vara af vigt för dem som lefva vid början af dess lopp, och att, då vi finna den vara en väldig ström, fråga hvarifrån vattnet kommer.

Det har blifvit sagdt, att tal i parlamentet aldrig i verkligheten utöfva något inflytande på skiljaktiga åsigtter, att tal på *hustings** aldrig bestämman ett val. Med tiden har den offentliga diskussionen utvecklats så mogna frukter, de använda krafterna hafva blifvit för starka att kunna kontrolleras. Men då nya idéer börja arbeta i tänkande mäns hjernor, då de fortfarande äro föremål för allmän diskussion endast för sitt eget värde och ännu icke äro hopblandade med personlig äregirighet och sjelfviska intressen, som hastigt samla sig kring bestämdt formulerade förslag, hvilka redan råkat inom den praktiska politikens område — då är det just den tiden

* *Hustings*, plats, der val af parlamentsledamot hålles. *Öfv. anm.*

då dessa idéer borde vara mest intressanta för framsynta iakttagare.

Dagordningarna för lokala parlament visa tillräckligt att, då män tala om saker, som verkligen intressera dem, och framkomma med motioner, hvilka representera verkliga åsikter och icke endast några af stundens komplicerade intriger, många frågor, som tidningarna ännu icke börjat att allvarsamt behandla, äro gängse och att förslag, hvilka stå i förening med dessa frågor, ständaktigt arbeta sig fram till utförbarhet. Under debatterna i många lokala parlament kunna vi redan lyssna till argumenterna för och mot viktiga åtgärder, som några få år härefter skola i stor skala slå världen för förvåning, då de plötsligen befinnas hafva öfvergått — man skulle tro i ett ögonblick — från det extravagantas till det oundvikligas område. Då detta århundrades historia kommer att skrivas, skall det för engelska historieskrifvare icke blifva minst intressant att anteckna att, som ett komplement till reformakterna, hvilka lade landets styrelse i folkets händer, såsom ett medel till politisk uppfostran, det inrättades ett antal debatterande sällskap, öppna för män af hvarje åsigt, hvilka — för att iakttaga värdighet och regelbundenhet i förhandlingarna — togo formen af öfverhus och underhus.

Hvar och en känner de ämnen, som vanligen diskuteras i »Unge mäns debatterande sällskap», och hvar och en skall medgifva, att dessa debatter äro hvarken särdeles nyttiga eller intresseväckande. Men de parlamentariska debatterande sällskaperna, eller som de vanligen kallas »Lokala Parlament» äro ställda på en helt annan fot. Här diskuteras verkligen viktiga frågor, frågor, som beröra hela samhället; och det är onekligt, att dessa sällskap skola blifva ett medel för politisk uppfostran och skola komma att utöfva ett viktigt inflytande på valen och sålunda modifiera vilkoren för vår politiska existens. Ty nu skall den stora massan icke blindt följa dess partiledare, emedan dessa sällskap uppfostra folket att styra sjelf och skapa en surdeg, hvilken måste tagas med i räkningen af de intrigörer, som så länge från sin komfortabla klubb i London spelat ledare för många valmänsförsamlingar. Dessa sällskap hafva icke olämpligt blifvit kallade »*Chambers of Politics*» och man har för dem gjort anspråk på, att de i den politiska världen skulle intaga samma plats som »*Chambers of Commerce*» fyller inom affärsverlden.

Vi kunna bäst inse vigten af denna rörelse, då vi taga i betraktande, att i England och Skotland nu finnas åtminstone hundra trettio lokala parlament (ett eller flera i hvarje stor stad) med emellan 80,000 å 100,000 medlemmar. En verklig tillförlitlig lista på dessa sällskap och deras medlemmar finnes olyckligtvis icke. Men de nyss anförda siffrorna torde snarare understiga än öfverstiga de verkliga.

Det första af dessa parlament upprättades i Liverpool, år 1860, och förblef under flera år det enda samt var utsatt för mycken begäbbelse. Carlisle följde näst efter, år 1864, och derefter Birmingham, Manchester och många andra stora manufakturstäder. Det förtjenar anmärkas att denna rörelse, icke utgick från London och att London förblef troget den tröga karakter, som denna stad förvärfvat sig inom politikens område. London är nämligen alltid en af de sista att taga upp eller förverkliga någon ny idé. Det är först helt nyligen som saken blifvit omfattad med intresse i metropolen. Nu finnas likväl i London icke mindre än trettio parlament, räknande 10,000 medlemmar.

De första parlamenten förlöjligades icke allenast betydligt, utan blefvo också ganska mycket förtalade. De ville, påstodo deras motståndare, »bringa allvarliga ämnen i förakt», »befordra fäfangas» och göra »en samling gossar, som lekte parlament, till en hop tråkiga narrar». Å en annan sida sägas mr Gladstone, sir Stafford Northcote och många andra väl kända M. P. S. vara »mycket intresserade» för dem. Några M. P. S., till exempel sir Charles Dilke och mr Ashmead Bartlett — första efter att eröfra nya verldar och äro äfven »medlemmar» af de lokala »Husen».

Men hvilken åsigt än vissa individer må hysa, så kan det icke vara något tvifvel om dessa talaresholors popularitet. I några af Londons lokala parlament är det alls icke ovanligt, att två eller tre hundra åhörare infinna sig för att lyssna till debatten.

Den största lämpliga byggnaden i ett distrikt — vanligen stadshuset — väljes till parlamentshus, och så vidt möjligt är, vidtagas arrangementerna på samma sätt som i underhuset. Det är troligt, att inom kort många af sällskaperna komma att bygga egna hus, såsom sällskapet i Kensington håller på att göra.

Så vidt möjligt iakttages omsorgsfullt underhusets plägseder och dess regler för ärendenas behandling. Icke sällan,

då svårighet rörande någon ordningspunkt uppstår, förfråga sig lokalparlamentens officiella embetsmän i sjelfva Westminster, och svar erhållas såsom resultat af kommunicerande med det verkliga kabinettet och talmannen. Ty de lokala parlamenten hafva också sina premierministrar, kabinettsministrar, *whips**, en opposition, en sekreterare, en härold och en talman. De flesta af de lokala parlamenten hafva redan börjat med att påbjuda bildandet af valkretsar för representantval. Andra parlament åter hafva sjelfva inom sig upprättat valkretsar.

Såsom redan är sagdt, följes mycket troget det sätt att gå tillväga, som iaktages i Westminster. Sittningarna, som hållas en gång i veckan, börja med tillkännagifvande om inlemnade motioner och med att framställa frågor. I den senare konsten tyckas somliga medlemmar vara särdeles hemmastadda och äro lika mycket fruktade som de irländska »Home Rulers». Sedan dessa frågor blifvit bemötta, börjar den egentliga diskussionen. Men härvid hafva de lokala parlamenten infört en regel, som vi önska äfven kunde vid vissa tillfällen antagas af Underhuset. Denna regel stadgar, att ingen talare ma upptaga tiden längre än tiö eller femton minuter. Om en sådan begränsning kunde åläggas somliga af våra lagstiftare, hvilken besparing af offentlig tid skulle icke uppstå! — Debatten tager än form af ett klander-votum, föreslaget af oppositionen, än af framställande af en *bill*. De valda ämnena äro de, som mest ådraga sig allmänhetens uppmärksamhet, eller sådana som diskuteras i St. Stephens. Och det kan ej disputeras att i deras kännedom om fakta och siffror, i deras skicklighet att ordna dessa fakta, och äfven i afseende på värtalighet många af dessa lokalparlaments-talare ganska fördelaktigt täfla med talarne i Westminster. Debatterna afbrytas ofta af bifallsrop eller hvisslingar, rop af »till frågan» etc. etc., som på alldeles parlamentarisk fashion utföras med stor takt och mycken humor.

Men dessa debatter inskränkas icke alltid till frågor, som äro före i parlamentet, och det är då den viktiga faktor inträder, som jag ofvan antydt. Många af dens brännande frågor hafva afhandlats af dessa våra medborgare och de afgifna vota äro i somliga fall af största intresse. Så har

---

* *Whip*, parlamentsledamot och anhängare af ministären, som har att tillse, det de ministeriella ledamöterna äro närvarande. *Öfv. ann.*

en stor majoritet uttalat sig till förmån för muséers öppnande på söndagar. Advokater för land-nationalisering hafva begagnat sig af lokala parlament för att göra propaganda och fragan har mer än en gång diskuterats.

Äfven »edfrågan» har mycket debatterats och i många fall afgjort till förmån för borttagandet af alla eder. »Kostnadsfri undervisning» är ett annat ämne, hvarmed man mycket sysselsatt sig, och ett stort antal medlemmar äro af den åsigt, att emedan skolgång är obligatorisk i detta land, så skulle undervisningen också vara kostnadsfri. Frågan om fattigbostäder har äfven behandlats. Lämpligheten att gifva kvinnor valrätt har framkallat nästan lika het diskussion som i »Huset», under det att ett af de yngsta lokala parlamenten i London, nämligen det i Brixton, gjort ett alldeles nytt uppslag och såsom ledamot antagit miss Müller, hvars vägran att betala husskatt, innan hon hade valrätt, under sista säsongen gjorde henne ryktbar i London. Det första talet, som hon höll för några veckor sedan, åhördes med stort intresse och applåderades högljudt. De, som hafva hört denna kloka, energiska kvinna och känna hennes skicklighet både som talare och i debatten, skola icke blifva förvånade öfver den fullständiga framgång hon rönt. Vi kunna förvänta att inom kort få se miss Müller såsom premierminister i Brixton-parlamentet.

Det äldsta lokala parlament i London är Hackney's med ungefär tusen medlemmar. Sydenham House, med omkring nio hundra ledamöter, har fördelen af en präktig samlingsplats — Kristall-palatset. Det är kanske af aktning för palatset som talmannen i detta hus bär peruk och kappa, ett bruk hvilket vi tro icke i allmänhet följes af andra talmän. Highway, North London, Lambeth, Battersea, Hampstead etc. hafva från tre till fyra hundra medlemmar. Dessutom finnas några mindre föreningar.

Balansen mellan partierna tyckes variera betydligt, emedan ministärerna ganska ofta förändras. Det skulle vara ytterst intressant att med noggranhet känna, till hvilka partier de 100,000 medlemmarna höra, men jag har icke på långt när varit i stånd att verkställa denna analys. För närvarande hafva likväl liberala och radikala öfverhanden, och det är värdt att ihågkommas, det irländska »Home Rulers» äfven äro representerade.

Att omsorgsfullt studium och diskussion af sådana stora frågor som de ofvannämnda, som t. ex. vårt lands förhållande till och pligter mot Indien och många andra icke uppräknade, verkligen äro nyttiga och af ojemförligt större värde än vanliga sällskapers innehållslösa debatter, är alldeles tydligt. Att de 100,000 män, hvilka sålunda hafva diskuterat dessa ämnen, sannolikt skola votera mer förståndigt och oberoende och mindre lätt låta imponera på sig af yrkespolitikens tomma retorik, skall ensamt för sig blifva en stor vinst för landet.

Ledamöternas ålder är en annan punkt, angående hvilken några statistiska uppgifter skulle vara välkomna, ehuru svårigheten att erhålla tillförlitliga upplysningar är i ögonen fallande. Det är klart, att en premierminister af nitton eller tjugu år skulle påstå sig vara åtminstone trettio, medan åter några äldre medlemmar kunde vara frestade att draga ifrån sina år lika mycket, som deras embetsbroder lagt till sina. Så vidt man kan bedöma äro de fleste medlemmarne unge män mellan tjugu och trettio, med någon inblandning af män på fyrtio och icke få mellan femtio och sextio. På det hela taget tyckas alla dessa män vara väl uppfostrade, bildade, samt med ingen ringa kontroll öfver sitt lynne och ganska skickliga i debatten.

Naturligtvis skulle de lokala parlamenten vara ofullkomliga, om de icke hade något eget tidningsorgan, och under några år har »*The Debater*» varit deras *Hansard**. Åtskilliga af parlamenten utgifva egna rapporter om sina debatter, men redogörelser för alla parlament finnas i detta centralorgan. Utom »*The Debater*», utgifves en liten, men mycket väl hopkonimen handbok, innehållande icke allenast många värderika upplysningar om olika parlamentsakter, bills etc., utan en ännu värderikare underrättelse om källorna, der dylika upplysningar kunna erhållas.

Att manlig och öppen diskussion är vårt konstitutionela systems verkliga lifsblod, äro alla politiska partier färdiga att medgifva. Äfven att en autokrats styrelse, egennyttig men fast, i längden är att föredraga framför pöbelns kollektiva okunnighet, men att likväl idealet för en styrelseform är ett upplyst folks kollektiva visdom. I alla partiers intresse bör

* *Hansard* = engelska parlamentets tryckta förhandlingar (efter boktryckarens namn). *Öfv. anm.*

man derföre uppmuntra de lokala parlamenten, på det politisk uppfostran måtte spridas.

Sedan de nu uppnått det tjuguförsta året af sin tillvaro och sålunda hunnit till myndighetsålder, hafva de lokala parlamenten beslutit sig för att hålla konferenser. Ett hölls 1883 och ett föregående år. Vid det senare beslöts att i London bilda en »Lokal parlamentskommitté» för exekutiva ändamål. Det är äfven fråga om, huruvida icke lokala parlament kunna utöfva inflytande på landets lagstiftning genom en kombination, under hvilken deras vota skulle afgifvas rörande alla viktiga allmänna frågor. Några af parlamenten, såsom i det Hackney, skicka redan de af dem voterade resolutionerna till premierministern, statssekreteraren för inrikes ärenden och till hvem som helst, dessa beslut kunna intressera. Det är likväl icke troligt att detta förslag skall vinna bifall, och ej heller är detta af någon vikt. Dessa lokala parlaments verkliga inflytande måste bero derpå, att de undervisa sig sjelfva och sina grannar genom att lära dem att hysa intresse för ämnen af större vikt än blotta lokalfrågor samt genom att vara sina principer trogna och vid val endast rösta på män, som representera deras åsikter. Att de lokala parlamenten skola hafva sitt ord att säga vid det kommande allmänna valet, kan icke af någon betviflas.

Kan postverket hemlighålla tidningarnas prenumerationssiffra?

Underdånig anhållan om suspension af en
grundlagsparagraf.

Rörande denna omtvistade fråga för dagen har red. hänvänt sig till en jurist, hvilken, efter att i postverket hafva tagit kännedom om handlingarne i målet, meddelat oss följande fullt upplysande svar.

I underdånig inläga har redaktören af »Figaro», hr Hugo Nisbeth, hos Kongl. Maj:t nyligen anhållit, att förbud för Postverkets tidningsexpedition* med det snaraste måtte utfärdas, att om de uppgifter å tidningsprenumeration, som af expeditionen tillställas vederbörande redaktioner, såsom utslutande afsedda för dessa och såsom »dessa tidningars hvar för sig (?) fullkomligt privata egendom», meddela upplysningar af hvad slag som helst åt utom stående personer.

Såsom skäl för sin begäran anför hr N., såsom ofvan angifves, att sådana uppgifter måste anses såsom vederbörande tidnings privata egendom (!), hvilken om den fölle i händerna på en ogrannlaga konkurrent eller annan utom stående person, hvars afsigt ginge ut på att skada, af honom kunde blifva i fråga om sifferuppgifter så vanständig, att det kunde verka menligt för nämnda tidning, den må i ekonomiskt och socialt (!) hänseende vara grundad på de sundaste principer (Figaro?), hvarjemte såsom ytterligare skäl andrages, att dessa uppgifter i intet afseende hemfalla under Kongl. Generalpoststyrelsens handläggning (?) och således icke heller i något afseende kunna tillmätas officiell karaktär (?).

* I Stockholm.

Hr N:s begäran torde ännu länge få tillhöra de fromma önskningsarnes antal; den lär svårligen grundlagsenligt kunna bifallas.

Tidningsprenumeration å postanstalt kontrolleras af Generalpoststyrelsen på följande sätt: öfver alla de tidningar och tidskrifter, som vid en postanstalt utdelas, skall (enl. p. 18 i Gen. Poststyr. cirk. n:r XXVIII, 80, af d. 10 dec. 1872) uppsättas en kontrabok, hvilken inom viss tid skall till Generalpoststyrelsens kammarkontor insändas, och skall såsom verifikationer till denna kontrabok bifogas såväl en öfver tidningsrequisition (enl. p. 4) förd journal som sjelfva de af abonnenterna gjorda requisitioner, således så fullständiga och upplysande uppgifter om prenumerationen som möjligt. Men när alla dessa meddelanden kommit i kammarkontorets arkiv, äro de naturligtvis i och med detsamma allmänheten tillgängliga. Och om man nu också med hr N. ville antaga, att de af Postverkets Tidningsexpedition vederbörande redaktioner tillställda uppgifter å prenumerationen icke vore offentliga handlingar, utan förutsätta den orimligheten, att någon som helst handling eller tillkännagifvande, som ett embetsverk utfärdar, vore ett *privat* meddelande eller att en offentlig anstalt ibland handlade officiellt, ibland icke, så kan naturligtvis i alla händelser aldrig någon skrifvelse, någon handling, som införlifvats med ofvannämnda kammarkontors arkiv, betagas sin karaktär af ett embetsverk tillhörande handling. Och om *detta* arkivs handlingar gällor naturligtvis detsamma, som gällor om alla andra arkivs innehåll, eller Tryckfrihets-Förordningens bestämmelser i § 2 mom. 4, att »det vid ansvar såsom för tjenstens försummelse, om sådant utaf någon publik tjensteman vägras eller fördröjes, skall lemnas hvar och en fri tillgång att få på stället afskrifva eller afskrifva låta eller, om dervid betydande hinder vore, i bevitnad afskrift emot vederbörlig lösen, utbekomma *alla slags handlingar* i hvad ämne som helst».

Bland de undantag från denna vidsträckt frihet, som mom. sedermera uppräknar, torde, utan att de här behöfva refereras, hr N. sjelf medgifva, att ofvannämnda handlingar om tidningsprenumeration icke lära kunna upptagas.

Om *också* därför de af hr N. anförda skälen vore i något afseende talande, — ett spörsmål, på hvilket det med grundlagens tydliga ordalydelse för ögonen vore temligen ofruktbart att här det ringaste inlåta sig — så lär väl i alla

fall den nuvarande regeringen svårligen komma att utfärda den af honom så varmt och innerligt önskade »ukasen». (Termen står här med flit; en sådan regeringsåtgärd skulle påminna väl mycket om Ryssland!)

Visserligen vore icke ett dylikt förbud helt och hållet utan prejudikat. Vår konstitutionela historia har en besynnerlig sak att i den vägen omförmåla. Den 7 mars 1820 fann Kongl. Maj:t »för statens intresse nödigt förordna, att sådana försvarsverket rörande handlingar, som finnas i Krigskollegii arkiv, hvilkas kungörande kunde medföra våda för rikets säkerhet, skulle särskildt vårdas samt intet Document deraf få utlemnas till någon, eho det vara månne, innan Kongl. Maj:t nådigt tillstånd dertill meddelat», — ett förbud, som stod i uppenbar strid med Tr. F. O:s ofvannämnda stadgande. Men oafsedt det oändligt mer rationela som låg i *detta* förbud, jemfördt med innebörden i det nu äskade, så behagade läsaren observera tidpunkten. Det var år 1820, i Karl Johans och den heliga alliansens skönaste dagar, då man hvarken lade suspension af fundamental- eller annan lag så synnerligen tungt på sinnet. Dessa ljufva stunder tillhöra emellertid *tempi passati*. Tyvärr skrifva vi nu 1885!

Junius.

Frans Hedberg om svenska skådespelare.

Några anmärkningar af

Gustaf af Geijerstam.

Föreliggande arbete har åtnjutit den visserligen icke sällsynta lyckan att af hela pressen mottagas med bifall. Det har till och med blifvit jämfördt med Edvard Brandes' böcker om dansk och utländsk skådespelarkonst. Då jag ändå dristar mig att framlägga en annan mening, måste jag naturligtvis gå grundligare till väga än vid en vanlig kritik. Jag måste framför allt söka gifva skäl, hvarför jag ej tror, att hr Hedberg gifvit några upplysande bidrag till vår uppfattning vare sig af litteratur eller skådespelarkonst, och jag skall därför medelst rikliga citat söka bestyrka denna min uppfattning af detta arbete, hvars största förtjenst synes mig ligga i, att det gifvit en samling af material.

För att tydliggöra det första blir det nödvändigt att till en början citera några af de mest slående ställena, der hr H. visar sitt dåliga lynne, öfver hvad han kallar »nu för tiden», »den nya tiden», o. s. v., hvilka uttryck då naturligtvis sättas i motsats mot »den gamla goda tiden», »det gamla goda» eller det ännu mera expressiva »då för tiden». Om vi emellertid endast slå upp några ställen på sidorna 8, 21, 201 och 219, af hvilka det är svårt att säga, hvilket som är det mest karaktäristiska, så torde detta för tillfället gifva alldeles tillräckligt ämnen för reflektioner.

Hr H. utbrister på det första stället:

»Skall den flacka operetten med sina karrikatyrer, skall det pessimistiska nutidsdramat med sin svarta färg, den franska äktenskapsbrottskomedien med sina vrångbilder af människor, lemna efter sig någon äfja, ur hvilken en ny och bättre skörd skall kunna växa upp

och frodas? Jag tror det och jag hoppas det. Samtidens omyndighetsförklaring i fråga om det estetiska skall icke godkännas af en kommande tid, derom är jag lifligt öfvertygad. Nyttans ensidiga målsmän, dessa det skönas bildstormare, skola icke lyckas att göra det landsflygtigt på jorden; huru ifrigt och huru högt de än predika köttets evangelium, skall likväl anden fortvara; den skall kunna halfqvävas någon gång, den skall kunna tystas för en tid, längre eller kortare. allt efter som den motsatta riktningen har större eller mindre krafter att förfoga öfver; men med den kufvade stålfjederns kraft skall den å nyo springa upp, återtaga sin frihet och slita de hämmande banden.»

Och vidare sid. 201:

»De» — nämligen de unge författarne — »måste taga sig väl till vara för att endast och uteslutande måla i svart och grått, som de så gerna vilja, ty skådespelaren älskar inte, och detta med rätta, enfärgade figurer, och ingen är så svart i det verkliga lifvet, att han icke har någon ljus fläck, som synes till och med i skumrasket.»

Det finnes intet ord, som är så mångtydigt som nutiden, när det användes för: att dermed beteckna en gängse riktning, hvilken skulle vara gemensam för det samtida släktet och taga sitt uttryck, ej mindre i lynnet hos de människor, hvilka samfäldt utgöra detta släkte, än hos den literatur, som talar till och om detta, samt de allmänna politiska och sociala sträfvanden, i hvilka dessa människor taga del. Uttrycket, säger jag, är ytterst mångtydigt och kan därför som alla andra mångtydiga uttryck missbrukas. När hr H. brukar detta ord eller något annat med detta liktydigt, så åsyftar han gemenligen literaturen och då naturligtvis den s. k. nya literaturen.

Hr H. tycks att döma af ofvanstående citat ha ett mycket eget begrepp om, hvad som i allmänhet menas med tidsandan, tiden och allt detta, som han så lättvindigt för på läpparna, när det gäller vår literatur. Hr H. förebrår samtidens diktning att vara pessimistisk, att måla endast i grått och svart, och hvad han i synnerhet håller på som sin oförytterliga rättighet är rättigheten att då och då få sig ett riktigt godt skratt. Medgifvas måste, att anspråken äro blygsamma, och hade toddydrickande kryddkrämare och hederliga, joviala, viraspelande landjunkare genom tidernas beskrifvit lagarna för dikten, då hade deras fordran blifvit densamma: ett godt skratt samt då och då för ombytes skull en sentimental kärlekshistoria med oskuld och månsken. Åh, hvilken reform man på denna väg skulle hafva kunnat införa i literaturen. Vi skulle hafva sluppit ifrån det djupa

lidandets suckar, lika väl som de stora fröjdetankarna, hvilka starka och otämnda stamma sekler och åter sekler tillbaka. Och i deras ställe hade vi fått en passionsfri rökrums-stämning, ett sjelfbehagligt kälkborgarskratt, som icke störde matsmältningen och aldrig hindrade matlusten. Menskligheten skulle sluppet besväret och understundom smärtan af att nedlägga i dikten, allt hvad seklerna drömt, hoppats eller lidit, och ingen skulle behöfva plåga sig med att tänka längre, än det egna jagets små sorger eller fröjder räcka. Vi skulle då ha sluppet ifrån Sophokles höga uppfattning af de menskliga ödenas bottenlösa smärta, Aristophanes kunde ha sparat sig allt bekymmer för den verld, som gick lika tokigt trots hans afslöjningar, och de ateniensiska kälkborgarne skulle då hafva haft rätt, när de ansågo, att Sokrates var en narr, därför att han försummade hustru och barn, endast och allenast i det fåfänga begäret att få gå omkring och säga menniskor sanningen. Ja, låt oss gå vidare. Och säg Shakspeare, att han var en dåre, därför att han skref »Timon af Athen», »Hamlet» eller »Kung Lear», i stället för att slå sig till ro med, att han vid Elisabeths hof hade det utmärkt, när han egde både kläder, föda och qvinnogunst, och ännu mer därför att han, när han skrattade, icke nöjde sig med banala bondgrin, utan skrattade, så att man förstod, att denne man kände all världens elände, och log, icke därför att svagheten tvingade honom att blunda, utan därför att kraften lärde honom se. Låt oss ställa Göthe oläst på hyllan, ty han har blottat den menskliga intelligensens grundlidande så som ingen annan, och när han slutat den med ett jubelackord, så var det med ett sådant, der skrattet tystnade, därför att ögat grät, medan det var jubel i hjertat. Låt oss bränna Byrons minne på bål, därför att han lidit och icke kunnat tåga med sin sorg, emedan han trodde sig tala till menniskor. Och när vi glömt dessa alla, då skrapa vi till sist från minnets taflor ut bilden af Voltaire, som, när han med fanatisk logik kämpade för familjen Calas, var nog taktlös att under tre år icke skratta, af Savonarola, som ref ned konstens mästerstycken, af harm öfver att folket icke hade bröd, af Turgénjev, som sett sitt lands nöd och var nog dåraktig, att medan han lefde fjerran derifrån, tänka på detta sitt på en gång älskade och hatade land så starkt, att hela hans diktning blef en klagosång öfver det namnlösa Ryssland.

Låt oss glömma dem alla — för att sedan med hr Hedberg sticka händerna i byxfickorna, vända ryggen åt världen och skratta muntert och trefligt, därför att vi ha det så bra, därför att världen är så treflig, och därför att publiken då blir lika belåten med oss som vi med den.

Men äfven fränsedt detta ytliga sätt att neddraga konsten till ett betydelselöst tillfällighetsskämt, så är det ett medvetet eller omedvetet misstag af hr Hedberg att identifiera nutidens konst med pessimismen och påstå, att — för att begagna hr H:s visserligen icke originela, men i stället så mycket oftare använda favorituttryck — de nutida författarne måla endast grått i grått eller, när det är riktigt galet, svart i svart. Detta uttryck är nu i och för sig till den grad obestämdt, att det rinner mellan fingrarna, som när man försöker att taga fatt på qvicksilfver. Men det kan ej rimligtvis hafva mer än två olika betydelser. Den ena är, att de nutida författarnes verldsåskådning i allmänhet är pessimistisk. Den andra, att de af sina figurer endast framställa deras dåliga sidor och dymedelst icke åstadkomma verkliga människor, utan karrikatyror. Herr H. använder uttrycket i båda dessa betydelser, och man har understundom litet svårt att få klart för sig, hvilkendera han egentligen för tillfället åsyftar.

Strängt taget borde denna förebräelse betyda, att de nyare författarne sluta sig till Hartmans eller Schopenhauers verldsåskådning och i enlighet dermed betrakta tillvaron som ett ondt, från hvilket det är utvecklingens mål att söka befrielse. Men denna åskådning har åtminstone här i Norden egentligen endast framträdt hos en författare, nämligen hos Strindberg, och äfven hos honom märker man denna böjelse endast i hans tidigare arbeten. De öfriga af den nyare litteraturens representanter hafva i allmänhet en teoretisk ståndpunkt, som nära ansluter sig till den nyare engelska filosofien, och det torde vara bekant, att den icke predikar någon pessimism.

Skulle åter hr H. med uttrycket »grått i grått» (och andra dermed likartade) vilja antyda, att de nyare författarne lida af en viss sorgbundenhet, som gör, att de i hr H:s tanke ej skratta nog ofta, så fins det en viss sanning häri. Men hr H. bör ej vara alltför ond på de stackars människorna för det. Det fins ju dock åtskilligt allvarsamt här i världen. Man har tagit ifrån oss vår religion, och vi hafva ej ännu lyckats

få något ersättningsmedel i stället. Man upptäcker fel i vår uppfostran, fel, som hängt sig fast i menniskoslägtet sedan århundraden, och som bitit kanske oläkbara sår i det nu lefvande slägtets karaktär. Man upptäcker dagligen fel i vår moraliska uppfattning, lågheter i vår känslorverd, från hvilka man svårligen kan göra sig fri. Och bakom allt lidande, som rör oss sjelfva, förnimma vi ljudet af samtidens största klagan, och som ett stort liebeväpnadt spöke reser sig fattigdomen och hotar att hugga hela den nutida civilisationen i spillror. Och därför kan jag — lika litet som säkerligen någon af de unge författarne — instämma i hr Hedbergs eloge sid. 21 öfver det gustavianska tidehvarvet:

»Man utgick från den synpunkten, att det vore skäl i att göra lifvet så gladt som möjligt, dels därför att det i allmänhet var så kort, dels därför att det i alla fall hade tillräckligt både med sorg och vända att bjuda på, trots detta, och när man utsade sitt till ordspråk vordna »après nous le déluge», så låg det i detta mycket mindre ett hädiskt trots, än en i det allmänna lynnet förherskande sorglöshet, som tyckte det vara nog med att man brydde sig om sina egna angelägenheter, och ville låta eftertiden sköta sig sjelf.»*

Förlåt mig hr H., men detta är knappast riktigt. Och förlåt mig också, att jag anser denna beprisade »sorglöshet» innebära vida mera misstro till lifvet, vida mera skepticism, än de mest bittra utfall mot samtiden. Ty redan försöket att förbättra förutsätter tro. Värst af allt är dock, att hr H. kan förordra något sådant som att »låta eftertiden sköta sig sjelf». Det kan icke vara obekant för någon, att mensklighetens djupaste moraliska känsla ligger i omtanken för efterverlden, och att denna med vetandets ökande allt mera framträdande känsla i stort leder sitt upphof från den medfödda, redan i djurets instinkt gifna kärleken till affödan? Det är svårt att förstå, hur man en passant kan kasta ut dylika uttryck.

Men äfven om hr H. med sitt »grått i grått» äsyftar denna egenskap hos författarne att ej vara lika sorglösa som hr H. och det gustavianska tidehvarvet, så är detta uttryck i alla fall vilseledande. Ty pessimismen är visst ej ett drag,

* Har hr H. hört talas om Thorild? Annars säger han i sitt företal till »Passionerna»: »Andra skola drifva Qvickhetens lilla styrka: skola fjolla, flyga och rasa. Det förtryter mig, att denna narr-talangen skall ännu hos oss vara så mycket aktad, o. s. v.» Detta var *hans* omdöme om den af hr H. berömda egenskapen hos detta tidehvarf, hvilket för öfrigt äfven ägde den skald, som företrädesvis har fått namn af smärtans, nämligen Lidner.

som tillhör *alla* de nyare författarne, och det bör derfor ej heller tilläggas *nutiden* i allmänhet. Vi hafva t. ex. af Ibsen pjäser sådana som »Gengangere», »Vildanden» eller »En Folkefiende», men vi hafva också »Et Dukkehjem», der slutet nogsam visat, hur brännande skaldens längtan varit efter att gifva en ljus horisont. Vi hafva Jakobsen, Bang, m. fl., hvilka äro verkliga pessimister. Men vi ega också Björnson, som aldrig varit mindre pessimist, än han är nu, när han i sin sista roman med glödande inspiration tolkat mensklighetens innerligaste förhoppningar om en sedlig framtid, som *skall* föra oss ut ur den prostitution, i hvilken vi nu lefva. Och hos honom är denna optimistiska åskådning en grundåskådning. Den är en nästan dogmsäker öfvertygelse och ingalunda endast en svag obestämd tro på en osäker möjlighet. Eller Strindberg, hvilken kanske hr H. vill anse som pessimisten par préférence? Slutade icke hans »Sömngångarnätter» med ett det mest optimistiska framtidsperspektiv? Eller »Giftas»? Låt oss frånse, huruvida den är osedlig och gudsbespottande eller ej. Det kan väl ej falla en menniska med sundt förstånd in att kalla den pessimistisk eller förebrå författaren att här hafva målat »grått i grått». Der finnas ju dystra taflor. Men tänk på det morgondagens friska solsken, som strålar öfver de båda makarnas uppvaknande i »stora barkassen» på Dalarö, eller på skildringen af äktenskapslyckan i »Reformförsök» eller på hela den af sprittande lefnadslycka genomandade berättelsen »Måste». Är detta pessimism, så är den åtminstone bra lik, hvad andra menniskor kalla för en varm och mensklig kärlek till lifvet och menniskorna, en innerlig glädje öfver den lycka lifvet bjuder, och en stark känsla af denna lyckas eviga källa, som är och förblir naturen — utan att man derfor precis behöfver bekänna Rousseau.

Med dessa fakta för ögonen förefaller det något egendomligt, när man sidan 21 (också angående det gustavianska tidehvarfvet) finner följande uttalande:

»Den tidens andliga prägel var ju också en helt annan än vår. Man lefde ännu midt uppe i de skeptiska filosofernas århundrade; det var just icke särdeles mycket man trodde på, men på *en* sak trodde man absolut, på den nu från många håll så fanatiskt förnekade lifsglädjens berättigande.»*

* Herr H. syftar här sannolikt på Ibsens »Gengangere». Att Ibsen der emellertid icke förnekat lifsglädjen, utan i stället sjungit dess lof,

Jag hade förut icke annat än delvis läst Strindbergs »Likt och olikt», men jag erinrade mig, att der fans ett kapitel med titel *Lifsglädjen*, och jag slog då upp och läste detta kapitel, naturligtvis i den tanken, att det skulle bekräfta hr H:s utsago om, att den »nu mera» så »fanatiskt» förnekades. Döm om min förvåning, när jag fann detta kapitel vara alltigenom mättadt med stark och glödande lifslust. Det hela var ett *försvar för lifsglädjens berättigande*, polemiskt mot all pessimism, fastän polemiken här var både stark och uppbyggande.

»Återvänd så mycket som möjligt till naturen, gå icke med hopsnörd hals, hopknäppt bröstborg; vaka icke, när du skall sofra, och drick icke, när du skall äta; kasta upp din bädd sjelf och spräng icke ditt hufvud på att hålla en husa, som skall ha tio kronor i månaden och ta provision på kaffebrödet, och skaffa dig icke hjernanemi på att få tråkiga och dyra nöjen; men lek, spring, åk skridskor, slå boll och var ung med de unga. Du skall få en sund kropp och en sund själ, som skall tro på lifvet och med mod gå i kampen, ty kampen skall komma, men den skall icke bli så vresig, så gallbitter; det skall slås friska sår, så att blodet rinner rödt, men du skall icke förgiftas, så att blodet stannar svart och tjockt! Och du skall slåss med glädje, ty din sunda kropp skall ge dig hopp om seger, och om du ligger som en slagad kalf, skall du ändå känna, att det kittlar i venstra sidan och drar i mun-gipan. Ty då har du lifsglädjen i nervändarna, och de hålla ut i det längsta, ja, ända fram till den dagen, då vår ande får en ny luft att andas, och våra själar får en annan föda, och då ha vi lifsglädjen på fullt allvar, men först då! Jag har läst för mycket af Tomas a Kempis för att få vara med om den, men jag vill ändock arbeta för den, ty jag tror på det kommande släktet».

Med dessa citat för ögonen förefaller det, som om hr H:s ofvan aftryckta utlåtande angående den nya litteraturens uppfattning af lifsglädjen varit — låt oss säga — något omotiverad. Om Ibsen i »Gengangare» skulle anses hafva förnekat den, så är det ändå intet skäl för att genast påstå, att hela den nya riktningen gör det. Om också hr H. uppfattat »Gengangare» på ett så egendomligt sätt, att han anser Ibsen hafva förnekat, hvad han i stället skrivit en apologi för, så är dock detta intet skäl för att kalla *nutiden* pessimistisk. Tvärtom är det väl klart, att den, som af ett enda fall tror sig kunna göra en allmän slutsats, gör sig skyldig till ett

det är visserligen en småsak, men en småsak, som bör antecknas, emedan den är karaktäristisk för hr H:s sätt att gå till väga.

fel, om hvars beskaffenhet hvarje logik skulle vara tillräcklig för att lemna upplysning.

Icke bättre går det hr Hedberg, om vi undersökande vända oss till alstren af den nutida literaturen för att se, om det är sant, att författarne måla »grått i grått» i den mening, att de hos sina personer i allmänhet framhålla endast de dåliga sidorna och följaktligen åstadkomma karrikyrer i stället för människor.

Låt oss då, för att på möjligast bästa sätt ansluta oss till hr H:s tankegång, börja med några exempel ur den nyare svenska dramatiken för att se, hur denna hr H:s anmärkning håller streck der. Vi hafva då till en början frihetshjelten *Mäster Olof*, som visserligen blir en affälling, men som dock är tecknad med den mest omissskänliga sympati, *Gerdt*, hvars storartade karaktär ej torde behöfva någon debatt för att vara klar, den uppoffrande bilden af *Kristina* samt slutligen bröderna Petris moder, som blir gripande genom det sätt, på hvilket hos henne fanatismen är blandad med moderskärleken. Eller gå till fru Edgren. Är Gurli målad »grått i grått», eller är Arla det? Är icke deras moder statsrådinnan en företeelse, som kan väcka hr H:s sympati? Är den unga äkta mannen i »Sanna 'qvinnor» osympatiskt tecknad, eller kanske modern är ovärdig vår medkänsla, därför att hon är svag? Att hr H. på ett annat ställe i boken visat sig anse *Bark* höra under den ofta citerade banala rubriken, visar endast, att hr H:s uppfattning af karaktären blifvit ledd på villospås af hr Thegerströms gifna framställning.

Eller låt oss gå till Ibsen och Björnson. Tänk på *Brand* och *Agnes* eller *Solveig* och *Peer Gynt*, tänk på *Osvald* och fru *Alving*, på *Hedvig* i »Vildanden», på *Håkon*, *Skule jarl*, *Margareta*, *Sigrid* och fru *Ragnhild* i »Kongsämnerne», på *Lona Hessel* eller *Nora*, på *Dagny* och *Hjördis*, på *Falk* eller på den kolossala bilden af *Julianus* och på den kristna qvinnan *Malvina*. Tänk på *Leonarda*, *Hagbart* och *Ågât*, på *Sang*, *Klara* och *Bratt*, och dertill hela raden af romanförfattare Turgénjev, Dostojevski, Jacobsen, Kjelland, Elster, Daudet och Zola, hvilka alla visat en människokärlek så djup, att den aldrig ett ögonblick vacklat, därför att de samtidigt haft ögon, med hvilka de kunnat se. Det torde väl ej vara rätt att påstå, att en sådan person, som t. ex. hjeltinnan i »La Joie de vivre» är »målad i grått». Man må

säga, om man så vill, att man tycker Zola gått för långt i framdragande af vissa detaljer. Det är en mening i denna anmärkning. Men det är väl ej detsamma som att »måla i grått». Icke ens mot Gervaise i »l'Assommoir» torde man med fog kunna rikta denna anmärkning. Hur skulle det gå t. ex. med lady Macbeth, om man ej hade rätt att framdraga natssidorna i den menliga karaktären? Man må komma i håg, när man talar om Zola, hvilken oftast får uppbära denna beskyllning, att han skrivit en bok, sådan som »la faute de l'abbé Mouret». Och den är väl åtminstone tillräckligt mättad med färg.

Jag kommer nu till en detalj, som det verkligen är mig obehagligt att vidröra, men som dock ej gerna kan förtigas.

För någon tid tillbaka öfverraskades nämligen allmänheten af den underrättelsen, att ett stycke, författadt af Frans Hedberg, kalladt *Sängkammarmågen*, skulle uppföras på södra teatern. Och öfverraskningen låg deri, att man sade stycket vara skrivet i den s. k. nya skolans manér. Bland anhängarne till denna skola började man naturligtvis tala om, att Frans Hedberg, påverkad af en ny tids idéer, inträdde i ett nytt skede af sin författarverksamhet, och hvar man väntade med spänning att få se, huru försöket skulle aflöpa.

Man kom upp på teatern, och första akten gick förbi under en ohyggligt förstämd tystnad. Under den andra började man med en känsla af illabefinnande att betrakta hvarandra. Ty hvad var det, man fick se? Det var ett försök i det nyare dramats stil. I så måtto hade ryktet talat sant. Hvad ryktet deremot icke omtalat, men hvad som här visade sig vara ett sorgligt sakförhållande, det var, att försöket var icke blott klumpigt och svagt i utförandet, utan innehöll pinsamma och omotiveradt råa ställen, till hvilka man fäfangt skall söka ett motstycke hos någon af dem, hvilka enligt hr H:s utsago måla grått i grått. Aftonen förgick, utan att en hand lyftes till applåd, och man lemnade teatern med en känsla, som om man varit rädd för att se hvarandra i ansigtet.

Ty saken var den, att man skämdes. Det ena partiet öfver att se genren bortfuskad. Det andra öfver, att en anhängare, som man trodde, ohjelpigt komprometterat sig.

Och den allmänna tanken var den: Hvad skall hr Hedberg nu göra? Skall han äfven med fara att ännu en gång

misslyckas fortsätta på sin en gång beträdda bana och derigenom visa, att han beträddt den af öfvertygelse? Eller skall han återvända till sitt gamla skriftsätt och derigenom taga ut det steg, som skiljer den allvarlige författaren från lyckökaren? Och i det senare fallet — skall allmänheten och tidningskritiken kunna glömma, att hr Hedberg en gång försökt sig i samma genre, som han ständigt i både ord och gärning visat sig ogilla?

Men allmänheten är i sin dom ofta nog så glömsk, att den rent af synes uppmuntra de menniskor, hvilka när de känna sig ej äga kraft att skapa en opinion, åtminstone äga smidighet nog att böja sig för den redan befintliga. Och en dylik lofvärd uppmärksamhet mot majoritetens smak visar sig ofta medföra den rättvisa belöning, som ligger i samma aktningstvärda majoritets bifall. Derför var det egentligen ej öfverraskande, att när hr H. i somras lät uppföra *Rospiggarna*, hvarken publik eller kritik visade någon förvåning öfver, att samma person så plötsligt kunnat öfvergå från en genre till en annan, och när han misslyckats i den senare, helt ogeneradt återvända till den förra.* Allmänheten skulle ha haft rätt uti att glömma detta missgrepp — ty hvar man bör hålla sig på sin egen väg och ej söka andras — om icke dessa båda olika genrer hvilat på till den grad i grund och botten olika lifsåskådningar, att den, som hyllar den ena, omöjligen kan anses hylla den andra. Och ändå skulle saken hafva kunnat stanna vid att betraktas som ett missgrepp, om ej hr Hedberg på sista tiden dels i sina krönikor, dels i här omskrifna bok betonat sin antipati mot det nyare dramat på ett sätt, som ställer hans försök med *Sängkammarmågen* i en lindrigast taladt tvetydig dager. Och det är och blir äfven för framtiden efter denna pjäs svårt att veta, när man skall tro, att hr Hedberg talar allvarsamt. Ty i och med en sådan handling som att skriva en pjäs i en riktning, hvilken till och med går vida längre än den literaturuppfattning, mot hvilken han städse polemiserar, har hr H. i egentlig mening ställt sig

---

* Under samma teatersäsong skref hr H. ett annat stycke, kalladt »Mellan bjudningarna», der han redan då började sin skallgång mot *Sängkammarmågen* jämte andra nyare äktenskapsdramer.

utanför författarnes led. Ty han har visat sig icke respektera sin egen öfvertygelse.*

(Slutet följer.)

---

* Författaren anser sig för undvikande af missförstånd böra upplysa, att han ej härmed tänkt försvara de enligt hans mening delvis alldeles ohållbara åsigterna, som förekomma både i »Likt och olik» och »Giftas», utan endast påpeka, att de ej förneka lifsglädjen.

Några ord med anledning af Hjalmar Strömers "Framtidsvinkar".

Af Vilhelm Svartling.

I det stora frigörelsearbete, hvilket fyller vår samtid med strid och oro på alla områden, hör vetenskapens kamp med religionsdogmerna till det som djupast och mäktigast upprör och sönderar menniskorna. De gamla formerna för -verldsbetraktelsen vilja icke längre hålla ihop, och man famlar efter nya. En hvar, som något tänkt på hithörande ämnen, känner att sanningen — den sanning, som förnuftet på ovedersägliga grunder framställer — icke kommit till sin rätt i den gamla uppfattningen, att hon oundvikligen fordrar en ändring, och att en undersökning af förhållandet mellan förnuftet och troslärorna måste tränga sig på hvarje ärligt sinne. Någoting nytt vill fram — det ligger i luften. Frågan är mindre, om det gamla är riktigt och hållbart, än huru mycket deraf som är utnött och otillfredsställande. Den ene vill reformera, den andre revolutionera. Men ett står fast: tiden är mogen för ett afgörande i hvarje individs eget inre. Den stund är kommen, då ärligheten förbjuder att vara neutral. Undersökningen är gjord af vetenskapen, men resultatet är icke en ny dogm, som blott gör anspråk på att tros, utan det vill uppfattas såsom bindande och nödvändigt. Det måste på förnuftets väg ingå i det allmänna medvetandet.

Det var egentligen ett mindre exakt uttryck, som begagnades här ofvan, då en antydning gjordes om en *pågående* »vetenskapens kamp med religionsdogmerna». Den striden är, noga taget, utkämpad, slaget vunnet af rebellen vetenskapen och dogmerna särade till döds. Men med den afgörande segern är ännu icke allting väl bestämdt. Det gäller för seger-vinnaren att äfven faktiskt taga i besittning den öfvervunnes

område och vänja det samma vid det nya herraväldet. Detta är ofta nog ett svårare och långsammare arbete, och det är *det* som nu i våra dagar sakta, men säkert försiggår på ifrågasvarande fält.

För det frigjorda, oförevillade förnuftet står den vetenskapliga sanningen fast genom sin egen nödvändighet. Men hos den stora, ovetenskapliga allmänheten arbetar icke förnuftet oförevilladt. Synpunkten är från början förryckt genom en uppfostran, som ställt de kyrkliga dogmerna (menniskolärorna) utanför förnuftets granskning. Man har lärt oss att betrakta en del af vantrons och vidskepelsens läror såsom stående *öfver* förnuftet och dermed sökt rädda dem undan all närmare undersökning. Men trots förbudet kom vetenskapen och belyste dem, och de visade sig i stället stå *emot* förnuftet. Denna stora skilnad afgör deras öde. Det är möjligt att tro det, som icke kan begripas (d. v. s. det som ligger bortom den gräns, dit våra begrepp sträcka sig), men det låter sig icke göra att verkligt tro det, som man begriper vara orimligt (d. v. s. något orimligt inom gränsen för våra begrepp). Och det är inom de sist angifna rämärkena man finner största delen af de dogmer, hvilkas erkännande på trons väg utgifves som det enda saliggörande. Insigten och öfvertygelsen om detta förhållande blir också deras ohjelpiga fall inför hvarje tänkande människa. På den vägen har alltid förut den ena falska föreställningen efter den andra, som en gång tillhört de vördade dogmernas antal, undanröjts och förvisats till den stora massan af efteråt mer eller mindre förvånande misstag, och så skall det i tidernas längd oundvikligen gå med alla inför förnuftet ohållbara myter och lärosatser.

Som en liten länk i den stora kedja af hithörande arbeten, hvilken sedan länge genomgår de civiliserade folkens literaturer, är Hjalmar Strömers »Framtidsvinkar» förtjent af ganska mycken uppmärksamhet. Detta dock icke som skulle deri några nya vetenskapliga rön för första gången framställas. I det hänseendet kan innehållet i hr Strömers bok icke ega några anspråk. Det kan numera hämtas ur åtskilliga tillförlitliga källor. Men den stora förtjensten ligger i de vetenskapliga resultatens sammanförande och framställande i en lättfattlig, populär och öfvertygande form, som sätter hvar och en i tillfälle att tillgodogöra sig forskningens förarbeten till verldsåskådningens omgestaltande.

Bokens fullständiga titel är: »Framtidsvinkar, en serie förpostfäktningar mot djefvulen, världen och vårt eget kött m. m., öppnade i Kongl. Vetenskapsakademien och avslutade i Blanchs teater, sedan jesuiterna under tiden med polisens tillhjälp förfogat, det sådana saker ej vidare i den kongl. akademien måtte få angripas». Som motto för föreläsningsserien anföras följande ord af apostelen Paulus: »Vi-hafva icke strid emot kött och blod allenast, utan emot förstar och mandariner, emot denna verdens höge, som regera i okunnighetens mörker».

Man skulle såsom mindre viktigt kunna med tystnad förbigå det onödiga i åtgärden att vid sjelfva titeln på en bok med allvarlig tendens och med mensklighetens största frågor till föremål för behandling fästa minnet af de tillfälliga omständigheter, hvarunder föreläsaren Strömer i vår hufvudstad för några år sedan uppträdde med dessa sina »förpostfäktningar». De små makter, som då satte sig i rörelse för att hindra spridandet af den »farliga» sanningen, hafva icke en så anmärkningsvärd betydelse för utvecklingen, att de med ett enda ord behöfde omnämnas, men en sådan betydelse kunde deremot bokens innehåll hafva lika väl, om icke bättre, utan den reklam, som titeln nu innebär.

Men man kan också gerna påpeka detta förhållande, emedan det sammanhänger med ett drag, som allt emellanåt lyser igenom framställningen. Utan att egentligen synas ega någon slående qvickhet till sitt förfogande, älskar förf. påtagligen att stundom kasta en löjets dager öfver okunnighetens föreställningar, och ehuru frestelsen dertill utan tvifvel ligger nära till hands, vinnør de ifrågavarande ämnenas behandling säkerligen ingenting derpå i förevarande fall. Förf. har sannolikt tvärt om dermed onödigtvis inskränkt sin läsekrets. I så ömtåliga ämnen som religiösa uppfattningar o. d. måste satiren och andra löjets vapen, hur utmärkta och tillåtna stridsmedel de än kunna vara, begagnas med urskilning och, om de begagnas, framför allt bita igenom okunnighetens hårda pansar. En komisk belysning kan vara ytterst verksam, som bekant, men förlöjligandet får då icke, såsom här stundom sker, inskränka sig till användandet af triviala eller vulgära uttryck. Sådana strida i någon mån mot det valda framställningssättet, som ju i det stora hela är den allvarliga, logiska bevisföringens. De, som redan på förhand äro ense med förf., fästa icke något synnerligt afseende dervid, men

det är ju icke för sådant folk som boken utgifvits, och de, som egentligen skulle läsa den, känna sig må hända sårade af uttryck, hvilka endast »draga ned», såsom det heter, utan att i och för sig bidra till bevisföringen. Egentligen blott ur denna praktiska synpunkt sedt, kunde man finna det önskligt, att förf. något mer lagt band på en viss omogen benägenhet att »fakta» med ord, der tankarna äro de kraftigaste och de egentliga vapnen.

Lyckligtvis finnas äfven dessa sistnämnda och förminska genom sin rikedom och sin klarhet betydelsen af den anmärkning, som här gjorts. Man glömmmer snart bisaken för det hufvudsakliga ämnet och dess intressanta behandling.

Förf. är genomträngd af den uppfattningen, att det framför allt är okunnigheten, som skapat och vidmakthåller våra olyckor, och att upplysningen delvis redan har förminskat dem, delvis kommer att blifva vår räddning derifrån. Med denna grundtanke ständigt för ögonen utkämpar han sina förpostfäktningar mot de förnämsta af de okunnighetens frukter, som äro nedlagda i den kristna mytologien, sådan den ännu i dag utläres åt det uppväxande släktet. Han håller »en liten vidräkning med vantron och vidskepelsen» och påvisar, hur tron på det öfvernaturliga i en mängd faktiska förhållanden inkräktat på insigten om det naturliga, derigenom förlamat människans verksamhet och afhållit henne från att förhindra många olyckor. Han talar om »vetande och mytologi» och låter vetenskapen sprida sitt ljus öfver den förnuftsvidriga och naturstridiga uppfattning af världen, som vår religionsundervisning framkallat och sträfvar att bibehålla. Särskildt bemötes dervid på ett fängslande sätt den gamla läran om döden såsom först inkommen i världen för syndens skull.

I de två kapitel, som handla om »det sunda förnuftet och underverken», äro de mest slående argumenten sammanförda till framställning af underverkens ohållbarhet inför en förnuftig, naturvetenskaplig granskning. Några af de mest omtalade underkastas en skarp och öfverbevisande belysning, såsom skapelsehistorien, syndafloren, solens och månens stillastående för Israels barns skull, Jonas i hvalfiskens buk, Israels barns tåg genom Röda hafvet, Bileams åsna, den öfvernaturliga aflelsen (en hos hedningarne vanlig föreställning), naturforeteelserna vid Jesu död o. s. v.

Under rubriken »en dogm och dess anor» visas begagnande af de religionshistoriska och språkliga forskningarnas

resultat, hur djefvulsläran och läran om *eviga* straff icke hafva sin grund i bibeln, utan i en dålig öfversättningskonst samt en från perser och babylonier lånad föreställning. I kapitlet om »det diktade onda och det verkliga onda» kullkastas läran om arfsynden och betecknas som det verkliga onda den återstod af lägre djuriska drifter, hvilken under utvecklingen qvarlemnats och gynnas af okunnigheten och ofullkomliga samhällsformer. Botemedlet heter: »mera ljus» och ljus i den vidsträcktaste omfattning.

I den derpå följande behandlingen af »skenet af friheten och friheten själf» framhålles såsom den verkliga frihetens förutsättning den intellektuelt och sedligt frigjorda personligheten, hvilken utgör motsatsen till vårt slafveri under konvens och mode, dogmer och doktriner.

Arbetets sista (åttonde) kapitel handlar om »framtidens mensklighet». Der bemöter förf. den pessimistiska föreställningen om världens försämring och utlägger sin tro på en ständigt fortgående utveckling, hvarunder missförhållandena i lifvet mer och mer förminskas genom upplysningens humaniserande och praktiskt reformerande inverkan.

Detta är i största korthet det innehållsskelett, hvarpå förf. utarbetat sin intressanta och ofta glänsande framställning. Om de delar deraf, som antingen rent af falla inom fantasiens och framtidsgissningarnes område eller i förbigående antyda författarens egen positiva ståndpunkt i religiösa frågor, kunna efter olika läsares åskådningssätt de mest olika omdömen fallas. Särskildt torde många af dem, som tillika tagit kännedom om det af hr Strömer nyligen utgifna lilla häftet: »En naturforskarens trosbekännelse, aforismer om otron i vår tid», känna sig främmande för de positiva konsekvenser, hvartill förf. för sin del kommer. Men dels äro dessa konsekvenser ännu icke direkt uttalade i »Framtidsvinkar», så att de här derför icke heller kräfvat något bedömande, dels ligger det sistnämnda arbetets förnämsta betydelse otvifvelaktigt i de rent kritiska delarne, der förf. rör sig med vetenskapens redan vunna resultat och genom dem påvisar ihålligheten hos dogmer och föreställningar, som under århundraden hållit vårt släkte i fångenskap. Det är i detta afseende han med »Framtidsvinkar» i sin mån tagit del i tidens stora frigörelsearbete.

Förf. säger på ett ställe i sin bok om försöket att stämpla det som »en öfvervunnen ståndpunkt» att draga i härnad mot vissa »mystiska historier», emedan ingen vidare tror på

dem: »Man kan aldrig bättre omhulda vidskepelsen än under skyddet af föreställningen, att den ej mera fins till». Och detta är ett sant ord, till och med längre, än förf. för tillfället synes hafva syftat. En hvar omhuldar gerna sin egen vidskepelse såsom helig och ser blott, att han är fri från vissa andra, ännu gröfre. Han är rädd för sanningen och besväret att söka henne, om dermed vissa föreställningar, vid hvilka han vant sig, måste bortfalla, och så kommer han äfven med de ärligaste afsigter till det resultatet, att vidskepelsen icke mera fins hos honom och de med honom liktänkande. Detta sjelfbedägeri är ett vida kraftigare hinder för upplysningens spridande än det jesuitiska resonemanget hos dem, som förstå, att millioner af deras likar fortfarande famla i vantrons och vidskepelsens okunnighetsmörker, men för egna eller vissa samhällslagers intressen anse bäst, att detta förhållande icke ändras. Desses motstånd mot sanningen är endast ett yttre och öfvervunnes lätt nog, der individen sjelf har frigjort sig från de inre betänkligheter, som äro starkare bojar.

Der en gång behofvet af klarhet och sanning gjort sig verkligt gällande, hålla inga yttre påverkningar eller maktmedel tillbaka. Undersökningen blir helt enkelt en nödvändighet, en pligt mot det egna, ständigt frågande jaget, och fruktan att möta ett misstag eller nya villomeningar kan då icke qväfva kunskapsbegäret. Det är för dem, som hunnit denna punkt, som det nu omtalade arbetet genom sin populära framställning är af stort intresse. Det skall för mången, som ansett sig fri från vidskepelse och fördomar, visa, att han djupast i hjertat gömt och omhuldat en god portion deraf. Och han kan gerna läsa boken, ehuru den fria forskningens motståndare tillsammans med indifferentismens lättningar efter det första uppseende, som den fritänkande literaturen från de senare årtiondena väckte, lyckats göra det till en modesak inom vissa kretsar att tala derom som om »en öfvervunnen ståndpunkt». Af den stora allmänheten är den ståndpunkten ännu icke hunnen, men vi sträfva deråt med stora steg, och stunden är inne att icke krypa bakom neutralitetens likgiltighet, utan taga parti, undersöka sjelf och skaffa sig klarhet.

Strindberg och qvinnofrågan.

Af Hjalmar Branting.

Sveriges f. n. icke blott i begåfning främste, utan äfven i radikalism längst framskridne författare har på senaste tiden råkat ut för det egendomliga ödet att uppträda som reaktionär emot en vaknande frihetsrörelse. Under sina ströftåg härs och tvärs öfver samhällslifvets eller samhällsfödomarnes vidsträckta fält har han gång på gång stött på en rörelse, som i sina bullersammaste former framträdte bland samhällets öfre lager, och som sannolikt redan af denna grund väckt misstro hos den, hvilken med stolthet kan bära hedersnamnet »underklassens författare». Han fann denna *qvinnoemancipation* ofta idkas som sport af öfverklassdamer utan sysselsättning, han fann den bemängd med allt annat än behagliga tillsatser af unken kristendom och konventionelt moraliskt pryderi; han såg den allt för ofta sträfva efter det lysande och snobbiga, i stället för det nyttiga; det syntes honom, som om meningen blott vore att bibringa de emanciperade qvinnorna samma fördomsfullhet och inbilska sjelfförtroende, som den officiella bildningen afser att ge öfverklassens män (åt underklassen ger samhället som bekant katekes i stället för upplysning). Eller för att uttrycka samma sak mera i Strindbergs egen stil: qvinnorörelsen afsåge att skapa »kulturqvinnor», men den nuvarande kulturen är onatur och förkonstling, därför böra qvinnorna hållas ifrån den. Sedd ur sådan synpunkt blir hans kamp mot qvinnoemancipationen blott en konsekvens af hans Rousseauiska ovilja mot kulturen i allmänhet, och tvifvelsutan ligger här sjelfva hufvudgrunden till det vid första påseendet så egendomliga förhållandet, att Strindberg går i kompani med en Wirsén och dylika mot Ibsen och hans medkämpar för qvinnans frihet. Han tyckte vidare, att

de skrivande kvinnorna, hvilka alla som en voro för emancipationen, voro parter och domare på en gång, och det blef icke *partie égale*, när många af de manlige författarne, bara af misslyckad artighet, som Strindberg ville inbilla sig, hjälpte kvinnorna att angripa männen.

Och så var kvinnoemancipationen på modet. Den bars upp af en strömning, som ryckte med sig alla, hvilka ville anses följa med sin tid, både dem som förstått hvarom fråga var och voro redo att tillämpa sina fria åsikter i handling, och den stora skara, som trodde, att kvinnans frigörelse bestod i att männen gingo med sina hustrur och applåderade Dockhemmet och våra svenska originalpjäser i frågan, samt talade med beundran om Kiellands och Björnsons senaste arbeten, men som med fasa skulle ha ryggat tillbaka för det minsta brott mot gällande konvens.

För rörelsens sunda utveckling var denna modeströmning allt annat än gynsam. Kvinnoemancipationens sak fick rekryter i massa bland det slags folk, som Ibsen sedan presenterat den ärade publiken till benäget igenkännande i Vildanden, och det vann den icke mycket på.

Det var helt naturligt att Strindberg med sitt fina väderkorn på samhällshyckleri skulle dragas till detta tacksamma fält. Här hade han för sig hvad han tyckte vara en öfverklasshumbug på modet, och som ingen bland dem, hvilkas ord något betyda, uppträdde mot; tvärtom. Då kom oppositionsmannen fram i honom, den obändiga sjelfständighetskänslan, som icke tål partiband och partihänsyn; han undersökte frågan i största hast, och kastade fram några allmänna synpunkter, från hvilka han tyckte sig finna att det var sken och humbug alltsammans. Så bröt han löst i företalet till Giftas, och vräkte ut barnet med badvattnet, och sedan har han fortgått under alltjemt stigande förbittring, i alltjemt vildare paradoxer, genom »Likställighet och tyranni» i januarihäftet af denna tidskrift, ned till utfallen i »Qvarstadsresan», hvilka då lyckligtvis endast publicerats i »Budkafven».

Det är icke min afsigt att till bemötande upptaga allt likt och olikt, som Strindberg på senaste tiden i vredesmod låtit undfalla sig mot kvinnans frigörelsesträfvanden. Oafsedt att dessa hans påståenden ej så sällan upphäfvä hvarandra, hvarpå jag längre fram skall anföra några exempel, skulle det bestämdt vara att göra honom orätt, om man toge för hans fulla och öfvervägda mening åtskilligt som sagts i hettan.

En så genuint polemisk författare som Strindberg, hvilken oupphörligt uttrycker sig i paradoxala vändningar, måste mer än andra läsas i sammanhang. Ingenting är lättare än att plocka ut ur hvad Strindberg skrivit i denna fråga satser så befängdt absurda, att de omöjligen kunna, lösryckta ur sin omgifning, göras till föremål ens för allvarlig behandling. Vid hastig genombläddring af de ofvannämnda uppsatserna, företalet till »Giftas» och »Likställighet och tyranni», — med »Qvarstadsresan» tar jag ingen befattning, då jag anser dess inledande allmänna reflexioner, der just qvinnofrågan behandlas, för ett hafsvverk, ovärdigt sin författare, — hittar jag uttryck sådana som dessa: »När qvinnan begär rättigheter som mannen, är det endast rättigheten att få förstöra sig hon begär», eller »milliarder qvinnor hafva lefvat på sina mäns pengar, men ingen qvinna har ännu utan att knota låtit sin man lefva på hennes», eller »hans (mannens) kärlek till henne såsom maka och barnens mor har alltid varit en garanti för att hon icke blifvit behandlad som slafvinna», eller »hos bönderna är qvinnofrågan löst!» Mot sådant ha ju Strindbergs fiender lätt spel, och de ha heller icke försummat att hålla sig framme. Som jag är hans vän, kan jag endast beklaga, att han ger sådana blottor på sig, men vill icke begagna mig af dem, utan i stället söka få fram den allvarliga mening, som ligger bakom hans paradoxer, och se till om ens *den* kan hålla provvet.

Det har sig emellertid icke så lätt att komma åt hvad Strindberg innerst menar i denna fråga. Han tillämpar den rättighet och skyldighet en hvar har att söka vidga sina vyer och beriktiga sin uppfattning om saker och ting här i verlden i en nästan oroväckande utsträckning. När andra smått skämmas för att erkänna, att de förut misstagit sig till den grad, att de nu måste berömma hvad de nyss häcklat eller tvärtom, så synes han rent af skryta med att förut ha haft helt andra åsigter. Detta är nu visserligen mycket vackert så till vida, som det visar en högst berömvärd kärlek till den sanning, han för ögonblicket tror sig ha funnit, men det försvagar å andra sidan fruktansvärdt vigten af hans ord. Då ingen säkerhet finnes för att icke nya öfverraskningar och omkastningar skola framkomma i följande arbeten, får publiken ovilkorligen litet svårt att taga hans satser så allvarligt, som det mesta i dem förtjenar. Naturligtvis talar jag nu icke om sjelfva grundåskådningen hos Strindberg;

sin uppgift som revolutionens, som underklassens kämpe gent emot det nuvarande samhället kommer han, derom är jag viss, aldrig att svika, men i detaljerna af sitt program har han hittills visat en omvexling, som icke varit gynsam för den stora saken. För att blott taga ett exempel bland många: i »Likt och olikt», våren 1884, fann han det i sin ordning, att bonden tog sig ett godt, billigt och hemmagjordt rus någon gång; i »Likställighet och tyranni», skrifvet i slutet af samma år, är han så fanatisk absolutist, att han vill förbjuda en hvar, som begagnar alkohol, att utöfva domareakt, prestekall eller andra ännu viktigare embeten, och jag skulle mycket misstaga mig, om han ej sedan dess ännu en gång ändrat ståndpunkt i denna fråga.

Att man sålunda nästan nödgas bifoga datum, då man vill angifva Strindbergs åsigt i någon mera speciel punkt, kan icke alls vara egnadt att stärka intrycket af hans ord. I nu föreliggande fall är det ej fullt så illa stäldt, men nog märkes en utveckling, i min tanke icke till det bättre, äfven på de få månader, som ligga mellan företalet till »Giftas» och den många gånger nämnda uppsatsen i denna tidskrift. Det är nog icke blott en händelse, att hans program för kvinnans rättigheter, både för framtid och nutid, hvilket i hufvudsak innehåller just hvad hans förkättrade kvinnoemancipatörer vilja, fått sin plats i den till tiden första af dessa båda uppsatser. Detta program står der, som han uttryckligen säger, »för att fria honom för misstanken om reaktionära meningar». I »Likställighet och tyranni» är icke längre fråga om något sådant friande. Tonen mot hela kvinnorörelsen är långt skarpare; han söker der t. o. m. visa, att den nuvarande lagstiftningen är partisk för kvinnan(!), så mycket mera då hvad som begäres, och han kommer med satser sådana som att han »icke funnit någon af de nya kvinnoreformatörerna vara annat än ärelystna, hersklystna och reaktionära». För sådana utfall kan han icke ens till sitt försvar anföra, att det skett i stridens hetta, ty så vidt jag vet hade då ingen af de angrifna svarat honom, troligen därför att man från frisinnadt håll på inga vilkor ville uppträda mot Strindberg under den tid han stod som tankefrihetens martyr med straffarbete i utsigt, för att han sagt sanningen om en religionshumbug. Icke heller senare har någon af våra författarinnor tagit till orda i denna sak, så vida icke möjligen en af dem döljer sig bakom signaturen »En kvinna», hvilken i ett synnerligen läsvärdt gen-

måle mot Strindberg, infördt i Tiden för den 31 januari innevarande år, tagit hans satser litet i skärskådande. Men oakadt denna lätt förklarliga underlåtenhet att bemöta den nye motståndaren visste nog Strindberg fullkomligt, att han i denna punkt icke följdes af dem, som annars mer eller mindre äro hans meningsfränder. Han kände sig nog af det tysta ögilandet lika obehagligt berörd, som om det mera offentligt gifvit sig luft, och häri får man efter mitt förmenande söka förklaringen till att han så hetsat upp sig i denna sin polemik på en man hand.

* * *

De hufvudsakliga anklagelser Strindberg riktat mot de moderna qvinnoemancipationssträfvandena synas mig vara följande:

De röra endast »kulturqvinnan», och det hela är sålunda en kottterifråga.

Påståendet att kulturqvinnan är förtryckt saknar grund. Hon är det hvarken i samhällslifvet eller i äktenskapet.

Man vill emancipera sig från naturen och göra qvinnorna lika förderfvade som männen nu äro.

Tvifvelsutän skulle åtskilliga flera sådana punkter kunna uppställas, men dessa synas mig dock vara de egentliga. De äro de grundtemata, som varieras ur olika synpunkter, men ständigt vända tillbaka. Jag skall därför tillåta mig att så kortfattadt som möjligt pröfva deras halt. Lyckas jag visa att de äro ohållbara, så torde det icke bli nödigt att mera i detalj undersöka alla de tillämpningar Strindberg gjort af dessa sina maximer.

Hvad vilja då den moderna qvinnofrigörelsens manliga och qvinliga förkämpar? Det är något vi först måste ha klart för oss, innan vi kunna bilda oss en mening om huruvida angreppen träffa eller icke.

Kortast torde vi kunna svara med ordet: likställighet. Fullkomlig jemlikhet mellan könen, så att ingen har förtrede framför den andra *derföre*, att han eller hon är man eller qvinna. Likasom bördsföreträderna i det feodala samhället öfverallt i det civiliserade Europa redan fått ge vika för alla medborgares politiska jemlikhet, likasom kapitalbesittnin-

gens privilegier i det moderna samhället en dag skola vandra samma väg, när den sociala jemlikheten blir förverkligad, så fordra förfäktarne af qvinnans rättigheter, att alla privilegier, som männen hittills innehåft på grund af att de födts till män, skola försvinna och efterträdas af fullständig jemlikhet mellan mensklighetens båda hälfter. Detta är grundtanken; att många qvinnoemancipationens kämpar ej våga tänka den helt ut, eller, om de göra det, ej vilja visa fram sina yttersta mål, för att icke skrämman bort de tveksamme, det kommer oss icke här vid.

Likställighet alltså. Strindberg accepterar också sjelf detta ord som lösen för den nutida qvinnorörelsen, då han betitlar sina anmärkningar till Giftas »Likställighet och tyranni». Vi befinna oss sålunda på fast mark och behöfva icke befara den invändningen, att vår utgångspunkt blifvit falskt vald.

Underklassens, eller böndernas, som han något oegentligt skrifver, qvinnor hafva nu, menar Strindberg, redan likställighet. Qvinnofrågan rör bara ett kottteri, 10 proc. af befolkningen.

Det har redan någonstädes anmärkts, att detta »kottteri» på 10 proc. af befolkningen verkligen är ett rätt försvarligt kottteri. Bara för Sveriges räkning går det upp till en »klick» på 450,000 menniskor, hvilkas intressen väl icke borde afärdas så lättvindigt. Hur många hemmansegare tror Strindberg att det fins i Sverige? 200,000! Och ändå beherska de majoriteten i andra kammaren, och den dag de på allvar vilja skall äfven första kammaren vara i deras händer. De äro nu vår svenska demokratis förtrupper, och som sådana stå de som målsmän för långt flere än sig sjelfva. Men hvad skall sägas om att ett par tusen prester ha en särskild representation, som kan säga nej mot både regering och riksdag? I ett land, der det står så till, skulle det bestämdt vara bättre att spara talet om kottterier för fall, då det med mera fog kunde användas, än mot en half million af landets invånare.

Men det är för öfrigt icke sant att underklassens qvinnor ha likställighet med männen.

Strindberg ritar upp, för att bevisa sin sats, sin ideala bondstuga, hvilken vi så väl känna från föregående arbeten. Hustrun är herre i huset, liksom mannen utom huset. Han har hand om kassan, — tänk så lycklig ställning han har

i jämförelse med den stackars kulturmannen, hvilken alltid lär hos sin hustru begära pengar till cigarrer och punsch! —, men hans gumma har visthusnyckeln. Han kan skrifva, men hon kan räkna. De äro i ett »temligen» rätt andligt äktenskap.

Men — tyvärr — i denna verklighetens verld äro vår store realists ideala bondstugor ganska tunnsådda. Äktenskapen äro inom denna samhällsklass minst lika ofta som inom några andra kretsar penningeaffärer, och kärleken mellan makarne blir derefter. Bra många af vår allmoges hem skulle kunna sqvallra om hur mannen super sig full ibland och »regerar värre» med hustrun, utan att hon har något medel till sitt försvar. Att det motsatta förhållandet skulle vara vanligt har jag deremot aldrig hört omtalas. Kanske finnes en och annan bondhustru, med duktiga muskler i armarne, som tufsar till sin äkta hälft ibland, men jag tror Strindberg skall ge mig rätt i att brorslotten af det stryk, som utdelas vid dessa äktenskapliga bataljer, ändå kommer på hustruns del. »Den starkare rår alltid», säger Strindberg härom, och tycks anse allt godt och väl dermed. Ja väl, men därför skola vi sträfva att göra slut på dessa nappatag mellan svaga och starka, och det kan endast ske genom bildning och upplysning, med ett ord genom den förhatade *kulturens* bistånd.

Jag tror att den torparehustru i Småland, hvilken, efter hvad tidningarne i somras berättade, spänd vid sidan af familjens ko, hade lyckan att få draga plogen, när marken var hård, skulle ha kommit på underliga tankar, om man sagt henne att hon vore sin mans jemlike. Om en illustrerad upplaga af »Giftas» en gång skall utgifvas, ville jag föreslå att företalets början pryddes med en teckning, föreställande denna hustru i spann med kon, och mannen efter med piskan. Under borde lämpligen stå: »hos bönderna är qvinnofrågan löst.»

Hvad som ofvan är sagdt om de gifta underklassqvinorna på landet gäller kanske i än högre grad om deras systrar i städerna. Den nöd och det elände, med deraf följande dryckenskap och förstördt hemlif, som under nuvarande produktionssystem periodiskt hemsöker den industriidkande arbetarebefolkningen, går på detta sätt direkt ut öfver arbetarnes hustrur. Hur vanligt är icke t. ex. här i Stockholm, att en förtviflad arbetarehustru måste hos polisen anhålla om

skydd mot sin mans misshandlingar! Men hvad kan polisen göra till det? Mannen får en varning, eller blir i ytterst svåra fall, om han lyckats halft slå ihjel sin hustru och ej frågat efter föregående varningar, dömd till fängelse. Hur länge bär icke en sådan qvinna i tysthet sitt lidande, innan hon kan besluta sig för att vädja till domstolen! Det bär emot i det längsta att uppträda mot sin man inför rätta, att ropa ut sitt hemlifs alla olyckor inför en nyfiken, sqvaller-sjuk åhörareskara. Men till sist kommer en dag, då hon ej kan uthärda längre, då det påkostande steget tages. Om hon så lyckas bli qvitt sin plågoande för en tid, så blir det ekonomiska resultatet, att hon, ofta med en tafrik barnskara, är hänvisad att uteslutande lefva på sitt alltid uselt betalade arbete, eller blir kastad till fattigvårdens hjälpsamhet.

Och med sådana fakta dagligen för våra ögon vill Strindberg söka inbilla oss, att sträfvan för qvinnans frigörelse är »en aristokratisk rörelse, en politisk öfverklassrörelse!» Att qvinnofrågan endast rör kulturqvinnan! Nej, och tusen gånger nej. Just de råaste formerna af mannens tyranni i äktenskapet förekomma ju, som man kan förstå, inom de lager, hvilka samhället ej brytt sig om att rädda från råheten. Lagstiftningen behöfver lika väl ingripa för att värna arbetare-hustrun mot alla slags öfvergrepp, som för att gifva »kultur-qvinnan» en oberoende ställning.

Jag vill här endast antydningssvis beröra den allra värsta formen af underklassqvinnans rättslöshetsstillstånd i det nuvarande samhället: prostitutionen. Att Strindberg kunnat blankt glömma bort dess tillvaro, när han skref sina nyss citerade ord om att qvinnofrågan blott rörde kulturqvinnan, visar bäst huru föga genomtänkt hela hans angrepp varit från början. Ty som något annat än glömska kan jag icke anse, att han alldeles förbisett hela den viktiga sida af den moderna qvinnorörelsen, som afser att bekämpa detta samhällsönd och att rädda dess offer. Här är ej platsen att ingå på någon undersökning huruvida icke federationens sträfvan den varit allt för ensidiga, och om ej rörelsen skulle ha vunnit på att predika en mindre asketisk, d. ä. onaturlig moral, för båda könen, och syssla mindre med frälsningen af Magdalenornas själar. Men alldeles ofsedt hvad man har för tankar härom, lär väl ingen kunna förneka, att prostitutionen, sådan den för närvarande med en viss grad af nödvändighet består, i och för sig är ett fruktansvärdt sjukdomssymptom

hos samhället, och att deras sträfvanden, som gjort till sitt lifs uppgift att bekämpa detta onda och lindra de olyckor det för med sig, äro i högsta grad behjertansvärda, vare sig man nu anser de föreslagna medlen härför vara verksamma eller icke. Att underklassens kvinnofråga skulle vara löst i ett samhälle, der underklassens kvinnor i tusental offras åt prostitutionens Moloch, är en sats så absurd, att den blott behöfver uttalas, för att vara dömd. Säkert skall äfven Strindberg vid närmare besinning vara villig att medgifva, att här ännu finnes ett ofantligt verksamhetsfält för den rörelse, som afser att lyfta qvinnan upp öfver hennes nuvarande ställning.

Tvärtemot hvad Strindberg påstått, ha vi sålunda sett att kvinnofrågan *icke* är en öfverklassfråga. Den har intresse för hela det qvinliga släktet, för arbeterskorna minst lika mycket som för medelklassens kvinnor. Försöker någon att vrida bort saken, så som vore meningen att skapa lärda, könlösa vidunder, till hjälp åt öfverklassen att tygla massorna med religion och välgörenhet, nåväl, må då angreppet riktas mot vrågbilden och förfalskningen, men icke mot hela kvinnorörelsen. Ingen verklig vän till denna skall hafva något att invända mot att den befrias från en del tvetydigt påhäng, från entreprenörer, som förfuska och förfalska dess egenkap af radikal frihetssträfvan, från »Tidskrift för hemmets» religiositet och frökenaktiga sedesamhet, eller från federationsverksamhet à la Feilitzen. Den sortens emancipationssträfvanden kunna med fullt fog stämplas som reaktionära, men det är fruktansvärdt orättvist att med dem inbegripa i samma fördömelse, för att taga Strindbergs egna exempel, Ibsens »Dockhem» och fru Agrells »Dömd».

I dessa båda arbeten är det emellertid fråga om kulturqvinnan och hennes fordran på likställighet med mannen. Men, säger Strindberg, kulturqvinnan är icke förtryckt; tvärtom är det hon, som tyranniserar oss.

Som en sådan paradox, framslungad utan hvarje bevis, endast skulle kunna väcka åtlöje, beledsagas den af ett antal uppgifter, hvilka äro ämnade att tjena den som stöd. När en herre sitter på en soffa, och det kommer ett fruntimmer, stiger den stackars slafven upp. Slafven måste följa sin herskarinna hem om qvällarna, fast han kanske bor åt ett helt annat håll. Förlofningstiden är en öfningstid i betjentfärdigheter. O. s. v. Hvad göres oss mera vittne behöf!

En svart själ skulle möjligen kunna misstänka, att mannen nog på annat sätt tar skadan igen för alla sådana små artigheter. Han skulle kunna hemta stöd för sina misstankar hos en viss August Strindberg, som några rader före dessa afgörande exempel på att kulturqinnan herskar öfver mannen talar om galanteriets historiska uppkomst. »När en man sökte en maka», säger denne författare, »måste han dölja sina intressen att bli befryndad med en god slägt; vinna gods o. s. v., under galanteriet. Deraf uppstod den vidriga, *hycklande* qvinnodyrkan.» Det är då icke någon mening med artigheterna? Det är för att vända qvinnans uppmärksamhet från det viktiga, som det *hycklas* underdånighet i oviktiga småsaker? Ja, så står det till, om man får tro *denne* August Strindbergs ord!

Nog är det bra hårdt, att sedan en annan författare med samma namn skall komma och dra den konsekvensen ur detta, att efter som underdånighet *hycklas* i oväsentliga småsaker, så är denna underdånighet verklig, och qvinnan herskarinna!

Allvarsamt taladt, man måste vara bra renons på verkliga skäl för att komma och tala om sådana struntsaker, då det är fråga om huruvida likställighet finnes eller icke. Lika gerna kunde Strindberg ha dragit fram, att männen pläga helsa först på gatorna, och att de helsa med att taga af sig hatten, medan qvinnorna endast böja på hufvudet. Men om den man, som helsar så der ödmjukt på gatan, t. ex. är på väg till sin vallokal för att välja riksdagsmän för sig sjelf och för qvinnorna, så är en sådan rätt kanske litet viktigare än allt konventionelt galanteri tillsammansaget. Eller om han går till sitt embetsverk, der han är af lagen skyddad för qvinlig konkurrens, eller till en affär, der han spekulerar med sin hustrus pengar med samma lagliga rätt som vore de hans egna, nog kan han kosta på sig litet artigheit för alla de fördelar, oberättigade fördelar han åtnjuter deraf, att qvinnan icke är hans jemlike.

Hvad rösträtten särskildt beträffar erkänner Strindberg sjelf, att qvinnan verkligen i detta afseende är sämre lottad än mannen, och han yill äfven vara med om att afskaffa denna orättvisa. Men rörande tiden för denna reform synes han sväfva något i villrådighet. När böra qvinnorna få rösträtt? Med det allra snaraste, sedan hon tvungits att taga kännedom om det nuvarande samhällsskicket, svaras

det i »Giftas», i nutidsprogrammet för kvinnorörelsen efter Strindbergs sinne. Detta är nu att ge med ena handen och taga tillbaka med den andra, ty nog lära vi få vänta, innan folkskoleflickorna få läsa statskunskap. I »Likställighet och tyranni» målar författaren sid. 19 upp en riktig skräckbild af reaktion, om kvinnorna skulle få rösträtt nu. När skola de få det då? »Jo, när vi få allmän rösträtt, kanske icke ens då genast.» Nio sidor senare i samma uppsats är emellertid detta glömdt, och förf. »erkänner som ett misstag», att han i »Giftas» hyser farhågor för beviljandet af rösträtt nu genast. Skälet till denna omsädling är att »det är bättre att ha fienden i ansigtet än bakom buskarne!»

Som af dessa trenne olika uttalanden de två öfverensstämma deruti, att kvinnan gerna kan vänta en tid, innan hon får rösträtt, så ser det ut som om denna uppfattning vore hos Strindberg förherskande. Om så är, har han härmed i en mycket viktig punkt ställt sig i afgjord strid mot det stora parti, hvars grundsatser han med ett prisvärdt mod sagt sig omfatta, jag menar socialisterna. I alla länder, så vidt jag vet, i Tyskland, Frankrike, England, Italien, Schweiz, Danmark och Sverge har det socialistiska arbetarepartiet satt på sitt *nutidsprogram* fordran på allmän rösträtt för kvinnor så väl som män. Arbetarne se i kvinnan i det nuvarande samhället en människa, undertryckt som de sjelfve. De uppfatta kvinnofrågan som en del — och icke den minst viktiga — af frågan om alla förtrycktas frigörelse. Och när de det göra, säger det sig sjelft, att frågan om rättvisa blir bestämmande framför små, tillfälliga opportunitetshänsyn. Om kvinnorna till en början skulle göra ett mindre godt bruk af sin nya makt, hvad betyder det i det stora hela? Erfarenheten skulle snart göra dem klokare; deras politiska uppfostran, sedan de fått rösträtt, skulle hastigt komma i jernhöjd med männens, medan man fåfängt skall söka bibringa dem något djupare intresse för allmänna angelägenheter, om de skola hållas utom alla rättigheter. Det icke blott bästa, utan rent af enda sättet att lära ett godt bruk af valrätten är att få använda densamma; detta gäller om kvinnorna lika väl som om de ännu under strecket stående männen.

För öfrigt förbiser Strindberg, då han uttalar sig mot kvinnans rösträtt nu, att det icke står i framstegspartiets makt att genast drifva denna sin fordran igenom. Han

resonnerar, som berodde det på oss att när vi ville göra könen likställda inför riksdagsordningen. Men om vi också, som vår pligt är mot rättvisan och mot vår öfvertygelse, göra vårt yttersta för att påskynda den dag, då svenska folket ej blott betyder svenska manfolket, så måste vi ju inse, att denna reform icke kommer att i den närmaste framtiden förverkligas. Det är sålunda faktiskt god tid att söka afhjelpa de värsta bristerna i kvinnornas uppfostran, att söka sprida bland dem en tidsenlig upplysning, att med ett ord göra hvad man kan för att förbereda dem för utöfvandet af sina kommande rättigheter. Och då så är fallet, förstår jag för min del ej, hur en radikal som Strindberg ens af opportunitetshänsyn kan vilja uppträda mot den omedelbara fordran på politiska rättigheter för qvinnan.

Likasom saknaden af politiska rättigheter ensamt för sig är mer än tillräckligt för att bevisa, att qvinnan verkligen i det nuvarande samhället intager en underordnad ställning, så är hennes underlägsenhet inom äktenskapet till full evidens klar derigenom, att mannen är den själfskrifne förmyndaren för och förvaltaren af den egendom hon medför i boet. Genom senare lagstiftning, framtvingen just af dessa kvinnoemancipatorer, hvilka Strindberg tycker så illa om, har rättighet till s. k. äktenskapsförord visserligen vunnits åt qvinnan, men så länge sådant förord icke obligatoriskt föreskrifves vid hvarje äktenskap, bli reformens verkningar illusoriska. Ganska få lära nämligen de qvinnor vara, som vilja föreslå sin blifvande äkta man en åtgärd, hvilken han svårligen kan annat än uppfatta som förestafvad af misstro till honom personligen. Den enda utvägen att komma ifrån denna svårighet är som sagdt att göra äktenskapsförordet obligatoriskt, och det ländar vår riksdag till heder, att den förra året hos k. m:t begärt lagförslag i sådant syfte. De som minnas, med hvilken glädje beslutet om denna riksdagskrifvelse helsades af kvinnorörelsens alla målsmän och anhängare i vårt land, böra, lindrigast sagdt, med någon förvåning läsa dessa tirader i »Likställighet och tyranni»: »hvarför icke begära att få äktenskapsförord och boskildnad obligatoriska? Jag har aldrig fattat hvarför icke denna enkla åtgärd föreslagits. Det måtte ligga något derunder!» o. s. v. En författare, äfven om han heter Strindberg, och så mycket mera då han heter Strindberg, bör vara skyldig

sig sjelf att ej så tvärsäkert uttala sig om hvad han icke det bittersta har reda på. Hugger man ofta i sten, så som härvidlag skett, blir visst äfven den bästa yxa mycket fort slö.

Emellertid yrkar ju äfven Strindberg i sina program på, att »særeje», som norrmännen säga, skall bli gällande inom äktenskapet, och det är, när allt kommer omkring, viktigare än att han angripit dem, som framställt precis samma yrkande. Men då det vanliga skälet för upphäfvandet af mannens målsmanskap är, att qvinnan ej genom äktenskapet bör förlora sin frihet att sjelf råda öfver sin egendom, så synes Strindberg, hvilken verkligen måtte ha sett några högst besynnerliga äktenskap, snarare fordra denna reform i den förtryckte mannens intresse. Annars förstår jag sannerligen ej, huru man skall kunna bringa i samklang, att han *dels* begär obligatoriskt äktenskapsförord, *dels* påstår att hustrun i de flesta äktenskap »har öfvertaget», till och med i så hög grad, att mannen vanligen lemnar sin inkomst ifrån sig och anmäler hvart öre han vill ta ut till sina nöjen!

Toffelregementet inom somliga äktenskap har alltid varit ett tacksamt ämne för skämtet och satiren, men som ett kardinalskäl mot qvinnoemancipationens berättigande har visst före Strindberg just ingen tänkt på att använda det, i en *allvarlig* diskussion åtminstone. Jag skall emellertid gerna medge, att *om* det verkligen förhölle sig så, att hustrun »vanligtvis» hade den gemensamma kassan om hand, så vore detta ganska afgörande för denna del af frågan. Men hvar i all världen har Strindberg fått den tron ifrån att så skulle vara fallet? I den förut nämnda uppsatsen i »Tiden» har »En qvinna» som motstycke tecknat en annan, och efter min tanke, bra mycket vanligare bild ur det äktenskapliga lifvet: hustrun, som är ledsen att om igen nödgas begära pengar af sin man till hushållet och till barnen, och mannen vresig mot hustrun öfver att det går så mycket åt. Jag vädjar med fullkomligt lugn för utgången till hvarje läsares egen erfarenhet, hvilkendera bilden som är vanligare, Strindbergs eller »En qvinnas».

Den allmänna orsaken till det florerande amazonväldet inom äktenskapet lär nu vara att söka deri, att männen äro förälskade, hustrurna icke! Här ha vi åter en af dessa obevisade och obevisliga paradoxala satser, som i så rikt

öfverflöd vanpryda Strindbergs behandling af qvinnofrågan. Männen välja den de älska, medan qvinnorna blott sitta och vänta på en försörjare, det är det enda skälet han har att andraga. Att frieriet nu nästan alltid utgår från mannen är ett exempel på qvinnans undertryckta ställning, som framtiden skall göra ett slut på. Men äfven som det nu är stäldt, gäller det visst icke som regel, att flickorna förhålla sig passiva under preludierna till ett frieri. När ett sådant eger rum, är väl tvärtom det vanligaste, att vederbörande ömsesidigt så temligen veta hur landet ligger, och vill flickan ej ha sin »försörjare» *in spe*, så har hon mångfaldiga sätt att visa det och förekomma hvarje förklaring. Kommer en sådan ändå till stånd, händer det att hon ger »försörjaren» en korg, om han icke behagar henne. Det är sålunda, med förlof sagdt, lögn att qvinnorna icke, liksom männen, fråga sitt hjerta till råds, då de binda sig för lifvet. Undantag finnas visserligen, och långt, långt flera än som skulle förekomma under förnuftigare samhällsförhållanden, det nekar jag visst icke till, men jag bestrider, till dess det blir klarligen bevisadt, att qvinnorna härvidlag skulle vara sämre än männen. Det vore snarare underligt om icke motsatsen vore fallet; ty i allmänhet spela väl de oreflekterade känslorna och hvad med dem står i samband en större och mera bestämmande rol hos qvinnan än hos mannen.

Jag skall ej längre uppehålla mig vid det på sätt och vis nästan öfverflödiga arbetet att uppvisa, att äfven den s. k. kulturqvinnan verkligen saknar väsentliga rättigheter, som nu tillkomma männen på grund af deras kön. Strindberg har icke nöjt sig med att bestrida detta och sålunda göra hvad han kan för att angripa sjelfva förutsättningen för kvinnoemancipationssträfvandena. Han har äfven öfver dessa fält den domen, att de afse att emancipera qvinnorna från naturen, och sålunda föra dem till förderf.

Det är ett hårdt tal detta, men vi ha förut sett att det inte var så farligt med de Strindbergska qvinnofrågeparadoxerna. Man behöfde bara blåsa på dem, så ramlade de ikull som korthus. Låt oss se till om denna förebråelse är mera berättigad än de andra!

Satsen klingar förunderligt likt det vanliga reaktionära, ljusskygga talet om qvinnans »naturliga» bestämelse som maka och moder, i hemmets stilla värld, o. s. v. Och Strindberg

är också en fullblodsreaktionär, då han kategoriskt hänvisar *alla* kvinnor till äktenskapet eller åtminstone till barnaföderi. För de *många*, som af en eller annan orsak under nuvarande förhållanden förblifva ogifta, eller hvilka i äktenskapet icke få barn, har han trots sina beklagande ord intet förbarmande. De räknas icke med. »En barnlös kvinna är ingen kvinna», skrifer han på ett ställe. Men då trots Strindbergs förbud ett antal sådana kvinnor våga existera, så är det också ej mer än rätt att äfven de få möjlighet att ta sig fram i samhället. Och det är både naturligt och rättvist, att emancipationssträfvandena särskildt fäst uppmärksamhet vid dessa från äktenskapet afvisade kvinnor, ty deras lott var förut kanske allra mest beklagansvärd. Utestängda från de allra flesta sysselsättningar, af lag eller sedvänja, af samhället — liksom alla kvinnor ännu i denna dag! — lemnade utan undervisning, tvungos de att konkurrera med hvarandra i några få, uselt lönade och temligen föga aktade yrken, som guvernanter, husmamseller o. dyl. Var det väl underligt, att kvinnorörelsen, då den ändtligen började, stälde bland sina främsta mål att vidga arbetsfältet för dessa kvinnökönets olyckligast lottade medlemmar? Kan detta verkligen vara något som förtjenar att mötas med talet om afvikelse från naturen? Skall kvinnorörelsen stämplas som onaturlig, därför att den tar hänsyn till att det i världen finnes både gifta och ogifta kvinnor, kvinnor med barn och kvinnor utan barn?

Hvad åter de gifta kvinnorna beträffar, torde nog för dem *i allmänhet* gälla hvad Mill yttrat och Strindberg citerar, att den lämpligaste arbetsfördelningen i äktenskapet är, att mannen skaffar i huset hvad som behöfves och hustrun drager försorg om användandet deraf. Jag sade i allmänhet; ty denna regel får naturligtvis icke blifva ett band på särskilda anlag hos hustrun, och undantag, bevingade af hustruns större förmåga än mannen att underhålla familjen, böra tvärtom allt talrikare förekomma, ju friare kvinnan kan röra sig på arbetets fält. Så fattad tror jag icke, att denna af Mill förordade arbetsfördelning skall möta motstånd hos någon af de »moderna slafvinnorna», som de af Strindberg hänfullt kallas. I sammanhang härmed vill jag erinra om, att socialisterna, hvilkas konsekventa radikalism i kvinnofrågan torde vara höjd öfver allt tvifvel, just i familjens intresse motsätta sig det öfverhandtagande långvariga kvinno-

arbetet, och fordra lagstiftningens skydd häremot. De se sålunda alls icke, som Strindberg synes föreställa sig att moderna qvinnoemancipatorer göra, idealet deruti, att mannen och hustrun på hvar sitt håll arbeta dagen i ända, och under tiden lemna barnen att missvårdas af någon granne eller på en barnkrubba. Det är fastmer just den bestående samhällsordningens och moralens pelare, hvilka i sina fabriker för dess prisbillighets skull allt mer utsträcka det qvinliga arbetet, utan att fråga efter att de derigenom i grund förstöra arbetarnes familjelif.

Blott i en mening kan jag gå in på, att i rörelsen för höjandet af qvinnans ställning ingår en fordran på emancipation från barnaföderi. Det kan nämligen icke råda något tvifvel om, att *allt för täta* barnsängar inverka i hög grad menligt på det hem, der de förekomma. Alldeles oafsedt de nationalekonomiska synpunkter, ur hvilka en stark nativitet kan uppvisas vara olycksbringande för samhället, oafsedt vidare uppfostringspligten mot de varelser, som sättas in i verlden, och hvilken pligts uppfyllande försvåras eller omöjliggöres, om den gode guden ger allt för många barn, så blir äfven modern härigenom både så fysiskt försvagad och så öfverhopad med arbete, att hvarken krafter eller tid bli henne öfriga för sin utveckling. Men att vår författare skulle ha något att invända mot mödrarnas emancipation från allt för ofta återkommande barnaföderi, kan jag så mycket mindre föreställa mig, som han själf, så vidt jag vet, fortfarande hyllar malthusianismens åsichter.

När Strindberg mot qvinnoemancipationen riktar den som vi sett alldeles obefogade anmärkningen, att den vill föra qvinnan bort från naturen, så menar han dock med »naturen» också något annat än att föda barn. Han vill äfven på detta område fullfölja sitt krig mot den falska bildningen, skenkunskaperna, som ge socialt anseende, men äro till ingen nytta. Jag skall noga akta mig för att här gå in på den kinkiga frågan om hvad som är och icke är eftersträfvansvärd kunskap. Så mycket är visst att, om också Strindberg ibland slår öfver i ren kulturfientlighet, då han bekämpar den falska kulturen, så äro hans kraftiga maningsord till qvinnorna att icke plugga onyttigheter i sina döttrar i högsta grad behjertansvärda. Det är glädjande att finna sådant, som man helt och obetingadt kan underskrifva, midt

ibland dessa, för att komma från detta håll, annars så förunderligt gammaldags meningar.

* * *

Den kritik, jag här ofvan sökt gifva af de genomgående grundtankarne i Strindbergs båda ifrågavarande uppsatser, skulle emellertid vara allt för ofullständig, om jag icke till sist med några ord omnämde de allt annat än efterföljansvärda travesteringar af »Dockhemmet» och »Dömd», hvilka äro intagna för att riktigt slående belysa författarens påståenden. Jag vet mycket väl, att Strindberg på fullaste allvar, fullt naivt, skulle man kunna säga, tror på riktigheten af sina referat. Någon medveten förfalskning kan här aldrig ett ögonblick vara tal om. Men omedvetna förvrängningar äro fullt lika egnade som de medvetna att föra läsaren eller åhöraren bakom ljuset, och en korrigerings af uppgifterna blir i båda fallen lika nödvändig, fast naturligtvis domen öfver gerningsmannen blir helt olika.

Beträffande referatet öfver »Dockhemmet» kan jag fatta mig kort. Den pjesen har blifvit så genomdiskuterad och är för den tänkande delen af allmänheten så väl känd, att alla försök att rubba uppfattningen af den, äfven om de utföras med Strindbergs talang och qvickhet, skola komma att falla fruktlösa till jorden. Den har verkligen blifvit, som Strindberg kallat den, en kodex, men den är icke en sådan der gammal dogmkodex, som binder andarne och säger åt tanken: hitintill skall du gå, men icke vidare. Nej, den har blifvit en frihetskodex, ty den var det förlösande ordet, som uttalades i rätta ögonblicket af den man, som dertill var mest värdig.

»Den uppfattades som ett manifest för den förtryckta qvinnan», skrifver Strindberg. Ja, väl, och den uppfattningen hade nog sina goda skäl för sig. Hvad är »Dockhemmet» annat än en skildring af huru qvinnan i våra dagar vaknar till medvetande om att hon icke är, som hon borde, sin mans jemlike, hans bästa vän och kamrat, på samma gång som hans älskarinna? När Nora gör den stora upptäckten,

att hennes man handlat blodigt orätt mot henne, då han under hela deras äktenskap endast tänkt på sig sjelf och ingenting gjort för att dana henne till en sjelfständig menniska, då ser hon honom som han är, i hela hans bottenlösa egoism, då försvinner för henne den nimbus, som förut omgaf honom, och med den på samma gång förutsättningen för hela hennes gamla äktenskap. Det öfriga i pjesen är jemförelsevis bisaker, som blott tjena till att ge denna tafla relief.

Så totalt missuppfattar nu Strindberg detta stycke, att han finner det »bevisa rakt motsatsen till hvad det skulle bevisa». Deraf att Ibsen, för att ej distrahera uppmärksamheten och för att göra sitt hugg så mycket mera dräpande, utrustat Helmer med all möjlig ytlig älskvärdhet, låter Strindberg duperas sig och slår sig till den stackars misskände Helmers riddare. Det är sant, att till och med hans obeskrifligt fria sätt att behandla citater ändå ej kan göra denna konstruktion möjlig. Han måste därför oupphörligt dikta om hvad Ibsen lagt i Helmers mun, under förevändning att originalets ord ditkommit för effektens skull, för att visa att Helmer var ett få, eller något dylikt. Med en sådan metod kan man komma långt, precis hvart man behagar, och Strindberg har också mycket riktigt »bevisat» fram sin slutsats: Dockhemmet handlar om huru en god man misshandlas af en usel qvinna!

Om citeringsdetaljerna vill jag icke ens tala. Blott en enda må anföras, till belysning af arten. I Ibsens Dockhem vexlas mellan Helmer och Nora dessa repliker:

Helmer:

Det fins ingen som offrar sin ära för den han älskar.

Nora:

Det har hundra tusen qvinnor gjort!

Meningen härmed återgifves nu på följande utmärkta sätt: »Att hundra tusen qvinnor offrat *sig för sina män** är en artighet mot damerna, som Ibsen borde vara för gammal att säga ut!». När Strindberg läst Dockhemmet på sådant sätt, kan det egentligen icke förvåna, att han på fullt allvar tror att Nora i första akten bjuder ut sig åt doktor Rank!

* Kursiveradt af mig.

Om Dockhemskarrikeringen är för grof för att kunna, som man säger, »gå i» någon, som läst stycket med ringaste eftertanke, är det derimot mera möjligt, att angreppet på fru Agrells »Dömd» vid ett hastigt påseende kan förefalla berättigadt. Strindberg har skickligt begagnat sig af den ofullständighet, hvilken, om man så vill, finnes i detta stycke, och fyllt den lucka författarinnan lemnat med allt möjligt reaktionärt otyg, hvarefter han utgifvit hela anrättningen, den verkliga plus den af honom tillsatta, för ett referat af de i »Dömd» uttalade åsigtterna. Efter min öfvertygelse har han härvid gjort fru Agrell alldeles orätt, ty hade hon fortsatt sitt stycke eller utvidgat dess innehåll, så hade vi säkerligen fått se något helt annat, än hvad Strindberg skyndat att pådikta henne. Sådan pjesen nu en gång är, torde den fråga som i den uppställes kunna formuleras på följande sätt: är det rättvist, att en man, som vunnit en flickas kärlek och genom eder och löften om framtida förening äfven inför världen förmått henne att helt hängifva sig åt honom, att för hans skull offra namn och rykte och hvad man kallar heder — är det rättvist, att denne man, därför att det faller honom in att ingå en annan förbindelse, får utan vidare visa bort henne, som dock var hans maka, fast aldrig kyrkan och samhället dertill gifvit sin öfverflödiga välsignelse, får vägra sitt namn åt sitt eget barn, och får handla så under allmänt gillande, medan hon, modern, som ingenting annat gjort än trott på löftena af den man hon älskat, jagas bort ur »hederligt» folks sällskap med en fallen kvinnas brännmärke på sitt namn?

Så har jag för min del fattat innehållet i »Dömd». Stycket ger sig aldrig in på, huruvida ej Valborg, den förörättade flickan, haft skäl att bära sitt hufvud högt ändå, och ej fråga efter legaliserandet af sin förbindelse. Denna fråga lemnar fru Agrell alldeles å sido, och kanske är det ett fel, att hon ej med ett ord antyder sin uppfattning härom; att det åtminstone är en oförsigtighet framgår af att Strindberg, just på grund af denna hennes tystnad, kunnat räkna henne bland reaktionärerna. Men hon har nu en gång nöjt sig med att i »Dömd» uppvisa orättfärdigheten mot kvinnan *under nuvarande förhållanden*, och äfven den gerningen är ju allt erkännande värd. Strindberg, som sjelf i hithörande frågor visar sådan opportunist, borde minst af alla hafva rätt att så strängt nagelfara med en annan, därför att vederbörlig

hänsyn tagits till de nuvarande usla förhållandena. När det ännu är så illa stäldt, att fria förbindelser anses nedsättande, — märk väl för qvinnan, aldrig för mannen! — så har en qvinna rätt att fordra af den hon gifvit sig åt i kärlek, att han skall göra hvad på honom ankommer, så att hon ej för hans skull må bli utstött ur samhället. Så mycket mera rätt har Valborg i »Dömd», ty hon talar icke blott i eget namn, utan äfven och allra mest för sitt och hans barn, hvilket annars skulle nödgas gå genom lifvet hallstämplad af samhället som en »oäkting», en varelse vid hvilken häftar en fläck. »Hon vill då ingå ett prostitutionsäktenskap,» säger Strindberg med indignation. Nej, ingenstädes i »Dömd» finnes den uppfattningen uttalad, att mellan kapten Björnklo och Valborg ett verkligt äktenskap skulle afslutas efter allt hvad dem emellan passerat. Hvad hon fordrar, och med fullaste rätt fordrar, är *upprättelse* inför samhället för sig och sitt barn; äktenskapsceremonien är den formalitet, som ensam är i stånd att ge en sådan. Det är lätt att säga: samhällets döm är vrång, hon behöfde ingen upprättelse. Så kan och så bör den säga, som är oberoende nog att kunna bryta med samhällsfördomarne. Men när en fattig ogift moder står allena i världen och är hänvisad att ensamt med sitt illa lönade arbete sörja för sitt och sitt barns uppehälle, då har man sannerligen icke rätt att af henne fordra att hon skall uppresa sig och stolt sätta sig öfver alla hänsyn; nog kan hon känna, att domen öfver henne är orättvis, men hon får icke trotsa, om hon vill ha någon utsigt att hålla sig uppe i kampen för tillvaron. Ve henne, om hon försöker slå an en sådan ton, att samhället känner sig såradt i sin sedliga storhet! Men böjer hon sig ödmjukt under den rättfärdiga domen, då kan hon hoppas att »den aktningvärda delen» af samhället med nedlåtande öfverseende vill ge henne arbete, d. v. s. bröd.

Att fru Agrell haft riktig blick för detta är i mina ögon en förtjenst. Strindberg ser deri blott ett försök »att knyta samhällsbanden ännu hårdare, i stället för att förkunna frihetens evangelium, naturens». Ett bekvämt kryphål för alla rouéer! Om Strindberg vill vara konsekvent, skulle han, i likhet med tidningen Vaktaren, motsätta sig de nu i riksdagen väckta förslagen om oäkta barns arfsrätt lika med äkta. Ty om de ginge igenom, hvilket de icke göra ännu, skulle de förvisso vara ett svårt ingrepp i »frihetens evangelium»

för alla dessa unga öfverklassherrar, som nu knyta sina »fria» förbindelser med underklassens döttrar, utan annan risk än möjligen en inlösen på barnhuset, pris 400 kronor. Strindberg förbiser här, att den absoluta frihetsprincipens genomförande *under nuvarande för öfrigt oförändrade förhållanden* blott skulle bli frihet för den starkare, för mannen, att kasta hela omsorgen om barnen öfver på modern. I samma mån deremot som kvinnans ställning höjes till allt större jemlikhet med mannens, och i samma mån solidaritetskänslan människorna emellan blir mera utvecklade, kan detta lossande af banden utan fara gå för sig, ty då förhindras frihetens missbruk af jemlikheten och solidariteten.

Qvinnofrågans fullständiga lösning pekar vida öfver nu rådande samhällsformer. Lika som den s. k. sociala frågan, hvaraf den i sjelfva verket utgör en del, och icke den minst viktiga, kan den först definitivt skaffas ut i världen i en samhällsorganisation, som tillförsäkrar *alla* medborgare och medborgarinnor full frihet och jemlikhet. De arbetande klasserna komma i våra dagar allt mer till insigt om det nu rådande ekonomiska systemets ohållbarhet inför rättvisa och förnuft. Qvinnorna hafva i stort sedt ännu ej hunnit så långt, fast som bekant i våra dagars historia exempel visst icke fattas på att kvinnor förvärfvat sig hedersrum bland socialismens förkämpar eller martyrer.

Men innan denna radikala omhvälfning kan med utsigt till varaktig framgång företagas, måste ett stort uppfostrande arbete gå förut. Och härpå skola män och kvinnor arbeta tillsammans som vänner, och icke som fiender, för att begagna Strindbergs ord. Ja väl, och det göra de redan. De män, som sätta rättvisan öfver bevarandet af egna företräden, de stå som qvinnorörelsens bundsförvandter, och flere bland männen, en Stuart Mill, en Ibsen, en Björnson och andra, höra till dem, som utträttat allra mest i den goda sakens tjänst. Må det tillåtas mig att sluta dessa anspråklösa rader med uttryckandet af den förhoppningen, att äfven August Strindberg en dag skall nämnas som en vän och icke som en fiende till kvinnans frigörelsearbete.

Aug. Bebel om qvinnan.

Af A. F. Åkerberg.

Qvinnan i forntiden, nutiden och framtiden. Af *Aug. Bebel*. Med författarens bemyndigande översatt af *Frithiof Hellberg*. Stockholm, Carl Sunesons förlag, 1885.

Denna bok är ett af de märkligaste inlägg i kvinnofrågan, som i våra dagar blifvit gjorda. Författaren, som är medlem af tyska riksdagen och en af de mest framstående ledarne för det tyska socialdemokratiska arbetarepartiet, uppfattar denna fråga såsom endast en sida af »den allmänna sociala frågan». Det spörsmålet, huru qvinnan skall blifva en aktiv och med mannen lika berättigad samhällsmedlem och få tillfälle till en fri utveckling af sina anlag och förmögenheter, sammanfaller för honom med spörsmålet, huru det menskliga samhället skall inrättas, för att inom detsamma »frihet, fysiskt och socialt välbefinnande skola träda i stället för förtryck, utpressningar, nöd och elände».

De hittills gängse olika meningarna med hänsyn till kvinnofrågan karakteriserar han på följande sätt: Somliga — man- och kvinnökönets filister, som ej kunna höja sig öfver fördomarnes tränga synkrets — mena, att qvinnans ställning alltid måste blifva sådan som nu, emedan denna är henne anvisad af hennes »naturliga kallelse», som bestämt henne att vara maka och moder och att verka i hemmet. Andra, som ej kunna blunda för det faktum, att millioner qvinnor aldrig komma att uppfylla denna »naturliga kallelse», och att andra millioner förfelat den, alldenstund äktenskapet för dem blifvit ett slafveri, fordra fritt tillträde för qvinnan till alla de arbetsfält, som egna sig för hennes anlag och krafter. De, som gå längre, yrka, att hennes rättighet att täfla med mannen icke blott skall sträcka sig till de olika

grenarne af industrien, utan äfven till områdena för konst och vetenskap. De, som gå längst, fordra för henne äfven politiska rättigheter.

Författaren anmärker, att i de nutida kvinnoemancipationssträfvandena ännu råder en viss halfhet och oklarhet. Man förbiser nämligen, att för så vidt det rör kvinnans tillträde till arbetet inom olika handtverks- och industrigrenar, målet redan faktiskt är uppnådt utan annat resultat än en ökad konkurrens af arbetskrafter; och att tillfället för ett fåtal kvinnor att intränga i de högre lärdomsgrenarne, i läkarekallet och på embetsmannabanan samt der finna en dräglig utkomst icke upphäver det stora flertalet kvinnors beroende ställning och det häraf följande könsslafveriet i det nutida äktenskapet och prostitutionen. Kvinnofrågans fullständiga lösning, som innebär, att kvinnan ej blott blir lagligen likställd med, utan äfven ekonomiskt oberoende af mannen och intellektuellt jemnbördig med honom, »är med de nuvarande samhällliga och politiska institutionerna lika omöjlig som lösningen af arbetarefrågan».

För att ådagalägga detta öfvergår författaren nu till en intressant och sakrik historisk undersökning af kvinnans ställning i förflutna tider och i våra dagar. I det kapitel, som handlar om »Kvinnan i forntiden», anmärker han först, att »kvinnan var det första menskliga väsen, som fick smaka träldomen». Hvad som grundlade hennes träldom redan i en aflägsen urtid och sedermera vidmakthållit den under årtusenden, var de särskildt för henne utmärkande egenskaperna såsom könsväsen. Hennes behof af hjälp och stöd under hafvandeskapet och den långvariga perioden af barnets uppväxande ledde under en tid, då man aktade endast den fysiska styrkan, och kampen för tillvaron framträdde i sina råaste former, till hennes fullständiga beroende och underkufvande af mannen. Författaren skildrar denna träldom hos de gamla österländska folken i dess mångfaldiga former — seden att köpa hustrun af hennes fader, kvinnans insparande i hemmet och afstängande från den yttre världen, ogifta kvinnors prostituerande såsom kultushandling (i Babylon och flerstädes), den olika moralen för man och kvinna och polygamien. Han skildrar kvinnans ställning i det gamla Grekland, som tillräckligt betecknas genom Demosthenes' ord: »Vi gifva oss med hustrun för att i äktenskapet få barn och inom hus ega en trogen vakterska; vi hålla

frillor till vårt betjenande och vår dagliga vård samt hetärer för kärlekens njutningar.»

Såsom synnerligen karakteristisk för den gamla romerska uppfattningen anför författaren Cato den äldres klagan öfver den större frihet, qvinnorna i Rom under republikens senare tid åtnjöto — genom sed, om ej genom lag: »Om hvarje husfader enligt förfädrens exempel sökte hålla sin hustru i behörig underdånighet, så skulle man uppenbarligen ej hafva så mycket att skaffa med hela könet.» Författaren säger vidare, att under kejsardömet qvinnan äfven erhöll arfsrätt, »men sjelf förblef hon omyndig och kunde ej företaga något utan sin förmyndares begifvande». Härvid är dock att märka, att i detta hänseende genom den romerska rättens senare utveckling en förändring inträdde, så att detta förmynderskap blef rent nominelt och qvinnan i sjelfva verket sjelf rådde öfver sig och sin egendom. Detta blef äfven förhållandet med den gifta qvinnan, alldenstund af de tre af författaren uppräknade formerna för äktenskaps ingående de båda högtidligare (*confarreatio* och *coëntio*) alltmera och slutligen nästan helt och hållet kommit ur bruk, och den minst högtidliga och bindande formen (*usus*) blifvit den allmänt brukliga. Då genom denna qvinnan icke i juridiskt hänseende kom under mannens välde, utan stod under en af fadern utsedd förmyndare, så blef, då förmynderskapet för qvinnan i allmänhet blef endast nominelt, äfven den gifta qvinnan i sjelfva verket myndig.* Författaren har förbisett dessa framsteg i riktningen af qvinnans rättsliga likställighet med mannen, som utmärkte den romerska rätten under kejsartiden, men som sedermera måste vika dels för barbarernas invasion, dels — så vidt den gifta qvinnans ställning angår — för kyrkans inflytande. Visserligen kommo dessa framsteg hufvudsakligen blott den egendomsbesittande qvinnan till godo, och de motvägdes i väsentlig mån af de gräsliga sociala missförhållanden med deraf följande elände och sedeförderf, som rådde under denna tid och som författaren på ett träffande sätt skildrar.

Efter att ha talat om kyrkans fiendtliga hållning gentemot qvinnan och könskärleken (han erinrar om striden på kyrkomötet i Maçon i 6:te århundradet, huruvida qvinnan hade någon själ, och om Gregorius VII:s lag om presternas

* Jemf. *Henry Sumner Maine: Ancient law.*

celibat); och om de gamle germanerna, hos hvilka qvinnan enligt lag stod under mannens oinskränkta herravälde, om hon än genom sed åtnjöt en viss frihet — öfvergår han till Medeltiden. Han skildrar qvinnans af folket rättslösa ställning i det feodala samhället, der egendomsherrens samtycke fordrades för hans underhafvandes giftermål, och hvilken ung qvinna som helst inom de lifegnes klass kunde prisgifvas åt hans lustar. Städernas uppkomst och blomstring gynnade ingåendet af äktenskap. Men när förhållandena der hunnit stadga sig och ett exklusivt handtverksstånd med ty åtföljande skrävåsen uppstått, inträdde ett annat förhållande. »Höga inflyttningsafgifter, kostsamma mästarprof, inskränkandet af hvart och ett handverk till ett visst antal mästare och gesäller nödgade tusenden att föra ett oregelbundet, äktenskapslöst och kringstrykande lif.» På landsbygden dref egendomsherrarnes tyranni ut ur det ordnade samhället många, hvilka »föredrogo att utbyta detta hundlif emot tiggarens, landstrykarens och röfvarens». »Ett talrikt, manligt och qvinligt s. k. trasproletariat uppstod.» Presterskapets och de andliga ordnarnes celibat »införde sedeslösheten i alla samhällskretsar». Prostitutionen ordnades rent af skrämessigt och legaliserades. Beundran för Medeltidens ridderlighet med dess beprisade aktning för qvinnan uthärdar icke en närmare pröfning. Den s. k. »minne»-tjensten var »ett för-gudande af älskarinnorna på den äkta makans bekostnad, ett till det kristna samhället öfverflyttadt hetärväsen, sådant det skildras på Perikles' tid i Grekland».

Dock hyser författaren en afgjord sympati för Medeltidens »sunda sinlighet», som står i en så afgjord motsats till vår tids hycklande sedesamhet. I Medeltidens »öppna skattande åt de sinliga lustarne» ser han ett erkännande, »att den hos hvarje sund och mogen människa nedlagda naturdriften har rättighet att blifva tillfredsställd», en människo-naturens seger öfver den kristna asketismen.

Denna Medeltidens sunda sinlighet fann vid öfvergången från denna period af historien till den nyare tiden sitt klassiska uttryck i Luthers kamp mot det kyrkliga celibatet. Af hans ord, anmärker författaren, böra ännu i dag alla de känna sig träffade, hvilka »anse det förenligt med sina begrepp om moral och sedlighet, att stats- och samhällsinrättningar förhindra millioner att uppfylla det, hvartill de af naturen äro kallade».

Men om reformationen genom afskaffande af presternas celibat och upphäfvande af klostren satte ett stort antal män och kvinnor i tillfälle att uppfylla sin bestämmelse såsom könsväsen, förblef ett ännu större antal genom förhållandena uteslutet derifrån. Reformationens ande urartade till »det argaste pedanteri, som sökte qväfva människans naturdrifter och lifsglädje». En trångbröstad och bigott kalkborgerlighet var den anda, som numera blef den rådande. Skråtvånget och »sträfvan att lägga allt flere hinder i vägen såväl för sjelfständiga existenser som för ingående af äktenskap» gjorde sig öfverallt gällande. Det stora flertalet ogifta kvinnor måste framläpa sitt lif under de lägsta sysselsättningar, hvilka på det uslaste betalades. Den gifta kvinnans lif var ett ständigt släp med s. k. husliga göromål från bittida på morgonen till sent på qvällen. Äktenskapen ingingos utslutande inom samma stånd och klass; den strängaste kastskilnad herskade. Döttrarna uppfostrades i sträng huslig tillbakadragenhet och erhöilo den allratorftigaste intellektuella utbildning. Umgängeslivet inpressades i den tommaste formalism.

Från och med den moderna industriens seger och genomförandet af friheten att utan hindrande inskränkningar ingå äktenskap samt närings- och flyttningfriheten inträdde en ny tid äfven för qvinnan. Hennes rättsliga ställning har förbättrats. Men har hon verkligen blifvit frigjord? Denna fråga besvarar författaren i sitt kapitel om qvinnan i nutiden.

Innan han öfvergår till framställningen af qvinnans närvarande ställning, framhåller han, 1) att hvarje till mogen ålder kommen man eller qvinna borde hafva tillfälle att tillfredsställa könsdriften, och att, då de sociala förhållandena hindra detta, uppstår deraf skada både till kropp och själ (hvilket han styrker med framstående vetenskapsmäns och läkares utsagor och talande statistiska siffror); 2) att emedan människan dock »ej är något djur, utan människa, så är det ej nog för henne att endast i fysiskt afseende få tillfredsställa sin starkaste och häftigaste naturdrift; hon fordrar äfven en inre, andlig dragningskraft och öfverensstämmelse med det väsen, med hvilket hon ingår sin förbindelse, och der ej denna andliga dragningskraft, denna andliga öfverensstämmelse finnes, der är förbindelsen osedlig.»

Men huru uppfylles i det närvarande kapitalistiska samhället dessa båda kraf? Endast i de sällsyntaste fall är det

enda motivet för ingäendet af äktenskap ömsesidig kärlek och afsigten att uppfylla äktenskapets ändamål: den menschliga tillvarons komplettering genom en harmonisk förening af det manliga och det qvinliga elementet samt slägtets bibehållande. Den allt svårare kampen för tillvaron inom detta samhälle jemte de allt mera stegrade anspråken på lifvets bekvämligheter ha inom de högre och medelklasserna alltmera förvandlat äktenskapet till en affär; qvinnan gifter sig i de flesta fall för att blifva försörd, och äfven mannen beräknar i allmänhet i fråga om giftermål noga de materiella fördelarne. »Äktenskapshandeln bedrifves nu med en rent af cynisk öppenhet.» I hvarje större stad finnes det bestämda ställen och dagar, då de högre klasserna samla sig i hufvudsakligt syfte att befordra förlofningar och äktenskaps ingående (»äktenskapsbörser»). Och der förbindelsen ej knutits af sådana skäl — och detta är ofta nog fallet i synnerhet bland arbetarne — så verka dock de tunga bekymren och den hårda kampen för tillvaron undergräfvande på den äktenskapliga lyckan, så att äfven dessa förbindelser sällan motsvara de förhoppningar, med hvilka de ingingos. Den långa arbetstiden i fabriker gör, att mannen knappast kan egna någon tid åt hustru och barn, och då hustrun äfven måste — för att inkomsterna skola i någon mån förslå — arbeta på fabriken, blifver barnens vård försummad, och familjelifvet nästan upphör.

För ett mycket stort antal både inom den fattigare medelklassen och bland arbetarne blifver under dessa sociala förhållanden — behovens stegrande å ena sidan, en tryckt ekonomisk ställning å den andra — äktenskapet en omöjlighet. Författaren visar med några statistiska siffror, huru saken i detta hänseende står i åtskilliga länder.

Med statistiska uppgifter ådagalägger författaren, huru i de nutida samhällena antalet af de män och qvinnor, hvilka på grund af ogynnsamma sociala förhållanden måste ständigt förblifva ogifta, tilltager, huru de ogifta qvinnorna ha vida svårare att kunna försörja sig än männen, och huru — dels till följd af de frestelser, hvilka ett så stort antal människors nödtvungna celibat medför, dels äfven till följd af en så stor dels af qvinnokönet betryckta och hjälplösa ställning — prostitutionen i en förfärande grad tilltager. Med stöd af framstående läkares utsagor betonar han, att prostitutionen under det närvarande samhällstillståndet icke *kan* utrotas,

emedan den sammanhänger med samhällets hela närvarande ekonomiska organisation. Att denna organisation därför bör förändras, på det att prostitutionen och så mycket annat elände må kunna upphöra — detta har aldrig fallit desse vetenskapsmän in; dertill voro deras fördomar alltför djupt inrotade och deras vyer alltför trånga.

Emellertid är det ett faktum, »att vårt nuvarande samhällstillstånd alstrar laster, utsväfningar, förseelser och brott af alla slag», att derigenom »hela samhället hålles i ett tillstånd af oro», och att under detta tillstånd »lida kvinnorna mest». Derför har en rörelse uppstått bland kvinnorna, som går ut på att skaffa kvinnan största möjliga ekonomiska sjelfständighet och tillträde till alla för henne, på grund af hennes fysiska och andliga krafter och anlag, lämpliga verksamhetsområden.

Men till följd af sin hittillsvarande underordnade ställning och dermed öfverensstämmande uppfostran, kan hon i allmänhet »endast i det fall räkna på att finna sysselsättning vid sidan af mannen, att hennes materiella fordringar äro mindre än mannens». Hon finner därför allt större användning inom industrien, »utan att hennes sociala ställning märkbart förbättras». Hon får kämpa för sin utkomst under det moderna löneslafveriets form, blott på ogynsammare vilkor än mannen. Den moderna industriens utveckling har befriat henne från en mängd sysslor inom hemmet. Hon behöver der i allmänhet icke mera sy, spinna, väfva, baka. Snart skola icke ens matlagning och tvätt höra till de husliga göromålen. Trots dessa faktiska förhållanden — att en stor mängd kvinnor äro utestängda från familjelifvet, och att för de öfriga de husliga göromålens krets blir allt trängre, får man dock ständigt, i synnerhet när kvinnan söker vinna inträde i de s. k. högre verksamhetsssfärerna, höra upprepas den gamla utnötta lexan om hennes uteslutande kallelse för det husliga lifvet. Men det tjenar till ingenting att streta emot; hela vår samhällsutveckling tenderar till »kvinnans utträdande ur den trånga husliga kretsen, hennes fulla deltagande i folkets offentliga lif samt i mensklighetens lifsuppgifter». Denna utveckling har haft i sitt följe många olyckor och lidanden, men som ej kunna afhjelpas genom att man går tillbaka utan endast genom att man går vidare. Genom den ständigt ökade samfärdseln och begagnandet i allt större utsträckning af arbetsbesparande maskiner undantränges alltmera det

fristående individuella arbetet — kvinnans husliga göromål så väl som det lilla handverket och det lilla jordbruket — af den moderna storindustriens samfälda arbete, der många och olika krafter samverka för uppnåendet af ett gemensamt resultat. Arbetets derigenom stegrade produktivitet har endast kommit innehafvarne af produktionsmedlen till godo, medan genom de till proletärer förvandlade små producenternas äfvensom kvinnornas indragande i den allmänna konkurrensen af arbetssökande livsvilkoren för det stora flertalet blifvit svårare. Men detta är blott ett öfvergångstillstånd. Nästa steg i utvecklingen och den nödvändiga konsekvensen af det individuella arbetets förvandling till samfäldt arbete skall blifva produktionsmedlens förvandling till samfäld egendom.

Derigenom uppstår ett samhällstillstånd, der (alldenstund behofvens tillfredsställande kräfver arbete, och ingen mera kan låta andra arbeta i sitt ställe) pligten att arbeta är densamma för alla, men der äfven existensvilkoren äro betryggade för alla. I ett sådant samhälle skall kvinnan, icke mera för sitt uppehälle beroende af mannen, få tillfälle att pröfva sina krafter på alla verksamhetsområden, för hvilka hon har lust och håg, och kunna utveckla sina anlag och förmögenheter till en höjd, om hvilken vi nu icke kunna göra oss någon föreställning. Der skola alla män och kvinnor kunna uppfylla naturens afsigt med hänsyn till könsförbindelsen, och inga andra äktenskap skola ingås än tvångsfria förbindelser, som grunda sig på ömsesidig kärlek och andlig öfverensstämmelse. Prostitutionen och det af ekonomiska eller andra för könsförbindelsens ändamål främmande motiv ingångna tvångsäktenskapet (hvilket George Sand träffande kallar »en besvuren prostitution») skola ha försvunnit. Förderfvandet af ursprungligen lyckliga förbindelser genom en sådan hård kamp för tillvaron, som under en längre tid omöjliggjort allt andligt samlif mellan makarne, skall vara förebyggt, då den sociala nöden är undanröjd.

Härigenom ådagalägger författaren i sjelfva verket, att vår tids stora sociala fråga icke blott är en brödfråga, utan äfven — i ordets djupaste mening och med hänsyn till det menskliga lifvets betydelsefullaste och mest grannliga förhållanden — en sedlig fråga.

Men så fullständigt vi än äro ense med författaren med afseende på sambandet mellan kvinnofrågan och den egentligen så kallade sociala frågan, och så mycket än den

levande rättskänsla och den varma människokärlek, med hvilka han för alla förtrycktes talan och kämpar mot all det närvarande samhällets lögn och orättfärdighet, tager i anspråk vår aktning och sympati, kunna vi dock icke underskrifva hans åsikter i allt. Mot hvad han i kapitlet om »Qvinnan i framtiden» säger om ombyte i fråga om kärleksförbindelser såsom nästan ett behof särskildt för genialiska naturer bland män och qvinnor, måste vi t. ex. inlägga en gensägelse, så mycket vi än instämna med honom deruti, att kärlekslösa, oharmniska äktenskap böra upplösas. Men om än hvarje försök att genom tvång fastslå förbindelser, som i sig voro abnorma, måste anses oförnuftigt, ligger dock i könskärleken bland människor ett ideelt kraf på varaktighet, som Bebel här synes ha förbi-sett. Vi tro, att i framtidens samhälle, då genom qvinnans fullständiga frigörelse och likställighet med mannen förhållandet mellan könen blifvit renare, och förbindelserna mellan man och qvinna ingås af renare motiv, skola dessa förbindelser alltmera blifva varaktiga — icke genom tvånget af lag eller sed, utan af inre nödvändighet.

Till de svagaste punkterna i boken måste vi vidare räkna författarens kritik af vegetarianismen, en kritik, som icke är någonting annat än ett upprepande af några af de vanliga, tarfliga argumenten af denna rörelses motståndare. Att icke blott produktionssättet inom det nuvarande samhället, utan äfven dess konsumtion — särskildt i fråga om mat och dryck — behöfver reformeras; och att normen för denna reform måste sökas i människonaturen sjelf, detta ha nutidens socialreformatorer i allmänhet allt för litet beaktat.

Slutligen skall helt visst det sätt, hvarpå författaren yttrar sig om religionen såsom en föråldrad vidskepelse, hvilken menskligheten numera vuxit ifrån, på många, som gilla författarens sociala åsikter, göra ett ytterst pinsamt intryck. Den hänsynslöshet, med hvilken han yttrar sig om i detta hänseende annorlunda tänkande såsom antingen »enfaldige» eller »hycklare», skulle vara i högsta grad upprörande, om icke till hans ursäkt kunde anföras, att det tydligen varit hans bästa känslor, som upprest sig mot det skändliga sätt, hvarpå religionen blifvit missbrukad i öfverklassegoismens, tjänst, och att han — ur stånd att i detta hänseende skilja mellan skalet och kärnan, förvexlat denna vrångbild af religion med religionen sjelf. Man skulle kunna fråga honom: Huru kan man tro på en förnuftig verldsordning och kraftigt betona

människans pligt att verka i denna ordnings tjänst genom att arbeta för en förnuftigare samhällsordning och dock på samma gång förneka ett verldsförnuft. Men med denna motsägelse laborerar ju hela den nutida materialismen. I likhet med alla materialister antager författaren, att den verklighet, som vi med våra sinnen förnimma i tid och rum, är en absolut, för sig bestående verklighet, och förbiser helt och hållet, att den verldsbild, vi sålunda erhålla, endast i den mening är objektiv, att den är gemensam för alla de varelser, som förnimma på samma sätt och med samma begränsningar som vi, och att därför hvad vi verkligen veta alls icke tvingar oss att förneka hvad Kant kallade det praktiska förnuftets (det sedligt religiösa medvetandets) postulater (nödvändiga förutsättningar). De moderna radikalernas förakt för allt sådant, för allt som tillhör den förnuftiga känslans område, är egentligen ett arf från den af dem så ifrigt bekämpade öfverklassens ensidigt intellektuella bildning. De skola komma ifrån denna ensidighet endast genom att blifva mera radikala, genom att göra rättvisa åt hela människonaturen, ej blott en sida deraf.

August Bebel har emellertid åstadkommit en, trots dess brister och ensidigheter, god och väckande bok. Om han kunnat frigöra sig från den materialistiska dogmatismen och få syn på lifvets andliga verkligheter, skulle han ha skrivit en ännu bättre.

Månsken.

Af Guy de Maupassant*.

Öfversättning af Birger Mörner.

Han bar sitt namn med värdighet, denne abbé Marignan.

Han var en lång, mager prest med ett ärligt, om också öfverspänt sinne. Hans åsikter voro bestämda, aldrig vacklande. Han var öfvertygad om, att han kände sin Gud, genomskådade hans önsknings, vilja och afsigter.

Då han med stora steg vandrade fram i den allé, som ledde till den lilla, landtliga prestgården, uppsteg ofta i hans sinne den frågan: »Hvarför har då Gud gjort så?» Och han forskade envist, och sökande se allt med Guds ögon, fann han nästan ständigt svaret. Han var icke en af dessa blida, undergifna naturer, som endast tänka: »O Herre, outransakliga äro dina vägar!» utan han sade: »Jag är Guds tjenare och bör därför känna afsigten med hans handlingar och gissa dem, jag ej förstår.»

Allt i naturen syntes honom skapadt enligt gifna, beundransvärda lagar. Frågorna »hvarför» och »derför» korsade hvarandra ständigt i hans hjerna. Den rosiga morgonrodnaden syntes honom afsedd att glädja den uppvaknade naturen, dagen för att skänka mognad åt skörden, regnet för att vattna den, qvällen för att smeka naturen till sömn och den mörka natten för att skänka den hvila.

---

* Den bekante franske författare, hvars namn läses häröfvan, har icke just vunnit oblandade sympatier, och icke länge sedan innehöll Dagens krönika en ganska skarp kritik af hans till vårt språk öfverflyttade roman »Une vie». Så mycket större nöje gör det oss att här få meddela den lilla förtjusande novellen »Clair de lune» med all dess man kan gerna säga kyska gratie.

Red.

De fyra årstiderna motsvarade fullkomligt alla jordbrukets fordringar. Aldrig skulle den tanken hafva fallit honom in, att naturen alldeles icke har några afsigter, och att allt, som eger lif, måste foga sig efter klimatets, omständigheternas och jordmånens hårda kraf.

Men han hatade qvinnan, hatade henne omedvetet och kände liksom ett behof att vara hård mot henne. Ofta upprepade han Nazaréens ord: »Qvinna, hvad hafver jag med dig?» Och han brukade tillägga: »Gud sjelf är missnöjd med sitt verk». Hon var för honom den pestbesmittade varelse, om hvilken skalden sjunger. Hon var den frestare, som i sin snara lockat den förste mannen, ett farligt, smidigt och hemlighetsfullt väsen, som ständigt fullgjorde sitt frestare-kall. Men ännu mer än deras förföriska gestalter hatade han deras kärleksträngande hjertan.

Han hade ofta rönt deras ömhet, men ständigt, då han trödde sig i säkerhet, kände han sig med förbittring smittad af detta behof att älska, som alltid dallrar på djupet af hvarje qvinnonatur.

Enligt hans mening hade Gud skapat qvinnan blott för att pröfva mannen. Han nalkades henne aldrig utan försigtighetsmått och kände ständigt i hennes närhet en obestämmd fruktan för dolda snaror.

Hur lik var hon också icke en snara med sina slingrande armar och sina svällande, ständigt mot mannen öppna läppar!

Endast mot nunnorna, som voro oskadliga genom sina löften, hyste han en svag känsla af medlidande. Men äfven dem behandlade han hårdt, ty på djupet af deras fjättrande och ödmjuka hjertan återfann han denna evigt samma ömhet, som äfven han, fastän en kyrkans man, kunde röna.

Han såg den återspegla sig i deras blickar, som voro så oändligt mycket ömmare än munkarnes, i det känslösvall, som röjde deras kön, och i deras lågande utbrott af kärlek till den korsfäste Kristus. Han hatade denna känsla, ty det var en qvinlig, en köttslig kärlek, och han såg denna syndiga ömhet i sjelfva deras undergifvenhet, i röstens ömma tonfall, och, då han med hårdhet behandlade dem, i deras nedslagna blickar och botfärdiga tårar.

Och då han slog den tunga klosterporten igen bakom sig, skakade han dammet ur korrocken och skyndade bort med långa, feberaktiga steg, som om han flydde för en fara.

Han hade en systerdotter, som med sin moder bebodde ett närgränsande hus. Han hyste en älsklingstanke angående detta barn, nämligen att af henne dana en barmhertighets-syster.

Hon var vacker, yr och skälmaktig. Då abbén predikade moral för henne, skrattade hon, och då han blef ond på henne, slingrade hon häftigt sina armar kring hans hals, smygande sig till hans bröst, under det han med fasa sökte befria sig från en omfamning, som emellertid kom honom att genom-bärfvas af en ljuf känsla, som i hans hjerta uppväckte denna längtan att bli far, som slumrar inom hvarje manligt bröst.

Och då han gick vid hennes sida öfver fältets gångstigar, talade han med henne om hennes Gud. Men hon ville alldeles inte höra på, utan betraktade himmelen, gräset och blommorna med en lefnadslust, som jublande lyste fram ur de stora ögonen. Ofta sprang hon bort för att fånga någon fladdrande fjäril, och då hon återkom med sitt byte, ropade hon åt honom: »Se onkel, se, så vacker den är, jag har riktigt lust att kyssa den!»

Detta behof att kyssa och smeka hvarje insekt, hvarje blad och knopp oroadde och förargade presten, som äfven i detta återfann denna outplånliga ömhet, som gror och frodas i hvarje qvinnas hjerta.

En dag berättade med mycken försigtighet klockarens hustru, som skötte abbé Marignans hushåll, att flickan hade en älskare.

Han var nära att qväfvas af förargelse, der han satt och rakade sig med ansigtet betäckt af ett tjockt lager tvål.

Då han återfått förmågan att tänka och tala, utropade han: »Det är icke sant, du ljuger, Mélanie!»

Bondqvinnan lade handen på hjertat: »Gud vet om jag ljuger, herr kyrkoherde! Jag kan bedyra för Eder, att hvarje qväll, då Er syster gått och lagt sig, råkas de vid flodstranden. Ni behöfver blott gå dit mellan klockan tio och tolf!»

Han slutade raka sig och gick med häftiga steg fram och tillbaka, så som han hade för vana att göra, då han var häftigt uppretad. Då han åter satte sig vid spegeln och fattade knifven, skar han sig tre gånger mellan näsan och örat.

Under hela dagen sade han icke ett ord, men ådrorna hade svält på hans panna af den häftiga vreden.

Efter middagen försökte han att läsa en bok, men han kom ingen hvart, utan retade i stället upp sig allt mer och mer. Då klockan slog tio, fattade han sin väldiga ekkäpp, af hvilken han brukade betjena sig, då han nattetid besökte någon sjuk. Och han betraktade småleende den väldiga påken, som han svängde i hotande cirklar med den breda, seniga handen. Och med ett hänskratt lät han den falla ned på en stol, hvars krossade ryggstöd flög långt utåt golfvet.

Han öppnade porten för att gå ut, men förblef stående på tröskeln, öfverraskad af ett strålande månsken, hvars like han aldrig sett.

Och som han af naturen hade ett svärmiskt sinne och var en drömmande, poetisk natur, kände han sig helt vek om hjertat vid denna den halfklara nattens höga och stor-slagna skönhet.

I prestens lilla trädgård, som badade i det dallrande månskenet, aftecknade på vägen de i lång rad stående frukt-träden sina smala, nästan nakna grenar i skuggornas mörka färgton, medan den gamla, jättelika kaprifolien, som klängt upp på husets vägg, utandades sin härliga, söta vällukt och kom en verld af lefvande dofter att sväfva omkring i den ljumma och ljusa qvällen.

Han andades långtsamt och insöp luften lika girigt som en drinkare och vandrade framåt med långsamma steg, hänyrckt, förundrad, glömmande allt, till och med sin nièce.

Då han var ute på fria fältet, saktade han sina steg för att betrakta den vida slätten, som utbredd sig, öfversvämmad af denna smekande halfdager och dränkt i den ljusa nattens ljufva och smäktande behag. Klockgrodorna läto för hvarje ögonblick sina korta och metalliska toner ljuda, och näktergalarne läto i fjerran höra sin drillande sång, som kommer lyssnaren att drömma utan att tänka, som synes enkom ämnad att ackompanjera kyssar i månskenet.

Abbén fortsatte sin väg framåt med beklämdt hjerta, utan att han visste hvarför. Han kände sig så trött, så trött och så förbi, han ville kasta sig ner och i lugn få tänka på Gud och beundra honom i hans verk.

Följande den lilla flodens krökningar slingrade sig der-nere en lång rad af popplar. På slutningen och på vatten-ytan hvilade en tunn, vit dimma, i hvilken månstrålarne bröto sig och spridde ett silfverglänsande skimmer, och som

utbredde öfver vattnets ormlika lopp en slags tunn, genomskinlig bomull.

Annu en gång stannade presten, genombäfvad af en stigande, oemotståndlig känsla.

Och ett tvifvel, en häftig oro anföll honom; han kände en sådan fråga, som han ofta brukade ställa på sig, uppstiga i sin själ.

Hvarför hade Gud gjort detta? Om natten verkligen blott vore ämnad för sömnen, för hvilat, för glömskan af allt, hvarför hade då Gud gjort den så mycket skönare än dagen, så mycket ljufvare än morgon och qväll, och hvarför skulle de nattliga töcknen belysas af denna långsamma, förföriska måne, som var så mycket mer poetisk än solen, och som syntes, tystlåten som den var, afsedd att vara vittne till scener, för ömma och hemlighetsfulla för dagens ljus? Och den främste bland alla sjungande fåglar, han, som nu slog sina drillar i det dallrande månljuset, hvarför sof icke han nu, som de andra, med hufvudet under vingen?

Och hvarför låg denna halftäta dimma kastad öfver marken? Hvarför dessa skälfningar i hjertat, denna trånande känsla i själen och denna sällsamma trötthet?

Och hvarför slog honom^f nu till mötes en fläkt af tju-sande lockelser, som han aldrig drömde om, då han låg i sin säng? För hvem var då detta härliga skådespel ämnadt, denna rikedom af poesi, som himmelen nedsänkt öfver jorden?

Det kunde alldeles icke abbén förstå. — Men dernere vid kanten af ängen under ett hvalf af lummiga träd, i hvilkas kronor hvilade en glänsande dimma, syntes tvenne skuggor sakta röra sig framåt vid hvarandras sida.

Han var högre och hade lagt sin arm kring hennes hals, då och då kysste han henne på pannan.

De satte med ens lif i det tysta, orörliga landskapet, som omgaf dem likt en guddomlig ram, särskildt gjord för dem. De föreföllo som ett enda väsen, för hvilket denna lugna och tysta natt syntes gjord, och de nalkades presten som ett lefvande svar, ett svar, som skaparen gaf på hans fråga.

Han stod orörlig med klappande hjerta och trodde sig skåda någon bild ur Bibeln, måhända Ruth och Boas, och verser ur »Den Heliga Visan», eldiga utrop, köttsliga lockelser och andra uttryck ur detta kärlekslågande skaldeverks sjudande poesi vimlade i hans hjerna.

Och han sade: »Kanhända har Gud gjort sådana nätter för att sprida ett idealiskt skimmer kring människornas kärlek!»

Och han drog sig tillbaka för det unga paret, som slutna i hvarandras armar nalkades honom. Det var kanhända hans nièce, men han frågade sig sjelf, om det väl vore rätt att störa henne; Gud *måste* tillåta kärleken, då han omgifver den med en sådan glans!

Och han aflägsnade sig nedslagen, nästan skamsen och med en känsla, som om han beträdat ett tempel, der han alldeles icke hade rätt att inträda.

Stockholms teatrar.

Februari—Mars 1885.

Af Claës Lundin.

Irar Hallströms opera »Neaga» är icke blott februari månads, utan hela spelårets förnämsta nyhet på kgl. *Stora teatern*. Om värdet af denna operas musik är jag icke behörig att uttala mig, hvarför jag afhåller mig därifrån, liksom från yttranden i musikaliska ämnen i allmänhet. Jag kan endast för dem som icke själfva hört operan intyga, att man i allmänhet mottagit henne med ganska stor välvilja, ehuru den sakkunniga granskningen nog haft ett och annat att anmärka. Om det också är sant, att man ingalunda har rätt att öfverse bristerna i ett konstverk för att detta är inhemskt, är det dock ganska naturligt, att man företrädesvis gläder sig öfver hvarje vacker sida i ett sådant inhemskt arbete och låter kanske dessa sidor i främsta rummet utgöra grunden för bedömandet.

Detta har också utgjort det hufvudsakliga i så väl det offentliga, som enskilda omdömet om »Neaga». Den utomordentliga hänförelse som gaf sig till känna under första föreställningen får kanske icke tagas med i räkningen, ty den föreföll att vara icke fullt omedelbar, utan att ha sin hård i första radens fond. Men redan vid andra föreställningen, då inga tecken till bifallsyttringar gäfvos från den kgl. logen, var det allmänheten själf som yttrade sin belåtenhet med många delar af musiken och det goda utförandet, och denna belåtenhet har sedermera flere gånger å nyo visat sig.

Hvad som dock måste beklagas är, att tonsättaren icke haft en bättre text till sitt förfogande. Mycket har man fått smälta i fråga om operatexter, men »Neagas» är onek-

ligen en af de minst smältbara. Om man under första akten, hvilken försiggår i en till straffängelse använd saltgrufva och som på vår stora kgl. scen är i dekorativt afseende af ganska god verkan samt där man genast intresseras af hrr Ödmanns och Strömbergs utförande af två fångars partier, gör sig den förhoppning, att detta skall vara början till en god dramatisk utveckling, så kommer den förhoppningen snart på skam. I andra akten står handlingen stilla. Man är endast vittne till att Neaga, operans, att döma efter titeln, förnämsta person, hvilken man förut icke sett till, infinner sig och förenas med sin far, den gamle frigifne lifstidsfången Vlad, hvars bekantskap vi gjorde i första akten. Af Neagas brudgum, den unge fången Sandu, som vi också lärde känna i första akten, hör man ej ett ljud och ser man ej en skymt hvarken i andra eller tredje akten. I sist nämnda akt införas åter två nya personer, Radu, Neagas bror, och Ileana, hans brud, af hvilka den senare snart spårlost försvinner. Hela handlingen i denna akt består däruiti, att Radu skämmas för att kännas vid sin far, ehuru denne dömts endast för att ha dräpt sin systems omänskliga baneman, ett brott hvilket väl icke i dessa halfvilda trakter skulle ansetts vanhedrande, och att fadern därför förbannar honom. Fjärde aktens handling utgöres af att denna förbannelse återkallas, att gamle Vlad strax därpå aflider samt att Sandu äntligen åter infinner sig på scenen och talar om, att han rymt från saltgrufvorna, men snart upphinnes af de honom förföljande soldaterna, hvilka skjuta ihjäl både honom och Neaga. Radu, som efter förbannelsen och förlusten af sin brud gjort sig till munk, står ensam kvar, då förhänget faller.

Detta är libretton! Ingen af de scener, som skulle ha kunnat vara något dramatiska och i sig innebära driffjädrarna till den öfriga handlingen, är upptagen i operan, utan om dem *berättas* endast. Så är förhållandet med så väl Vlads, som Sandus brott, det senare orsakadt af att en oförskämd ung man förebrått Neaga att vara dotter till en lifstidsfånge, hvarför han dödades af Neagas fästman, liksom med Sandus genom ett upplopp i grufvorna gynnade flykt. Intrigen är rakt ingen, karaktärsteckningen slapp och färglös, handlingen matt och därför utan verkan, och det hela således intresselöst.

Men Carmen Sylva är en begåfvad författarinna, försäkras det, och det är ju mycket möjligt. Hon kan till och med vara en utmärkt skaldinna och skriftställerska, utan att därför förmå skapa ett sceniskt verk af intresse. Det är blott med hennes text till »Neaga» vi här ha att göra, och den texten kan icke väcka deltagande, äfven om man för öfrigt skulle erfara aldrig så stor medkänsla för författarinnan*.

Det har sagts, att man i denna opera får god inblick i det rumäniska folkets lif. Det kan ju också vara ganska möjligt, ehuru man väl icke bör anses för alt för oartig tviflare, om man icke tror att textens författarinna, drottning i Rumänien, men född tysk furstinna, kunnat just synnerligt djupt nedtränga i ett för hennes nationalitet så främmande folklif. Äfven inhemska furstliga personer i hvilket land som helst pläga icke finna många tillfällen att lära närmare känna sitt folks inre förhållanden, hvilket i de flesta fall icke bör läggas dem till last, utan tillskrifvas omständigheterna och den närmaste omgifningen.

Detta må emellertid vara huru som helst: man kan ju gärna antaga, att drottningen af Rumänien riktigt noggrant studerat fångarnes lif i Oknas saltgrufvor och nedlätit sig att mycket ofta vistas bland det dansande och sjungande folket — det är *den* sidan af folkets lif som anses värdig furstarnes intresse, åt minstone på afstånd, från en slottsbalkong eller från dynorna i en furstlig kalesch — men därigenom erhåller hennes operatext endast ett yttre etnografiskt intresse. Det rumäniska folkets egentliga lif lär man därför icke känna. Etnografien är för öfrigt icke det väsentliga i ett konstverk.

Men sådan texten än må vara, har professor Hallström likväl funnit den värdig att användas till den af honom komponerade musiken, och det är detta som räddat den från fullständig undergång. Om det också är musiken som satts till den redan färdiga texten, så förändrar detta ingenting i förhållandet mellan den konstnärlige tonsättarens verk och författarinnans diletantmässiga försök.

---

* Om hennes lyriska begåfning få våra läsare sjelfva tillfälle att döma, i det att nästa häfte af Dagens krönika kommer att innehålla ett längre originalbidrag af Carmen Sylva, ett hittills otryckt poem, återgifvet på svenska från hennes handskrift.

Otvifvelaktigt är det också tonsättarens förtjänst, jämte de utförandes egen förmåga och goda vilja, att *framställningen* af »Neaga» kunnat göra så fördelaktig verkan i dramatiskt afseende. Det är kanske sällan man i det afseendet sett en opera hos oss utföras så godt. Hr *Strömberg* har öfverraskat i Vlads parti, fröken *Ek* i Neagas. Man har förvånat sig öfver, att den förre kunnat intresseras så mycket af sin ganska tråkiga uppgift, men intresserad har han onekligen varit, och därför har han lyckats. Det samma måste sägas om fröken Ek, som genom sitt verkningfulla spel gjort en personlighet af denna i sig själf så föga betydande Neaga. Fröken *Grabow*, hvars utförande af sångpartiet väl ej kan annat än erkännas, var vid första föreställningen, sannolikt till följd af mindre godt hälsotillstånd, något matt i sitt spel, men *en* gång kan icke uppställas som regel för bedömandet af en hel rad föreställningar.

Hr *Ödmanns* dramatiska återgifvande af Sandus roll står otvifvelaktigt i jämnhöjd med hans såsom förträfflig erkända lyriska framställning, något som ej synnerligt ofta plägar vara fallet med operasångare. Han ådagalägger så mycken sann värme och verklig hänförelse, att man måste ryckas med, så föga rollen i sig själf än tillfredsställer. Hr *Forstén*, som sjunger Randus parti, har däruti ej stort tillfälle att visa någon dramatisk förmåga, med undantag af förbannelsescenen i tredje akten, hvilken dock är mycket svår och tager i anspråk större dramatisk konst än som ännu står hr Forstén till förfogande.

De öfriga rollerna äro alla obetydliga, men skötas på ett äfven dramatiskt godt sätt af fru *Edling* såsom Randus brud, fru *W. Strandberg* och fröken *Janson*, hvilka omvexlande utföra en gammal zigenerskas roll (maskeringen kunde vara litet starkare, i synnerhet fröken Jansons), samt fröken *Laurin*, ung herde.

Musikkännare berömma hr *Dentes* instrumentering, och allmänheten skänker sitt bifall åt orkestern och körerna. De i andra och tredje akterna förekommande balletterna kunna visserligen icke i någon hög grad behaga dem som klaga öfver, att man här nu mera tyckes icke mycket bekymra sig om de goda Bournonvilleska traditionerna från början af 1860-talet; men erkännas måste dock, att de utföras på ett operan värdigt sätt. Utom fru *Lund* och hr *Sjöblom* visa sig här flera yngre krafter, bland hvilka i

synnerhet fröken *Flamand* gör sig bemärkt för ett behag och en smak i framställningen, som onekligen erinrar om just den Bournonvilleska skolan.

Uppsättningen är för öfrigt ganska lyckad. De nya dekorationerna, som hr *Cristian Jansson* målat, taga sig godt ut, och drägterna äro af allra präktigaste slag, komma omedelbart från Rumänien. Teaterstyrelsen och alla vid stycket här medverkande ha användt sina bästa bemödanden för att gifva en värdig framställning åt det inhemska tonverket.

Återupptagandet af »Vattendragaren», Cherubinis gamla opera, som gafs på samma scen redan för ett par och åttio år sedan, har icke kröntes af synnerligt stor framgång, kanske emedan musiken ej mera är i nutidens smak, kanske också emedan man ej funnit utförandet fullt lyckadt. Erkännas måste dock, att hr *Lundqvists* Mikeli är en god dramatisk framställning, som verkar genom sanning och flärdlöshet samt varm, om ock ej starkt utpräglad känsla. Hr Lundqvist torde i dramatiskt afseende — jag förmodar äfven i musikaliskt — kunna mäta sig med, om ej öfverträffa några af sina föregångare, hvilka varit Sandström, Walin, Fredrik Kinmansson och gamla Brooman samt kanske ännu en, emedan Brooman icke anställdes vid kongl. teatern förr än 1804, men »Vattendragaren» uppsattes där redan året förut.

Af dem som nu utföra operan är det egentligen ingen mer än hr Lundqvist som förmår afvinna sin roll något dramatiskt intresse. Hvarken fröken *Eks* i grefvinnans eller hr *Sellman* i grefvens partier låter oss ana hvad den förra kan åstadkomma i »Neaga» och den senare i »Profeten». Fröken Eks närmaste företräderska i samma parti, fru Michaeli, var visserligen icke framstående som skådespelerska, men man brukar just icke bekymra sig mycket om huru en stor sångerska *spelar* rollen. Partiet har för öfrigt utförts af Julie Berwald (sedermera friherrinnan Åkerhjelm), Elma Ström (nu fru Billing), fru Enbom och fru Sevelin, och af dem minnas de äldre teatervännerna med nöje de två första, under det att väl högst få erinra sig fru Enbom och knapt någon fru Sevelin, hvilka bägge dock omtalas som goda sångerskor och icke dåliga skådespelerskor. Bland hr Sellmans företrädare är det i synnerhet hr Arnoldson som lefver i vårt minne såsom både utmärkt sångare och talangfull skådespelare i grefvens parti.

»Vattendragaren» är en mycket enkelt utrustad opera, som dock vid sin uppsättning ståtade med en af Louis Deland, skicklig dansör och ballettmästare, men ännu mera betydande komiker, anordnad »Savoyard-ballett», hvilken sedan borttagits.

Inom operan är i februari för öfrigt endast »Profetens» återupptagande af någon vigt, i synnerhet för att det gifvit hr *Sellman* tillfälle att visa sig från sin mest fördelaktiga sida, äfven hvad spelet vidkommer. Hans Johan af Leyden är onekligen af god scenisk verkan genom intelligent dramatisk framställning. Anmärkningsvärdt är, att denna opera icke förr än nu upplefvat sin 100:de föreställning på den svenska kgl. scenen, oaktadt hon där uppfördes första gången redan i november 1852, under det att värdelösa operetter på ganska kort tid spelats af mindre teatrar i Stockholm mer än samma antal gånger. Vid den 100:de föreställningen voro ett par stundom uteslutna nummer i skridskoballetten åter upptagna och skaffade ballettmästaren Théodore samt fru Lund, hr Sjöblom och fröknarna Rosén och Flamand mycket bifall. I mars återupptogs »Svarta Dominon» och gaf i synnerhet fröken *Vendela Andersson* tillfälle att äfven för rollens dramatiska del vinna bifall. I »Faust» hade musikkvänner och vänner af dramatisk konst äfven i operan förnyad anledning att glädja sig åt hr *Willmans* Mefistofeles, som fortfarande är en af vår lyriska scens förnämsta konstskapelser.

Stora teaterns föreställningar af talstycken ha icke varit många. »En Midsommarnattsdröm» och »Strandbybor» ha icke lockat stort antal åskådare. Äfven »Hamlet» har åter stått på spellistan utan att kunna draga mycket folk till teatern. »Erasmus Montanus» uppfördes en gång för att lemna *Fredrik Deland* tillfälle att taga afsked af scenen, åt minstone af Stora teaterns, men hans Per Klockare utföres fortfarande med så oförminskad komik, att man allmänt hört den önskan och förhoppning, att den högt värderade skådespelaren icke måtte helt och hållet upphöra med sin sceniska verksamhet, äfven om årens antal skulle mana honom att spara på de krafter, som han så väl använt i konstens tjänst. Visst är, att allmänheten ingalunda tröttnat att se Fredrik Deland och att man ej går att se på hans spel såsom på ett gammalt kuriosum, utan såsom på en frisk konstföreteelse. Det är en lycklig konstnärsålderdom, då

de gamla dagarne icke utgöra en motsats till, utan en fortsättning af ungdomens framgångsrika tid. Den lyckan är Fredrik Deland beskärd, och därför kunna vi icke förlika oss med tanken att nödgas sakna honom på scenen.

Dramatiska teaterns förnämsta tilldragelse har varit fru *Hwassers* återuppträdande, efter att hon till följd af hälsoskäl nödgats under flere månader hålla sig aflägsnad från den scen, som otvifvelaktigt icke f. n. kan undvara henne. Det är visserligen sant, att ingen är outhärlig samt att äfven den, som ansetts såsom den minst outhärliga, en gång enligt naturens ordning måste försvinna från skådeplatsen; men under närvarande förhållanden kan vår förnämsta dramatiska scen sannerligen icke uppfylla sin bestämmelse och med kraft bevara konstens högre intressen, om icke fruarna *Hwasser* och *H. Kinmansson* finnas bland de spelande. Den sist nämnda har lyckligtvis sedan någon tid varit oförhindrad att uppträda, men har ej, alt sedan hon under förra spelåret så mäterligt skapade moster *Lisens* roll i »*Dömd*», fått någon sig fullt värdig uppgift att lösa, äfven om hennes fru *Serpentier* i »*Den gifte mannen i staden och på landet*» visar hennes stora konstnärskap också i en obetydlig roll.

Fru *Hwasser* uppträdde åter i grefvinnans roll i »*Familjen Danicheff*», förr kallad »*Danicheffarna*», en tämligen oväsentlig namnförändring, men som visar, att den nu varande »*regien*» vid *Dramatiska teatern* icke är obenägen för reformer. Stycket är icke bland de allra bästa, vid hvilkas tillkomst *Alexander Dumas* d. y. haft sin hand med, ty det brister otvifvelaktigt i sanning, men förmår likväl intressera, förutsatt att de förnämsta rollerna utföras på ett tilltalande sätt, och då detta onekligen är fallet med grefvinnans, prinsessan *Lydias* och *Osips*, så är det ej öfverraskande, att åskådarna funnit sig mycket belättna med återupptagandet af denna fransk-ryska komedi, hvars lokalfärg af somliga prisas såsom fullkomligt äkta, af andra starkt betviflas.

I grefvinnans roll betonar fru *Hwasser* lika mycket den enväldiga herskarinnan som den för sonen svaga modern. Karaktären är framhållen i full öfverensstämmelse med författarens eller författarnes tydligt visade afsigt, ehuru detta onekligen är förenadt med svårigheter, så stora, att mången för öfrigt mycket talangfull skådespelerska därvid kommer till korta. Grefvinnan är nämligen icke så mycket en indi-

viduel karaktär, som ej mer en typ, *men* den typen är icke en allmänt mänsklig, t. ex. af högmodet, hersklystnaden, bördsfåfången o. s. v., utan en särskild rysk, *skulle* åtminstone vara det, ehuru det för den som icke närmare känner det ryska samhället är svårt att afgöra, om det lyckats förf. Uppgiften är således mer än vanligt vanskligh, och Elise Picard, skådespelerska vid Odéon i Paris, där »Les Danicheff» först gafs, gick ej häller riktigt i land därmed, ehuru hon var en mycket god konstnärinna. Möjligtvis har fru Pasca, som sedan spelat rollen på Porte-Saint-Martin, lyckats bättre. Stockholms teatervänner ha sett sist nämnda skådespelerska på Nya teatern, då hon 1881 uppträdde i Coquelin d. ä:s sällskap, och veta åt minstone till en del hvad hon förmår på scenen, ehuru hon här icke hade tillfälle att visa sig i någon af sina stora roller.

Den som sett Elise Picard och Elise Hwasser i grefvinnan Danicheffs roll, måste erkänna, att den senare är öfverlägsen, kanske mest i första akten, där grefvinnan med järnhand för spiran öfver sin omgivning och framstår, såsom vi åt minstone föreställa oss typen, såsom den obarmhertigt själfrådiga ryska godsbesitterskan *före* lifegenskapens upphäfvande. För att riktigt få fram det gammalryska förhållandet mellan herrar och tjänare har förf. förlagt handlingen till tio år före nyss nämnda upphäfvande, och det är just detta som möjliggör hela dramat, hvilket icke gäller hvilket land eller hvilken tid som helst, utan ett bestämdt land inom en viss tid och icke får bedömas ur någon annan synpunkt. Grevinnan smeker sina papegojor och hundar, är frikostig mot sina lismande sällskapsdamer och klemar med Anna Ivanowna, en lifegen, som hon af en nyck låtit gifva en god uppfostran. Men ve den af dem som vågar visa något tecken till själfständighet!

Alt detta står fullständigt klart för oss genom fru Hwassers framställning. Lika sant konstnärlig och därför lika naturlig är hennes tolkning af grefvinnans förhållande till sonen, den karaktärsstarke, i det fallet modern liknande Wladimir, hvilken vågar försöka att sätta sin vilja mot hennes och som hon kan lugna endast genom att falskeligen gifva honom förhoppning om denna viljas tillfredsställande. Skådespelerskans konst visar sig i synnerhet verksam, när den hersklystna ryska damen icke ryggar till baka för ett svek, sedan hon funnit att maktspråk icke längre hjälper.

Denna sida af karaktären får väl för öfrigt icke skrivas så mycket på *ryskans*, som ej åt minstone lika mycket på *människans* del, ty falskhet och förräderi lära nog finnas i alla land på alla tider, om de också kanske ha en för sig förmanligare jordmån i despotiskt styrda samhällen och om grefvinnan Danicheffs svek särskildt underlätts genom att hon har lifegna, hvilka hon kan skänka friheten för att de skola utföra hennes afsigter. Fru Hwasser gör icke några särskilda bemödanden att genom förändradt ansigtsuttryck eller spel »à part» draga åskådarnes uppmärksamhet på detta svek, hvartill en mindre sann konstnär nog kunnat låta förleda sig. Hon fullföljer framställningen af handlingen med samma orubbliga fasthet, utan att med en enda blick åt sidan eller en enda extra rörelse förråda hvad som endast bör komma fram genom handlingen själf. Därigenom åstadkommes ock mycket större verkan, och grefvinnans slutna, hårda och egennyttiga karaktär står fullt klar för åskådaren. Det är otvifvelaktigt sällan man ser ett så väl genomfördt spel.

I andra akten är det andra personer som fångsla vår uppmärksamhet, men i de två sista akterna, där grefvinnan åter ingriper i handlingen, kan fru Hwassers framställning förefalla mindre fast utpräglad. Det torde dock vara mera förf:s fel, att den i styckets början så utomordenligt kraftiga herskarkaraktären tappar bort sig. Moderskärleken tager ut sin rätt, och i det afseendet är karaktärsskildringen nog riktig, men den eftergifvenhet som grefvinnan visar är dock icke fullt förberedd i det föregående och synes därför ej håller alldeles följdriktig. Skådespelerskan kan ej göra mycket däråt, men fru Hwasser gör onekligen allt som kan göras för att rädda karaktären. Sin egen konstnärära har hon i denna roll icke räddat, ty den har aldrig varit i fara, men hon har låtit den lysa i ett ljus, som tyckes vara ännu starkare än förut. Så länge vår förnämsta scen har sådana skådespelarkrafter, må man ej misströsta, skulle också förhållandena för öfrigt gifva anledning till farhågor.

Liksom grefvinnans roll gör sig gällande i synnerhet i första akten, är det furstinnan Lydias som beherskar den andra. De rollerna ställas emot hvarandra, men ha stor likhet däruti, att de båda två skildra hersklystna karaktärer, hvilka också ha samma föremål för sin kärlek, fastän den ena är ett uttryck för moderns ej så litet själfviska åstundan, att hennes son skall göra ett lysande giftermålsparti, under det

den andra drifves af en på sitt sätt lika själfvisk lidelse för att vinna den unge mannens hjärta och hand eller åt minstone den senare.

Fru *Dorsch-Bosin* har fått det icke så lätta uppdraget att framställa denna furstinna Lydia, som förut återgifvits af fru Ulf och nu mera aflidna fröken Hallin. Rollen är så till vida fast att taga på, som den uttrycker en bestämd, af en enda lidelse fylld karaktär, hvars kärlek sedan bytes i hat och hämdlystnad, då den ej besvarats af det älskade föremålet; men utom detta allmänt mänskliga, finnes i denna karaktär, liksom för öfrigt i hela stycket, något som förf. inlagt såsom särskildt ryskt, hvilket furstinnan skall visa i sitt förhållande till sin slöe far och det intrigerande sällskapet i sin salong, i synnerhet till en mångmillionär, hvilken, ehuru af mycket låg härkomst och med lika låga seder samt känd skurkaktighet, dock har tillträde till hennes umgänge. Att riktigt antagligt framhålla detta egenömliga med dess på en gång högdragna, spotska och vänligt nedlåtande, detta människoföraktande och hänaude, hvilket, det må vara ryskt eller icke, skall i denna karaktär verka jämte kärleken, är sannerligen icke någon lätt sak, men uppgiften löses på ett i allmänhet godt sätt af fru *Dorsch-Bosin*, i synnerhet i den stora salongscenen, där furstinnan med skönhhetens, intelligensens och elakhetens makt herskar öfver sin omgivning. Skådespelerskan har äfven i yttre afseenden de fördelar som fordras för att riktigt återgifva den sköna furstinnans roll. Hvad man kunde önska är, att hon i vissa, mera maktpåliggande ögonblick gäfvade litet större skärpa åt sitt spel.

Tredje akten är *Osips*, den frigifne lifegnes, akt. Hr *Elmlund* har redan för åtskilliga år sedan väckt bifall i denna sällsynta karaktärs framställning. Han visar fortfarande så klart som det möjligtvis kan visas, huru stark pligtkänslan är hos denne hederlige trälnatur, och om åskådarne ha svårt för att tro på sanningen i karaktären, är det ingalunda skådespelarens fel. Den slafviska undergifvenheten som denne f. d. lifegne visar sin förra herskarinnas son och som går så långt, att han åt honom bevarar hans älskade, fastän hon nu är *Osips* hustru (jag förutsätter att handlingen i stycket är tillräckligt känd för att jag icke skall behöfva upptaga det knappa utrymmet i denna uppsats med att här upprepa den), framställes af hr *Elmlund* på det enda riktiga sätt, hvarpå det väl bör framställas, ehuru man kan på andra

scener få skåda det i en något annorlunda form och i raskare tempo. Det är något ädelt och varmt i hr Elmlunds Osips, hvilket försonar med bristerna i författarens karaktärs-skildring och väcker vår medkänsla för denne egendomliga figur.

Annas, den unga lifegna, men af grefvinnan frigifna flickans roll har på vår scen spelats af fröknarna Wiberg, Reis och Hwasser och återgifves nu af fröken *Zetterberg*. Det är ej lätt att göra något af denna icke tillräckligt utpräglade karaktär. Anna har icke uppfostrats som slafvinna, hvarför hon måste tänka och känna olika mot de öfriga lifegna och i sitt sätt att vara äfven skilja sig från dem, utan att dock kunna ställa sig på herskapets ståndpunkt. Dit lyftes hon visserligen genom den unge Danicheffs kärlek och giftermålsanbud, men hon är, åt minstone till namnet, hustru åt och lefver länge tillsammans med en f. d. lifegen, hvilken, oakadt sitt ytterligt gentlemanlika sätt mot sin husbondefrus son, likväl icke är fri från trälnaturen. Det intryck som måste vara en följd af denna blandning i omgifningen är icke klart framställt af förf., och skådespelerskan har svårt att göra det tydligt för åskådaren. Åt minstone har fröken *Zetterberg* icke lyckats därmed. I första akten, där också rollen är klarast, gör hennes spel det bästa intrycket, och åskådaren måste erfara medkänsla för den olyckliga, som så hjärtlöst uppoffras. Fröken *Zetterbergs* återgifvande af scenen, i hvilken giftermålshandlingen undertecknas, är en god scenisk framställning, sannolikt den bästa hon någonsin åstadkommit, ty där räcka hennes yttre medel till för att uttrycka hvad den stackars Anna måste känna i detta ohyggliga ögonblick. Men sedan försvagar hon ytterligare det svaga som ligger redan i förf:s skildring. I tredje och fjärde akterna, synnerligen i den senare, är framställningen alldeles otillräcklig. Men äfven vida större sceniska krafter kunna ej sprida tillräckligt ljus öfver denna alt för otydligt tecknade karaktär.

Wladimirs roll ingriper ej tillräckligt i handlingen för att lemna skådespelaren tillfälle att väcka riktigt intresse hos åskådaren. Rollén spelades förr af hr Hartman, nu af hr *Tärnquist*, hvilken dock redan innan styckets senaste återupptagande innehafte den och otvifvelaktigt, såsom alltid, gör hvad i hans förmåga står för att förskaffa den något deltagande. Det lyckas dock icke, åt minstone ej helt och hållet

och detta får väl tillskrivas så väl förf., som skådespelaren, hvilken senare, oaktadt all sin flit och ihärdighet samt en otvifvelaktigt god uppfattning, icke alltid kan bryta det något torra skal, som omgifver flere af hans framställningar.

Det är en figur i stycket, hvilken af några betviflas såsom äkta i en furstinnas salong, den gemene millionären Zakaroff, men som dock är högst karaktäristisk och nu i hr *Hamrin* funnit en god framställare. Den benägenhet till öfverdrift och till att vilja *stryka under* replikerna och liksom särskildt anbefalla dem till åskådarnes synnerliga uppmärksamhet, hvilken många gånger förebråtts hr *Hamrin*, har han i denna, liksom för öfrigt äfven i flera andra roller på senare tider, lyckligt öfvervunnit, och hans lismande skurk gör därför behörig verkan.

Om de öfriga rollerna är ej mycket att säga. Hr *Lagerqvist* har efter sitt tillfrisknande återtagit prins Boris *Walanoffs* roll, hvilken strax efter styckets återupptagande utfördes af en ung elev, som ju kanske i framtiden kan visa sig värdig att uppträda bland kgl. Dramatiska teaterns konstnärer, men ännu icke är därtill mogen. Det var väl också endast af nödfall som rollen anförtröddes åt honom. Han har på en elevuppvisning visat rätt goda anlag.

I afseende på iscensättningen är det bland annat ganska riktigt, att grefvinnans husdjur framställas lifs lefvande bredvid hennes genom tyranni fäniga sällskapsdamer, också ett par husdjur, men icke behöfver den »lilla söta» hunden gå omkring för sig själf så länge och lukta på omgifningen. Det är ett alt för snällt djur, det kan man nog se, men likväl kommer det oro å stad i salongen. Om man också vänjer sig vid det lilla vackra kräket och förjagar de farhågor som genast infinna sig, att det skall bränna sig på rampen eller tumla ned i orkestern eller ställa sig i naturalistisk afsigt mot kulissen, så drager det dock uppmärksamheten från handlingen mellan de *mänskliga* deltagarne i dramat. Jag har rundt omkring mig hört de lifligaste utrop om denna hund, hvilken på det högsta intresserat en god del af salongen. Detta är skadligt för skådespelet och borde förebyggas genom att hunden bäres ut förr än nu sker, liksom det är skadligt i allmänhet att göra iscensättningen *så* verklighetstrogen i det mindre väsentliga, att detta inkräktar på det hufvudsakliga. Detta är en fråga som väl behöfver

dryftas, och jag tager mig friheten att i ett annat häfte därtill återkomma.

Dramatiska teatern har ända till slutet af mars, då »Severo Torelli» skulle öka spelårets få nya stycken, icke haft mycket nytt att bjuda på, men så har det varit åt minstone *en* nyhet af så stor betydelse som »Vildanden». Detta stycke har uppförts äfven i mars några gånger. För öfrigt har teatern tagit å nyo upp gamla, men gärna sedda stycken, såsom det redan nämnda, »Danicheffarne», samt »Gringoire» och »Den gifte mannen-i staden och på landet», två mycket olika dramatiska alster. Dessa två ha gifvits på samma afton, hvilket icke kunnat ske utan olägenhet. »Den gifte mannen i staden och på landet» är en gammal komedi, snarare fars, af Bayard och de Wailly, som spelades här redan för fyratio år sedan, men sedan åter upptagits några gånger och alltid skaffat åskådarne en glad afton.

Att å nyo draga fram stycket var således ganska riktigt, men det är, oaktadt det har blott tre akter, icke så kort och fordrar därför till för- eller efterspel ett annat stycke som ej tager mer än på sin höjd en half timme. Hvarför teatern gifvit Bayards komedi till kamrat ett stycke som »Gringoire», hvilket upptager goda fem kvarts tid, är svårt att förstå, hälst som teatern nödgats låta flere skådespelare spela både i det ena och det andra. Då därtill kommer, att »Gringoire», som gifvits före Bayards komedi, är kostymstycke, har det fordrat lång tid för de för bägge styckena gemensamma skådespelarne att kläda om sig, och mellanakten har därför utdragits i en mycket tålmodspröfvande längd samt hela föreställningen, ehuru bestående af endast *fyra* akter, icke kunnat sluta före kl. 11. Detta är ingalunda någon oviktig sak, ty en sådan misshushållning med tid och åskådarnes tålmod kan inverka menligt på det goda lynnet hos de senare, hvilket åter är så nödvändigt för att få fylla salonger.

Om man nu efter den långa mellanakten icke känner sig alldeles uttröttad, har man det verkliga roande och på de flesta händer väl utförda stycket »Den gifte mannen i staden och på landet» att tacka därför. Fru *H. Kinnmansson* är utmärkt rolig; emedan hon är fullständigt sann i den gamla fromlerifruns roll, utan någon öfverdrift, men med stark komisk kraft. Maken till fru Serpentier får man leta efter. Hr *Personne* väcker starka och ihållande samt ständigt återkommande skrattsalvor för utförande af titelrollen.

Hr Personne är en tänkande och arbetande konstnär, hvilken under de senare åren gått ganska mycket framåt och som onekligen söker vara själfständig, men då han skall utföra en roll hvilken förut innehafts af hr Hedin, tyckes det vara hr Personne omöjligt att bibehålla sin själfständighet. Blott han *vet*, att nämde glade skådespelare innehafte rollen, antingen han *sett* honom eller icke, så faller hr Personne in i det Hedinska uttryckssättet. Sämre förebild kan man ha, och visst är att hr Personne efterbildar på ett riktigt utmärkt sätt, men det är dock efterbildning, och fastän denna, såsom vi med kändedom af hr Personnes förmåga skulle tro, är nästan fullständigt omedveten, så verkar det dock störande på hvar och en som kommer i håg företrädaren och som vet att efterbilden *kan* göra något alldeles af sig själf. Så utomordentligt roande hr Personne än är i »Den gifte mannen i staden och på landet», skulle både rollen och stycket vinna på, om man finge se en uppfattning och framställning som hr Personne själf skaffat sig.

Stycket skulle nog också vinna på en annan skådespelerska i Klaras roll. Fröken *Zetterberg* är där alldeles olämplig, och rollen förlorar hela det lilla behag som den onekligen äger. Om fröken *Zetterberg* skall kunna vinna något berättigadt bifall, så är det väl i roller af helt annan art, hälst af mycket mörk ton, där hennes röst och sätt att tala stå i större öfverensstämmelse med karaktären än hvad fallet är i Klaras roll.

I fru de Nohans, den sköna enkans, Polignys, den okonstlade sjöofficers, och Mathieus, den smygande fromlerimannens, roller förstå fru *Dorsch-Bosin* samt hrr *Hartman* och *Fahlbeck* att fullständigt individualisera hvar sin uppgift och äro därför af god verkan. Det senare kan ty värr icke sägas om framställaren af den unge älskaren. En sådan borde sannerligen icke släppas fram på vår förnämsta dramatiska scen, ty det är ett vägstycke som ej är värdigt den teatern. Man kan ogilla att elever få uppträda, såsom den här ofvan omnämde unge ställföreträdaren för hr Lagerqvist i »Familjen Danicheff», enär elevernas öfningar icke böra ske inför en betalande allmänhet. Men hvad som måste icke blott ogillas, utan på det kraftigaste motarbetas, det är att teatern släpper fram en ung person, som saknar den första möjligheten för ett uppträdande på scenen, enär han kan hvarken gå, stå eller tala. När samme unge man först visade sig i »Den

hvita halsduken», var han debutant och man hade öfverseende med hans krokiga knän och obehagliga gång, tafatta rörelser och hesa röst; men nu står hans namn på affischen, hvilket väl skall bevisa, att han *redan är anställd* vid kgl. teatern. Detta är rent af obegripligt. Huru kan teatern anställa som skådespelare en ung man utan alla förutsättningar för en dräglig skådespelare af ens lägre ordning? Hvad han visar är knapt något som kunde tålas på en sällskapsteater. Man måste känna medlidande med den unge mannen och önska att han så snart som möjligt väljer en för sig bättre passande lefnadsbana, där det icke väcker anstöt, om han i alla sina dagar hväser fram orden i st. f. att tala. Felet är icke *hans*, utan Dramatiska teaterns, och det är ej mot *honom*, utan mot *teaterledningen* man måste vända sig med kraftig insaga i denna sak.

Men det är kanske just den olyckliga utgången af detta försök, i förening med den stora brist som f. n. råder på unga dugliga skådespelare af båda könen och som väl föranledt, att t. ex. fröken Zetterberg måste uppträda på samma afton i »Gringoire» och »Den gifte mannen i staden och på landet», det är kanske just denna oroväckande fattigdom på unga krafter, som orsakat, att teatrarne's högste styresman på fullt allvar tagit i tu med det redan gamla förslaget att genom en ordentlig utbildningsskola vid konservatoriet skaffa sig för scenen fullt användbara unga sångare- och skådespelareämnen. Långe ha teatervännerna i Stockholm yrkat på elevskolans flyttning till konservatoriet och omdaning där, jämte undervisningsanstalten för operasångare och sångerskor, till ett fullständigt lyriskt och dramatiskt läroverk. Mångfaldiga gånger har äfven den som skrifver detta, en gång också i denna tidskrift, framställt önskvärdheten af en sådan anstalt, ja oundvikligheten däraf, i fall vår sceniska konst icke skall helt och hållet duka under.

Nu tyckes saken verkligen komma till stånd, och jag tror mig icke begå någon ogranlagenhet, om jag här omtalar, att kgl. teaterstyrelsen insändt förslag i saken till musikaliska akademien, hvilken f. n. är sysselsatt med att granska förslaget för att däröfver yttra sig, samt att det efter all sannolikhet icke kommer att möta några hinder, allra hälst som man anser, att förändringen låter göra sig utan extra penningeuppoffring. De medel, som hittills användts för elevskolan vid kgl. teatern, öfverflyttas till kon-

servatoriet, som för öfrigt tager saken helt och hållet om hand. Några enskildheter kunna ännu ej meddelas, enär granskningen af förslaget väl icke, då detta nedskrifves, ännu är afslutad, och man således ej hittills hunnit med några närmare bestämmelser för förändringens genomförande.

Att saken emellertid är på god väg måste glädja hvarje vän af vår sceniska konst. Den bildade och med scenens fordringar fullt förtrogne konstnär, som nu står i spetsen för våra kgl. teatrar, har genom sitt initiativ till upprättande af en verklig, från teatern skild undervisningsanstalt för bildande af sceniska konstnärer visat sig förstå, att teaterledningen bör hafva blick icke blott för det närvarande, utan äfven för framtiden. Han har otvifvelaktigt funnit, att man f. n. har anledning att frukta några elakartade *baciller* i teaterkroppen, hvilka, om de ej uppmärksammas och motarbetas, lätt kunna åstadkomma hela scenorganismens upplösning och tillintetgörelse. Han har insett, att så länge elevskolan stannar vid kgl. teatern, förmår hon icke, äfven med den omsorgsfullaste ledning, att skaffa de kgl. scenerna tillräckligt antal dugliga konstnärer.

Otvifvelaktigt bör skolan, så vida hon skall kunna rätt uppfylla sin bestämmelse och så långt här varande förhållanden medgifva, inrättas efter ungefär samma plan som franska *conservatoire de musique et de déclamation*. Med en sådan undervisningsanstalt på fullt allvar vore första vilkoret för anställning vid de kgl. teatrarne, att den sökande genomgått läroanstalten och funnits lämplig att uppträda. På de af *staten* understödda scenerna skulle endast de *bäste* lärjungarne tillåtas uppträda, men dessa skulle också vara därtill *förbundne*, ett ingalunda obilligt vilkor för att njuta kostnadsfri undervisning vid läroverket och en nödvändighet för statsscenernas bestånd.

Då skulle man ej på vår kgl. operascen få höra personer, som ännu icke på långt när afslutat sina musikaliska studier, eller se sådana, som väl i musikaliskt afseende kunna vara ganska tillfredsställande, men icke det ringaste förstå att föra sig på tiljan, mycket mindre att genom godt dramatiskt spel understödja en kanske ganska vacker röst och godt sångsätt. Man har varit vittne till betänkliga brister i sådant afseende på kgl. teatrarne, nu senast hos en ung, vacker, behaglig sångerska med god röst, fröken *Spångberg*, hvilken i sitt försöksuppträdande såsom Pamina i »Trollflöjten»

gjort mycken och otvifvelaktigt väl förtjent lycka i rollens musikaliska del, men visat sig sakna de mest elementära studier i dramatisk skådespelarekonst, detta ovedersägligt till skada för hela framställningen. Kommer ett verkligt konservatorium till stånd, bör sådant icke kunna hända. Och den teaterdirektör, som själfmant föreslagit den nuvarande elevskolans sammanslagning med konservatoriet till en verklig scenisk läroanstalt, har därmed förevigat sitt namn i den svenska konstens häfder. Hr Willman har också därmed påskyndat uppfyllandet af åt minstone en del af de förhoppningar man ansåg sig kunna börja hysa på en ljusare framtid för våra af staten understödda scener, då han utsågs till dessa sceners styresman.

De elever, som vid afgangspröfningen utgå från konservatoriet med lägre vitsord, böra likväl varda af nytta för enskilda teatrar, hvilka då nog också skulle fordra, att de oundvikligaste studierna vore undangjorda, innan en försökande tillåtes att uppträda offentligt. På det sättet skulle *statens* undervisningsanstalt kunna gagna både de af honom understödda och de enskilda scenerna samt således varda af nytta för hela den svenska sceniska konsten.

Nu några ord om »Gringoire», Théodore de Banville's intressanta stycke, som spelades på Théâtre-Français redan för nitton år sedan och ej långt därefter på Dramatiska teatern i Stockholm. Fyra olika skådespelare ha på sist nämnda scen utfört titelrollen, hrr Elmlund, Grevilius, Lindberg och Fristedt. Dess utom har Coquelin d. ä. under sitt besök här 1881 framställt Gringoire, något som ej så lätt kan glömmas, och den nu mera aflidne skådespelaren Raa lär också ha här uppträdt i samma roll samt spelat den med mycket stor talang. Den sist nämde har jag aldrig sett, men de fem öfriga erinrar jag mig mycket väl. Hr Lindberg spelade rollen på Dramatiska teatern för omkring fjorton år sedan och en annan gång, för omkring fem år sedan vill jag minnas, på Nya teatern. Han är således en öfvad framställare af karaktären.

Pierre Gringoire är i sjelfva verket en historisk person, som dock knapt var född, då Ludvig den elfte dog, eller som åt minstone icke förr än två eller tre årtionden efter den kungens frånfalle kom till franska hofvet, där han ganska högt aktades af Ludvig den *tolfte*. Men Victor Hugo tog och satte in honom bland sina figurer i *Notre-Dame de Paris*

och gjorde af honom ett slags François Villon, en poetisk galgkandidat, och lät honom lefva och dikta under Ludvig den elftes tid. Det är mera *den* figuren än den *verklige* Gringoire, som Théodore de Banville använt för sitt skådespel, och författaren hade kanske kallat honom François Villon, om han ej ryggat till baka för att låta en tjuf, som nämde poetiske lösdrivvare ju var, sluta sitt literära tattarelif genom giftermål i en rik och ansedd borgarefamilj.

Théodore de Banville's Gringoire är en rikt utrustad intelligens, men en person utan hem och skydd, som lever för dagen, diktar och tigger, låter inbillningens öfverflöd ersätta den torftiga verkligheten och drömmer om den renaste kärlek i samma ögonblick han löper fara att svälta i hjäl. Under allt detta lifvas han af en frisk ungdomlighet, som ej skyr någonting, ej ens att dikta försmädliga och genom sin sanning så mycket farligare visor om själfve konungen, den tyrannen, glad och obekymrad, blott han kan komma öfver en bit mat för att stilla den värsta hungern eller till och med om han endast kan finna tillfälle att skildra skaldekunstens höga uppgift eller föra andra olyckligas talan.

Sådan är denne Gringoire, hvilken ställer höga fordringar på skådespelaren. Hr Lindberg tyckes taga rollen ungefär på samma sätt som under sina föregående framställningar däraf, ty värr också föga afvikande från sina öfriga rollers utförande. Men erkännas måste, att hans Gringoire står öfver hans Hamlet och väl näst efter hans Osvald, skådespelarens otvifvelaktigt bästa roll, endast därför att den spelar något naturligare än den först nämnda, synnerligen hvad ordens utsägende vidkommer. Att hr Lindberg åt minstone i *någon* roll verkligen söker att få bugt med sin falska stämma är ett så aktningvärdt bemödande, att det förtjänar framhållas som en god handling af denne skådespelare.

För öfrigt saknar hans Gringoire i en för rollens och hela styckets framgång ganska betänklig grad den omedelbara friskhet som ligger i karaktären. Det glada, öfverdådigt obekymrade som skall visa sig under rollens förra del, synnerligen vid framsägandet af balladen och vid måltiden, kommer alldeles icke fram, och därmed förlorar rollen en god del af sin rätta natur, det som mest kännetecknar den sorglöse gatuskalden ända till dess han finner tillfälle

att plötsligt göra sig till tolk för poesiens höga kallelse, då man först skall märka att hos honom bor en djup känsla. Hr Lindberg är ungefär likadan från början till slut och höjer sig icke till nog verksam hänförelse, då skalden, som så föga tänker på sig själf, för den unga flickan skildrar poesiens sköna uppgift och då den fattige sångaren skall själf genomträngas af en sådan hänryckning, att han framkallar en likadan hos Loyse, så att hon ej längre märker hans kroppsliga fullhet.

Bland de öfriga spelande har hr *Fahlbeck* fått ett svårt uppdrag, nämligen att fylla Ludvig den elftes roll, hvilket han på bästa sätt söker fullgöra, men brister i synnerhet i de starkare delarne, då konungens vrede skall frambryta. Äfven i denna roll ha, sedan *Edvard Swartz* lemnade den, flere skådespelare försökt sig på samma scen, nämligen hrr Dörum, Axelson och Lichtenberg samt den norske konstnären Klausen. Om fröken *Zetterbergs* Loyse kan icke sägas annat än det som redan yttrats om hennes spel i allmänhet. Hr *Hegerströms* Simon, den dryge borgaren och kungavännen, förverkligar otvifvelaktigt hvad förf. velat nedlägga i karaktären och gifver en mycket god bild af den tidens storborgare, sådana vi åt minstone föreställa oss dem. Olivier le Daim kan ju godt tänkas som hr *Personne* framställer honom, och denna framställning ger ett nytt intyg på skådespelarens förmåga att individualisera olika karaktärer, *endast* han icke råkat ut för någon företrädare, från hvars spelsätt han icke kunnat frigöra sig. Nicoles roll utföres nu af fru *Dorsch-Bosin*, en högst intagande företeelse i det rika borgarhuset, men åt hvilken skådespelerskan icke ger den stolthet och myndighet, som förf. otvifvelaktigt velat skola framlysa hos den dryge borgarens syster. Fru Dorsch-Bosins Nicole är allt för ljuf- och smeksam.

Om »Severo Torelli», kan jag här icke yttra mycket annat än att hr *Harald Molanders* öfversättning, hvilken jag vid nedskrifvandet af detta nyss genomläst, tyckes på ett synnerligt förtjänstfullt sätt hafva återgifvit *François Coppée's* intagande poesi. Såsom dramatiskt verk har skådespelet onekligen sina svagheter. Det börjar alldeles förträffligt med en af de bästa »exposées» som kan fordras, hvilken sätter oss in i italienska stads- och statsförhållanden mot slutet af fjortonhundratalet och har endast det felet att den icke är för själfva hufvudhandlingen fullt uttömmande i första

akten, utan måste fortsättas i den andra. Sist nämnda akt är af stor dramatisk verkan. Den tredje är också onekligen af intresse för kännedom af hufvudkaraktären, men handlingen skrider icke framåt och är af mindre betydelse.

Man väntar därför att fjärde akten, den på hvilken i fem-akters skådespel hela handlingens vikt måste hvila, skall varda af större verkan. Denna väntan uppfylles dock icke. Handlingen står fortfarande på ungefär samma punkt, och det hade otvifvelaktigt varit för stycket fördelaktigare, om det inskränkts till fyra akter. Femte akten, som slutar med något oförmodadt och därför öfverraskande, räddar kanske skådespelet vid uppförandet.

Då detta skrives, har första föreställningen, beklagligtvis till följd af fru Hwassers hastigt inträffade sjukdom, uppskjutits, och jag har endast haft tillfälle att se generalrepetitionen. Denna var, mot vanan på våra kgl. scener, icke af den fullfärdiga beskaffenhet, att jag skulle vilja därpå grunda ett bedömande af utförandet, lika litet som af det intryck som skådespelet kan göra vid en riktig föreställning.

Blott så mycket torde kunna nämnas, att fru *Hwasser*, som redan på generalrepetitionen var illamående, otvifvelaktigt, då hon återvunnit hälsan, varder en högst intressant Pia, Severos olyckliga moder, liksom att hr *Elmlund* med tilltalande sanning på repetitionen spelade den gamle Gian-Battista Torelli, en i förtid åldrad gubbe, far till styckets hjälte; samt att den sist nämde rollen eldat hr *Törnquist* till en verkligt varm framställning, möjligtvis litet för orolig och nervös, men mera på djupet gående än kanske någon annan af denne skådespelares många föregående skapelser. Det torra skalet tyckes vara brutet. Likaledes torde ej böra förbigås, att hr *Personne*, som har en mycket lång biroll, en pisansk ädling och verksam deltagare i sammansvärjningen mot tyrannen, var med lif och själ inne i handlingen. Dock ej mer om en repetition! När detta häfte framlägges för allmänheten, har skådespelet sannolikt redan haft sin första föreställning. En tidskrifts uppgift är ej att täfla med de dagliga tidningarna i snabbheten af sina meddelanden.

Nya teatern går sin väg lugnt framåt och har under de två månaderna fortsatt med det alltid lika skrattretande skämtet »Sabinskornas bortröfvande» samt satt upp en ny stor operett, »Afrikaresan», med musik af *Franz von Suppé*,

hvilket stycke icke är mycket olik en mängd andra operetter och därför utan synnerligt stort intresse, men som lemnat fru *Ostberg* tillfälle att ännu en gång verka med sin präktiga sång och hr *Ringvall* att göra sig känd af Stockholms operettälskare. Stycket är uppsatt af hr Harald Molander med hans vanliga insigt och omsorg, och teatern tyckes icke ha sparat på omkostnaderna.

Denna teaters märkligaste nyhet är otvifvelaktigt *Ibsens* »Brand», som dock icke uppförts förr än detta häfte är färdigt att läggas i pressen.

För öfrigt torde det vara endast »Edmond Kean», som under dessa månader, dock ej synnerligt många gånger, sysselsatt Nya teaterns publik och gjort det, hvad utförandet vidkommer, på ett ganska aktningvärdt sätt. Det är Alexandre Dumas, den äldres, gamla skådespel, som redan för några och fyratio år sedan uppfördes här och som onekligen är något föråldradt, stundom alt för naivt för vår tid, men dock lemnar hr *Hällberg* nytt tillfälle till en lika mycket för sin flärdlöshet, som för sin kraft på några ställen utmärkt framställning, ett i allmänhet konstnärligt godt sceniskt arbete, mot hvilket man endast kan göra den anmärkning, att hans Edmond Kean icke är fullt så »tjusande», som Dumas skildrar honom. En så farlig hjärteröfvare borde väl visa sig litet älskvärdare än denne alt för buttre hedersman.

I Anna Dambys, den unga, intressanta flickans, roll har fru *Ulff* visat sina bästa egenskaper, och hennes spel har gjort mycket god verkan, hvilket är så mycket anmärkningsvärdare, som rollen egentligen borde framställas af en helt ung person.

Stycket är, såsom sagdt, något föråldradt, men det väckte ej heller alldeles odeladt bifall här för *fyratiofem* år sedan, ehuru titelrollen då utfördes af *Torsslow*, hvilken därför mycket berömdes i tidningarna. Det gafs första gången på Djurgårdsteatern 1840. År 1857 togs det upp på Stjernströms Mindre teater och gafs där första gången den 6 maj, till förmån för mamsell *Kindahl*, en ung, talangfull skådespelerska, som tidigt lemnade scenen. Hennes spel i Anna Dambys roll prisades såsom »lika sant uppfattadt, som älskligt återgifvet». *Pousette*, då i sina kraftigaste år, spelade titelrollen »med värme och hängifvenhet», men uppmanades i tidningarna att genom studier sträfva därhän, att han i starkare scener »icke upphörde att vara herre öfver sig själf».

Broman förklarades hafva af Salomo, den gamle sufflören, gifvit en »konstnärligt fulländad bild». Hr *Gründer* skämde ej håller bort rollen nu på Nya teatern.

Södra teatern spelar nu endast »kassastycken», men ett af dem, den tarfliga operetten »Kosackflickan», med musik af *Hervé*, hade dock ej synnerligt lång lifstid, fastän fröken *Anna Pettersson*, en af allmänhetens gunstlingar, sökte rädda titelrollen. Lyckligtvis hittade teatern »Guldspindeln», och han spinner nu verkligen guld hvar enda afton sedan åtskilliga veckor. Det är ett af *Franz von Schönthans*, »Sabinskornas» fader, hopgjordt, verkligen lustigt lustspel, som i hr Oscar Wijkander funnit en skicklig öfversättare och i hrr *Bergström* och *Wagner*, m. fl. mycket roliga framställare. Stycket förtjänar i dramatiskt afseende ej synnerligt mycken uppmärksamhet, men ändamålet att roa på ett oförargligt sätt uppfyller det i hög grad.

En akademisk prisfråga.

(Bref från en jägare och fogelvän.)

Örebro i mars 1885.

Hr Redaktör!

»Habent sua fata libelli», heter det ju, och ett egendomligt exempel på en författare, hvars skrifter i vårt land blifvit följda af ett slags oförklarlig otur, utgör den berömde djurskil-draren Brehm. Jag syftar härmed på den i dessa dagar af kongl. Vetenskapsakademien med Letterstedtska priset belönade öfver-sättning, som under titel »Foglarnes lif» skall hafva flutit ur professor F. A. Smitts penna. Jag vet ju väl, att Eder tid-skrift icke kan befatta sig med naturvetenskapliga fackrecensioner, men för det första är i fråga varande arbete af populär beskaffenhet, och för det andra äro mina anmärkningar sådana, att hvar och en med intresse för saken lätt bör kunna pröfva deras befogen-het. Jag föreställer mig därför, att ni icke vägrar plats för ett meddelande, som i följd af den akademiska hallstämpeln å i fråga varande verk onekligen eger sitt direkta äpropos för dagen.

Det är nu mer än tio år sedan den första svenska-upplagan af denna intressanta bok lemnade pressen. Det anmärktes då af kritiken, att den samma fått till redaktör en person, som var långt ifrån vuxen uppgiften, och mycket graverande bevis blefvo äfven lemnade härpå, hvarom mera längre fram. Då nu en medlem af den akademi, som prisbelönt honom, åtagit sig saken, borde man väl haft skäl till det antagandet, att bearbetningen kommit i de bästa händer. Vid en granskning visar det sig dess värre att så icke varit förhållandet. Det är mig visserligen ett nöje att erkänna, det åtskilliga partier äro både smakfullt och sakkunnigt återgifna, men motsatsen eger ock snart sagdt lika ofta rum. Hvad detta kan bero på, tillkommer emellertid icke mig att afgöra. Den artigaste förmodan härvidlag är väl,

att professorsn tid varit alltför mycket upptagen, för att han kunnat medhinna granskningen af alla detaljerna i den öfversättning, hvars verkställande han sannolikt öfverlemnadt åt något underordnad biträde eller åt någon entreprenant byrå. Sjelfva *saken* blir dock icke i väsentlig mån upphjelpet genom en sådan mildrande förklaring. Ett beklagligt faktum är nämligen, att äfven å den nya upplagan ord för ord kan tillämpas hvad en kritiker skref om den förra editionen, nämligen att för bearbetningen af ett sådant verk hade fordrats en vida större sakkännedom, än hvad den å titelbladet angifne öfversättaren här visat sig ega, och derjemte — för att arbetet måtte utgöra en underhållande läsning — en vida större ledighet i framställningssättet varit önskelig. I den nya upplagan, så väl som i den första, vimlar det nära nog af fabelaktigheter, inkonsequenser, barnsligheter och löjligheter, så väl som af rent faktiska oriktigheter.

Redan uti inledningen, sid. XIX, förekommer ett dunkelt ställe. »Våra dagars landtbruk och skogsskötsel tillfogar just de foglar, som för oss äro af stort värde, den största skadan, emedan de beröfvas eller erfara en inskränkning i sina vistelseorter etc.» Att beröfvas en inskränkning är ju det samma som att få större utrymme?

Sid. 2 står, att flertalet sångfoglar sky vattnet, »men några arter reda sig äfven i detta på ett snart sagdt öofverträffligt sätt att jaga *löpande* på dess botten.» Härmed åsyftas naturligtvis *Strömstaren*, hvars rörelser på vattnets botten åstadkommes med vingarna och följaktligen icke kan sägas vara »löpande».

Ehuruväl inledningen avslutas med den i fetstil tryckta allvarliga uppmaningen: »*Skydd åt småfoglarna!*» så finna vi dock till vår öfverraskning redan på sid. 4 följande tirad: »De klagomål, som af ömma själar i all enfald höjas öfver de stackars burfoglarna, äro emellertid allt annat än berättigade, ty att med omsorg och sorgfällighet vårda och tämja en fogel och på bästa sätt ersätta hans förlorade frihet, för att i stället fröjdas åt hans härliga sång, är alldeles icke att på orättfärdigt sätt beröfva en ädel varelse friheten. Men så länge en oförståndig uppfattning gör sig gällande äfven i djurskyddsföreningar och i dem vanligen regelbundet omhuldade och utvecklade, kan man knappast vänta någon ändring af dylika föreställningar.»

Sångfoglarna äro stälda främst i afseende på intellektuell utveckling. Derföre synes det mig ganska egendomligt, att man (här i inbegripes både författaren och bearbetaren) velat förneka dem känslan af kärlek till friheten genom att påstå, att det icke

är orättfärdigt, om man beröfvar dem deras frihet, så snart förlusten af denna ersättes genom en god omvårdnad.

Detta må gälla som ett prof på de inkonsequenser, i hvilka den nya upplagan mycket väl kan mäta sig med den gamla. Såsom en kuriositet skola vi anföra ett motstycke ur den af dr Wahlström besörjda första editionen, jemte några af de kritiska kommentarier, hvarmed en anmälare då beledsagade dem.

Uti den allmänna inledningen till ordn. *Sångfoglar* dref hr W. den egna satsen, att »fullkomligheten hos en fogel icke, såsom hos däggdjuren, består i själsförmögenheternas utveckling, utan fastmera yttrar sig i rörlighet och liflighet samt i förmågan att gifva läte». Vidare sades af honom, att »färgen i allmänhet är litet i ögonen fallande»; att »de flesta sångfoglar besöka tillitsfullt hus, gårdsplaner och trädgårdar»; att de sjunga »icke allenast för att glädja andra utan äfven för sig sjelfva». — Derpå följde första flocken: *Käggenübbade småfoglar*. Om dem fick man veta, att deras näbb är »utan tand eller inskärning», hvilket dock icke hindrade hr W. att längre fram mycket riktigt anföra flera exempel på foglar till denna flock, som hafva en tydlig inskärning bakom näbbspetsen, men hvars betydelse för fogelns lif icke omnämdes. Dessa foglar, sade han, »utmärka sig genom förträffligt minne och genom starka, lifliga känslor.» Männe icke det kan kallas utvecklade själssegenskaper? —

Men vi återgå nu till den nya bearbetningen och anföra från sid. 11 ett pjunkigt pjoller om *Rotgelin*: »Mot svaga varelser eller sina likar visar han en älskvärd skalkaktighet, men äfven mycken trätlust, hvarför han sällan lefver i fred och ro. Han kan likväl vara medlidsöm, och föräldralösa sångfoglar, som icke äro i stånd att sjelfva försörja sig, hafva i rotglarne ömma fosterföräldrar, liksom sjuka af samma art i dem finna barmhertiga hjälpare.»

Detta hjärtnupna yttrande erinrar icke obetydligt om hvad den förre bearbetaren skref beträffande bofinkarne:

»I stora sträckor af Europa är bofinken så godt som en medlem af familjen. Han muntrar den trötte arbetaren och kommer honom att glömma sin fattigdom.» Det vore i sanning högst önskligt — anmärkte då kritikern — om denna fogel, som är så allmän på landsbygden, hos oss kunde lägga i dagen samma förmåga. Vidare skref dr Wahlström i sin bearbetning: »Finkarne äro så litet skygga, att de ofta synas i stora städer.» Herr W. menar väl — inföll då kritikern — att de ses derstädes i burar? Hvarför infinna de sig eljest icke lika gärna

i småstäderna? Man kan väl svårligen tänka sig, att de i flera af dessa städer inrättade »småfogelskyddsföreningarne» skrämt bort dem.

Blott ännu en egendomlighet ur den förra editionen. Hr W. hade yttrat, att bofinkens färger äro »tilltalande», och tillägger derpå, att bofinkens lockljud är »pink». Kanske hr W. tycker -- frågade då kritikern -- att äfven detta ljud är »tilltalande»? Emellertid gå vi nu vidare till den nya editionen.

Sid. 15. Här har bearbetaren ansett sig böra utbyta den gamla svenska benämningen *Busksqvätta* mot *Buskärta*, en benämning, som måste vara mindre passande, dels derföre att hon ingenstädes så kallas, dels äfven af den anledning att hon icke har någon släktkap med ärlorna.

Sid. 21. Om *Strömstaren* säges: »hans föda består nästan uteslutande af insekter och deras larver, men om vintern säges han äfven förtära små musslor och småfisk samt rom.» Bearbetaren har här uteglömt ett af Strömstarens viktigare födoämnen, nämligen krustacéer, hvilka dock blifvit omnämnda redan af äldre författare.

Sid. 24 finna vi åter en öfverdrift, då det säges, att sädesärlan vid förföljandet af en roffogel ådagalägger ett mod och en *snabbhet*, som sannolikt skulle låta henne undgå den »snabbaste jagtfalk». — Märkvärdigt nog har bearbetaren icke känt till orsaken, hvarför hökar och falkar begifva sig af, då de blifva utsatta för sädesärlans förföljelser. Det är ju helt enkelt af skrämsel öfver att de blifva uppdagade.

Sid. 39. Här yttras något rätt lustigt om *Talgoxen*: »Feg, om han fruktar någon fara, betar han sig, som vore han utan all besinning, då han märker en roffogel, och förskräckes, om man åstadkommer ett hvinande ljud eller kastar en hatt i luften, i hvilken han tror sig se en falk.» — Här uppträder bearbetaren såsom en riktigt öfverdådig tankeläsare. — Och sid. 41 tillägger han: »Då om vintern ett svin slagtas, är talgoxen genast till hands och drager åt sig så stora stycken som möjligt.» — Vi betvifla, att äfven den värsta talgoxe kan nafsas åt sig t. ex. ens en vanlig fläskskinka.

På mångfaldiga ställen säges både om mesarna och andra småfoglar, att de klättra, hvilken förmåga de likväl sakna.

Sid. 42 säges, att *Tofsmesen* är stannfogel och fasthåller troget vid sitt område. Detta är icke sant, ty en stor del individer drager till och med ur landet under den kalla årstiden.

Det säges äfven, att tofsmesen skulle bygga bo i gamla skatbon, hvilket måste betviflas.

Sid. 43 yttras: »*Stjertmesens* bo hvilat alltid på ett stöd och liknar till sin form ett stort ägg.» — Der ha vi ägget! — Förut har naturligtvis okunnigt folk trott att boet sväfvade i luften.

Sid. 44. »De sylvie-lika fogelfamiljer, som vi hittills betraktat, *hafva* företrädesvis tillhört gamla världen.» — Männe de icke ännu göra det?

Sid. 50 påstås det, att flugsnapparna ofta stiga högt upp i luften för att taga fast en uppspanad gräshoppa m. m. — Så högt sträfvande gräshoppor ha vi förut aldrig hört omtalas, så framt icke härmed menas den egyptiska, för hvilken dock flugsnapparen skulle blifva lika rädd som talgoxen för hatten.

Sid. 55. Om *Gråa Flugsnapparen* anföres: »ungarna sitta under regniga dagar hungrande och klagande på qvistarne, föräldrarna flaxa kring husen och träden äfven som de större flugorna lockande daggdjuren, och komma de med tom näbb i närheten af bärbuskar, exempelvis vinbärsbuskar, störta de sig i en bäge uppfifrån nedåt, afslita ett bär och föra detta genast till ungarna.» — Då detta hos oss skulle inträffa i Juni månad, så är det klart att ungarna, liksom okynniga barnungar, äro begifna på vinbärskart, hvilket man förut icke haft reda på. Sid. 59 säges, att törnskatorna ha fritåiga fötter; detta är emellertid icke förhållandet, i ty att utfån är vid roten sammanvuxen med mellantån, hvilket för öfrigt är karakteristiskt för de egentliga tättingarna.

Sid. 72 säges, att *Jernsparfven* tillbringat vintern i södra delen af vårt land. I Holmgrens handbok i zoologi står deremot, »att han flyttar bort sent om hösten och återvänder tidigt om våren, medan ännu snö kvarligger, och att det möjligen torde vara af denna anledning, som man kommit på den tanken, att han hos oss skulle stanna kvar öfver vintern.»

Sid. 74 läses, att *Domherrar* utmärka sig genom *krokformig näbb*, hvilket naturligtvis är i hög grad missledande.

Sid. 76 torde vi äfven få anmärka en missledande uppgift, nämligen att strupen på domherrén säges vara glänsande svart. Samma sida läses rörande *Domherrns* lefnadssätt och födoämnen: »Först då vintern drifver honom ur skogen, kommer han i hela sällskap till fruktträdsplanteringen och byarnas trädgårdar eller i fältens buskar, för att söka de få bär och korn, som

kunna hafva blifvit lemnade af andra familjers medlemmar.» Bearbetaren har glömt anmärka en viktig sak, nämligen att Domherren med skäl kan anses som ganska skadlig på grund deraf att han uppäter fruktträdens och bärbuskarnes blomknoppar

Sid. 81 skrives om »Gröningen»: »Egentligen förtrolig är han aldrig och kommer exempelvis aldrig in på landtgårdarna, äfven om den svåraste nöd trycker honom.» Denna uppgift är alldeles icke sann, ty jag har mig bekant, att »Gröningen» vid flerfaldiga tillfällen bygt bo vid gårdarne, der barrträd funnits, ja, ett exempel då han bygt bo ända in vid kanten af gårdsplanen i en Weymouths tall. För att intet missförstånd må ega rum, vill jag tillägga, att detta var just den af författaren äsyftade *Fringilla chloris*, som hos oss kallas *Grönfink*, då deremot *Emberiza citrinella*, som bygger på marken, är allmänt bekant under namn af »Gröning». Längre ned på samma sida säges: att båda föräldrarna (af »Gröningen») mata sin afkomma med i kräfvan uppmjukade frön. Nu är förhållandet, att dessa foglar alldeles icke hafva någon kräfva. Jag finner emellertid till min förvåning, att öfversättaren och bearbetaren vid beskrifningen af finkfoglarna talat om, att dessa foglar skulle vara försedda med kräfva, då han bort veta, att deras näringskanal är på helt annat sätt beskaffad. I bokens inledning står en kort, men fullt exakt beskrifning på foglarnes kräfva, körtel- och muskelmage. Det hade måhända varit i viss mån upplysande för flertalet af bokens läsare, om öfversättaren och bearbetaren upplyst dem om, att orsaken, hvarför en stor mängd småfoglar först måste skala frön, af hvilka de lifnära sig, beror just derpå att de sakna kräfva. Dufvor och höns deremot, som hafva kräfva, svälja fröna hela.*

Sidan 83 påstås, att *Steglitsan* klättrar i kapp med me-sarna. Rätta förhållandet är emellertid, att hvarken *Steglitsan*

* Härom yttrar A. E. Holmgren i sin Handbok i zoologi I, sid. 25: »Kräfva finnes icke hos alla foglar, utan tillhör hufvudsakligen endast växtätande foglar, som svälja frön och sädeskorn hela och oskalade. En mängd andra foglar, hvilka äfven mer eller mindre utslutande lefva af växtfrön, men icke hafva kräfva, måste deremot alltid först skala eller sönderhacka fröen med näbben, innan de förtära dem. Sålunda ser man huru sparfvarne med sina invikna käkar alltid noggrant afskilja skalet från kärnan, innan de nedsvälja denna senare; huru me-sarne sätta frön och sädeskorn mellan tårna, sönderhacka dem och nedsvälja kärnorna bitvis samt huru nötväcken i trädens barkspringor fastkilar nötter och ollon, sönderhackar deras skal för att åtkomma kärnorna.»

eller Mesarne, i egentlig mening, kunna klättra, utan hafva ett annat rörelsesätt, som zoologerna kalla *klänga*. Vidare säges om Steglitsan, att hon förtär *alla slags frön*, hvilket torde vara ett alltför djerft påstående.

Sid. 84 får man veta, att äfven *Grönsiskan* klättrar. — Samma missledande uppgift förekommer äfven i den förra editionen.

Sid. 87 läser man ganska omständligt om *Stenknäckens* lefnadssätt och om dess stora skadlighet för körsbärsplanteringar. Nog tycker jag, att bearbetaren bort nämna, att allt detta icke har den ringaste betydelse för *vårt* land.

Sid. 89. »Ungarne (Bofinkens) uppfödås af båda föräldrarna uteslutande med insekter, men fordra föräldrarnas omvårdnad äfven någon tid efter sin utflygt. Är emellertid denna omsorg förbi, skrida de gamla inom få dagar till att lägga en andra kull.» Åtminstone i mellersta och norra Sverige hör det emellertid till de allra sällsyntaste undantag, att bofinken lägger mer än en kull årligen.

Sid. 90. »År för år ökas hans (Gråsparfvens) erfarenhet och visar en skilnad mellan ung och gammal, som mellan vise och dårar.»

Sid. 91. »Ungarna (Gråsparfvens) matas först med små insekter, senare såväl med dylika som med först i föräldrarnas *kräfva** uppmjukade korn.» Vidare läses: »en tjenarinna hos en af mina vänner visade mig med stolthet sin skyddsling och älskling, en sparf, som icke blott flög fritt *ut* och *in*, utan äfven fick tillåta sig sofva vid hennes barm under hennes halsduk». — Tänk en sådan spjufver till sparf! — Samma sida står: »sina ungar uppföder han (*Pilfinken*) med insekter och *mjölkhaltiga* korn.

Sid. 94. »Så länge de (*Korsnäbbarna*) finna trädfön, smaka de ingen annan föda, men i nödfall äta de frön af lönn, bok och annbok, äfvensom sannolikt oljehaltiga frön och dessutom *alltid* mycket gerna insekter, företrädesvis bladlöss, hvilka de plocka i skogsbyarnas trädgårdar och fruktplanteringar.» — Är detta öfversättning eller bearbetning? — Jag vill gerna för Brehms skull antaga det senare.

Sid. 131 är författaren eller bearbetaren i hög grad obarmhertig mot Skatan. »Om våren», säges det, »blir hon mycket

*) Kräfva saknas — som jag förut sagt — hos finktättingarna, inklusive gråsparfven.

skadlig genom att obarmhertigt plundra *alla* mot henne värlösa foglars bon, och på detta sätt bokstafligen förhärja och ödelägga fogellifvet i en trädgård. Äfven för höns- och ankafveln blir hon besvärlig och fångar till och med gamla småfoglar.» Märkligt nog har äfven djurskyddsföreningen hos oss hjertlost uttryckt sitt hat mot Skatan, utan att framhålla hennes många, verkliga goda egenskaper. På många ställen här i landet finna vi dock med glädje, att Skatan på sätt och vis omhuldas af landtbefolkningen, som nog insett hennes både goda och dåliga egenskaper. Hvad som Brehm yttrat, kan icke tillämpas på våra förhållanden annat än möjligen undantagsvis.

Sid. 135. »Hon (*Nötskrikan*) är nämligen allätare i ordets vidsträcktaste mening och i våra skogar en den afskyvärdaste ödeläggare af andra foglars bon. Från råtten eller den unga fogeln, ända till den minsta insekt, är intet lefvande vägen säkert för henne, och lika så försmår hon icke heller ägg, frukter, bär o. d.» — Potz, Donner-Wetter, Kreuz, Pappenheim, haben wir das alles gethan! — På samma sida anföres, att ungarna matas med löfmaskar och larver. Med löfmaskar menar ju Brehm ingenting annat än larver, tillhörande en viss insektsordning.

Sid. 137. »Råttor fångar hon (*Kajan*) skickligt, men icke mindre qvickt griper hon unga foglar, och ägg tillhöra hennes älsklingsrätter.» — Detta öfverensstämmer icke med min erfarenhet rörande *Kajans* lefnadssätt. Brehm menar sannolikt med råttor de små gnagare, som hos oss kallas sorkar, lefva på ängar och fält, och, i synnerhet under sin späda ålder, kunna vara temligen lätt åtkomliga för kråkfoglar i allmänhet. Jag betviflar högeligen, att bearbetaren någonsin sett Kajan fånga en verklig råtta.

Sid. 138. Här säges, att äfven *Råkan* är den bäste råttjägare, hvilket naturligtvis borde vara sorkjägare. Det påstås äfven, att samma fogel har en fin lukt, hvarigenom hon ofelbart kan vädra närvaron af t. ex. en ollonborrlary, oaktadt han befinner sig djupt i jorden. — Jag betviflar högeligen, att det är luktsinnet, som dervid vägleder henne. Om man nämligen iakttagert hennes beteende, då hon söker dessa larver, så visar det sig påtagligt, att det är den fina hörseln och synen, som leda henne på spåret. Samma förhållande är det med vanliga kråkan, som äfven med begärlighet uppsnappar ollonborrens larver, då dessa uppehålla sig närmare jordytan och genom sina rörelser och gnagningar röja sig.

Sid 139. Då *Kråkan* här, märkvärdigt nog, tages i försvar, så vilja vi anföra hvad som i detta afseende yttrats. »Man kan», säges det, »med all säkerhet betrakta dem (Kråkorna) såsom tillhörande vårt hemlands viktigaste foglar, förutan hvilka de öfverallt talrika och öfverallt närvarande skadliga ryggradsdjuren och förderfliga insekterna skulle taga öfverhand på det betänkligaste sätt.» — Jag undrar just hvad våra jägare och landtbrukare skola säga härom. Hos oss anses kråkan i de flesta provinser såsom en både för jordbruket och jagten mycket skadlig fogel och därför har också hennes dödande här i landet mångenstädes blifvit belönad med skottpremier, något som, så vidt jag vet, aldrig blifvit förutsatt beträffande korpen.

Sid. 141. Har öfversättaren och bearbetaren förtegat kråkans olater, så har *Korpen* deremot fått så mycket mera påskrifvet. Här har icke såsom ursäkt blifvit anfördt, såsom vid *Kråkan*: »Framför allt tage man sig till vara för allmänna slutsatser af enstaka iakttagelser.» Det säges nämligen: »Jag (Brehm) besteg en dag en klippa, på hvilken satt en ung korpfamilj, hvilken ännu matades af föräldrarna. Här fann jag på en enda stenhäll ungefär sextio urätta ägg af ejdergäss, måsar och sparfvar bland hönsben, ankvingar, lemmelfällar, tomma musselskal, återstoden af unga måsar, strandvipor, pipare m. fl.» — Då det anträffades ägg af ejdergäss och måsar, så är det ju påtagligt, att klippan befann sig vid hafskusten, och då undras just, hvarifrån korpen hemtat *hönsbenen* och *ankvingarna*? Männe icke här föreligger ett fel i öfversättningen? Hos Brehm står visserligen *Hühnerbeine* och *Entenflügel*, men för hvar och en är det ju alldeles klart, att Brehm menat ben af hönsfoglar (möjligen ripor) och att han med *Entenflügel* menat vingar af änder, icke af ankor, är ju alldeles påtagligt. — För öfrigt må jag tillägga, att Korpen, i jemförelse med Kråkan, förekommer hos oss i ett försvinnande litet antal, och att han följaktligen i det hela taget icke på långt när försorsakar så mycken skada. Ett litet rätt lustigt tillägg om Korpen förekommer på sid. 142, der står nämligen: »Med hundar ingår han ofta innerlig vänskap, befriar dem från loppor och gör sig på annat sätt nyttig för dem.» Vidare säges det, »att han lär sig tala förträffligt och att han skrattar som en människa.»

Sid. 173 står det, att *Härfogeln* lefver af frödyflar. Jag har förgäfvets hos flera entomologer sökt att få reda på hvad härmed menas; äfvenså talas här om flugmaskar, hvilket väl bör vara fluglarver. Då bearbetaren söker inlägga så mycken

vetenskap för öfrigt uti arbetet, så hade det väl varit skäl uti att undvika sådana benämningar, som kunna vilseleda.

Sid. 239. Bearbetaren bibehåller här namnet *Spelkråka*. Holmgren gör i sin handbok i zoologi följande anmärkning: »Prof. Sundevall anser, att hon rättast borde kallas Spelkråka, men författaren har ingenstädes här i landet hört denna benämning af folket, som deremot allmänt kallar henne *Spillkråka*, af den anledning att hon, såsom man uttrycker sig, spillar sönder träden och stubbarna».

Sid. 241 säges, att hon (spillkråkan) vädrar *Jättegetingens* eller *Hästmyrornas* larver. Då jag icke kunde själf förstå, hvad som menades med dessa insekter, rådförde jag mig med en framstående entomolog, som upplyste mig om, att med jättegeting icke härvidlag egentligen kunde menas *Bålgetingen*, utan sannolikt den i våra barrskogstrakter vanligt förekommande *Trästekeln*, hvars larver lefva under barken i veden, och att med *Hästmyra* sannolikt menades vår vanliga, ofta i trädstammar lefvande *Stockmyra*.

Sid. 260 bibehålles rörande *Göken* ännu den gamla sägen, att han framför allt skulle lefva af häriga fjärillarver, som försmås af andra foglar. Holmgren har i sin handbok i zoologi deremot tydligen visat, att *Göken* endast i nödfall tillgriper dylika larver.

Sid. 321 påstås om Dufvorna, »att frön och rotknölar af de mest olika slag utgöra flertalets näring.» — Jag förstår sannerligen icke, hvilka slags rotknölar härmed åsyftas, ej heller huru rotknölar skulle kunna åtkommas af dufvorna, då deras svaga näbb icke tillåter dem att gräfva i jorden. Lika orimligt synes mig påståendet, å sid. 325, att *Ringdufvan* skulle äta dagmaskar, hvilka, om än dufvan på något listigt, för mig oförklarligt sätt, skulle kunna fånga dem, krypa upp till jordytan så sent på aftonen, att denna fogel redan gått till hvila.

Herr Redaktör! Ni tycker kanske, att det äfven för mig kan vara tid att nu gå till hvila, och jag vill därför icke längre taga ert utrymme i anspråk. Något slags fortsättning af min ransakning vill jag dock söka att ombesörja annanstädes, för så vidt icke den högt förtjente utgifvaren af Svenska Jägarförbundets Tidskrift — hvilken naturligtvis vore den mest kompetente

domare härvidlag — tager saken om hand. Hvad det udelade priset beträffar, anser jag mig visserligen icke kompetent att derom utlåta mig, men såsom en förmodan vågar jag tänka mig att då inom akademien ej veterligen finnes någon ornitolog i egentlig mening, hafva hrr prisdomare, liksom fallet måtte vara med den stora allmänheten, låtit blända sig af de utmärkta träsnitten och den öfver hufvud gedigna utstyrseln, i följd hvaraf man underlåtit att nagelfara texten, hvilken — enligt hvad jag tror mig hafva tillräckligt visat — icke uthärdar någon strängare kritik. Enligt de senaste underrättelserna från hufvudstaden finner jag ock att professor Smitt sjelf insett sin olämplighet för den vetenskapliga banan, i det han nämligen uppträder som sökande till generalkonsulatet i Köpenhamn — ett beslut i anledning hvaraf jag må gratulera så väl honom sjelf som kongl. Vetenskapsakademien.

G.

Ett litet efterspel till den nya komedien
"Mellan barken och trädet".

(Bref från Norrland af Angermannus.)

En ärad teaterkritiker, hr C. L., tyckte sig en gång — enligt hvad han förmälde i Stockholms Dagblad — hos redaktionen af Dagens krönika finna anlag för lustspelet, med anledning deraf att den samma till ljustet befordrat en komedi, hvilken dess förinnan blott uppförts på en sällskapsteater tillhörig Kongl. Majestät och kronan.

En vigtig nationalekonomisk fråga — hvori tusentals människor voro intresserade för belopp, som sammanlagdt årligen beräknades i millioner — hade under ett tiotal af år blifvit behandlad med en nästan exempellös byråkratisk nonchalance: ständigt upprepade petitioner från Norrland om upphäfvande af timmerbarkningstvånget rönnte nämligen blott det ödet att »läggas till handlingarne», ända till dess i fjor Dagens krönika och efter dess exempel åtskilliga tidningar upptogo saken.

Omsider beslöt sig regeringen nu för att låta undersöka den samma, men hade dess förinnan försigtigtvis bortagit möjligheten till undersökningarnas verkställande. Innan Kongl. Majestät utsände en beskickning — för att pröfva barkens skadlighet för virket, hvilket deraf naturligen skyddas — hade nämligen samma majestät gifvit befallning att all bark skulle å timmerstockarne afskrapas, innan de utsläpptes i elfvarne. Detta var komedien. Och nu till efterspelet!

»Tre studenter, certim tre», funno icke olämpligt att under sådana förhållanden verkställa Kongl. Majests uppdrag. Deras namn är ingen hemlighet: de voro hrr skogsinspektören *F. W. Berg*, jägmästaren *A. M. Hellström* och skogsförvaltaren *B. Martin*.

Uppdraget kunde de så mycket lättvindigare utföra, som de förut, kanske med ett undantag, icke egde någon kännedom om trävaruhandteringen. Då de omsider afgifvit sin reseberättelse, hvilken af en norrländsk sågverksegare utförligt granskades i Nya Dagligt Allehanda, fann man ock att de alldeles icke förstätt, huru ifrågavarande undersökningar skulle verkställs, äfven oafsedt den beklagliga omständigheten att experimentalfältet var, på grund af Kongl. Majestäts ofvan nämnda nådiga förordning, på förhand förstördt för experimenterna, hvilket de komiterade i sin berättelse naivt nog sjelfva erkänt.

Man har härvid svårt att undertrycka den tanken, att det varit mera honnett om vederbörande genast förklarar sig förhindrade att utföra ett uppdrag, om hvilketets utförbarhet man på förhand kunde vara öfvertygad.

Men nu en icke oviktig sak! Hvad kostade detta sommarnöje? Icke må man föreställa sig att kommissionen utförde sitt storverk för intet. Reseräkningen, om hvilken vi fått kännedom lyder sålunda:

*För undersökning rörande flottningstimmers
värdeinsknning genom barkning.*

Till skogsinspektören F. W. Berg	1,128: 90.
,, jägmästaren A. M. Hellström	1,433: 76.
,, skogsförvaltaren B. Martin	1,086: 84.

Summa: 3,649: 50.

Denna icke obetydliga summa har ur statskassan utgått för bevisligen oriktigt anställda och i följd deraf nära nog värdelösa undersökningar, och kort efter det denna utbetalning skett har regeringen ansett sig böra neka ett begärdt anslag af blott 2,000 kronor, hvarom en energisk vetenskapsman, docenten Bowallius, anhållit för att i ett planschverk få för allmänheten tillgodogöra frukterna af sina på egen eller åtminstone icke på statens bekostnad verkställda, farliga och mödosamma forskningsresor i Sydamerika, bland mer och mindre vilda folkstammar — under det deremot våra norrländske resande blifvit på allt sätt omhuldade af civilisationens välsignelser. Man berättar till och med att en af de matadorer, på hvilka Norrland icke är fattigt, skall hafva för någon marschrouté stält en ångbåt till de tre herrarnes förfogande. Dylika hörsägnor kunna vi naturligtvis icke gå i god för; vi hålla oss blott till de officiella siffrorna och af

dessas höga belopp förefaller det onekligen, som om de resande blifvit för skjuts och vivre oskäligt uppskörtade, ty man bör väl icke antaga att de, i likhet med Neptunus och salig generaltulldirektören Gyllenhaal, åkt efter flere hästar hvardera, äfven på vattnet. Med kändedom om den norrländska gästfriheten har ock en skämtare antagit, att det med denna märkvärdiga resa gått till alldeles som Bellman sjunger:

Fredman kom,
Filibom
Med musik och flickor,
Och de lärde vände om etc.

Nu tillkommer det i stället regeringen att lemna halfmeyerernas stråt och med ett raskt Alexandershugg lösa den gordiska knuten, så att icke mindre furu- än granegare må bli qvitt ett olidligt tryck på industrien. Det måste dock förr eller senare gå derhän.

Nya hofskildringar.

Minnen från Carl XIV:s, Oscar I:s och Carl XV:s dagar af general Carl Akrell och landshöfding S. G. von Troil (Stockholm, Oscar L. Lamms förlag).

»Hofskildringar» hafva under senare åren blifvit en verklig specialitet inom vår literatur, och jag behöfver ej för er, hr Redaktör, säga hvem det är som härmed gått i Crusenstolpes fotspår. Då ni bedt mig att i er tidskrift anmäla den allra nyaste serien, är det mig ett nöje att erkänna det den samma i afseende på intressant innehåll fullt sluter sig till sina föregångare: den gamle generalen och den gamle landshöfdingen hafva sett en dynasti uppkomma och utveckla sig flera led igenom; de hafva tillhört Bernadottes generalstab eller ordonnansofficerare, de hafva erhållit dyrbara förtroendeuppdrag af hans son och idkat värdskap för hans sonsöner.

Hvad särskildt Troil beträffar, var han under sin långa landshöfdingetid i södra Sveriges största stad nära lierad icke blott med det svenska, utan äfven med danska konungahuset, hvars medlemmar ofta gästade hans residens. Öfver hufvud taget har han mest att berätta från de högsta samhällskretsarne, men äfven Akrell har inflätat mången märklig hofepisod i sina lefnadsminnen. Vid en af dessa har jag dock en anmärkning att göra, och det förvånar mig t. o. m., att icke utgifvaren i en not till arbetet redan gjort densamma: det är frågan om Akrells samtal med Karl Johan rörande Crusenstolpe (1838). Bland annat yttrade då A., att »så vidt han kunnat fatta, hade allmänheten hittills ganska litet intresserat sig för Crusenstolpe», men såsom straffad för majestätsbrott skulle han enligt Akrells mening få martyrkronan med deraf följande popularitet. Härvid vill jag invända, att generalens fattningsgåfva visar sig i detta fall mer än lofligt klen, ty allmänheten hade redan då i högst ovanlig grad intresserat sig för Crusenstolpe. Efter det nämligen

den salarierade tidningen »*Fäderneslandet*» af brist på allmänhetens uppmuntran måst upphöra, sökte justitiekanslern Nerman förnä Crusenstolpe att egna sig åt ett nytt tidningsföretag under hans auspicer. Till Nermans förvåning visade sig C. ej benägen för saken, men lofvade att på utsatt dag lemna bestämdt svar. När den dagen inträffade, utkom i bokhandeln »*Skildringar ur det inre af dagens historia*» — den »förförande, förtju-sande, förbannade boken», såsom en förnäm man i de dagarne uttryckte sig i bref till en annan.

»Det var i sjelfva verket en inom vår literära verld epokgörande företeelse, som nu visade sig. Förebådad på åtskilliga ställen i tidningen *Fäderneslandets* historiska genremålningar, framträdde nu den författare fullrustad, som kanske bland alla skriftställare i vårt land förfogat öfver den största läsarekretsen» (dessa ord förekomma i det ej längesedan utgifna arbetet »M. J. Crusenstolpe. Hans galleri af samtida och hans literära korrespondens» I, sid. 147). Jag vill härvid tillägga, att när general Akrell fälde det ifrågavarande uttalandet hade *skildringarne* redan upplefvat flera upplagor!

Detta förbiseende är emellertid ett undantag och i allmänhet äro både Akrell och Troil tillförlitliga i uppgifter och sunda i sina omdömen. En smula fäfänga vidlåder kanske den sistnämde, men han var emellertid för sitt län en förträfflig höfding och har utöfvat ett icke obetydligt inflytande på provinsens utveckling. Att dessa memoarsamlingar blifvit för allmänheten tillgängliga, kan alltså icke vara annat än välkommet.

Hugo R....r.

E. LEMKES
BOKTRYCKERI

5 NORRMALMSGATAN 5

UTFÖR ALLA SLAGS

BOK-, TIDNINGS- & ACCIDENSARBETEN

OMSORGSFULLT

OCH

TILL BILLIGT PRIS.

E. LEMKES
BOKTRYCKERI

5 NORRMALMSGATAN 5.

På Oscar L. Lamms förlag har uti bokhandeln utkommit:

Furst Zilah.

Af

Jules Claretie.

Öfversättning af A. S—g.

Den stora framgång, som detta arbete haft i förf:ns hemland, bevisas bäst af att på kort tid mer än 60,000 exemplar åtgått af originalupplagan.

Farliga karlar.

Af

Kristian Elster.

Öfversättning af G. af Geijerstam. 1 kr. 75 öre.

— Boken är af stort värde, ingen vän af nordisk skönliteratur bör försumma att läsa den. (*Sk. Aftonbl.*)

— Vi tveka ej att sätta detta arbete bland de allra förnämsta, som hafva utkommit inom novellistikens område. (*Kalmar.*)

Nemesisberättelser.

Af

M. A. Goldschmidt.

2 kr. 25 öre.

— Vi rekommendera varmt detta arbete — dessa små noveller äro verkliga perlor. (*Nya Sk. P:n.*)

— En samling mästerligt framställda, djupt tänkta inlägg till frågan om livvets gåta. (*Smål.-P:n.*)

— Det ligger öfver dessa berättelser ett skärt poetiskt skimmer, som ej kan annat än tjusa läsaren. (*Dagbladet.*)

Senator Ratcliff

eller Demokrati.

Pris 2 kr.

Som prof å de många fördelaktiga vitsord, som pressen egnat detta ypperliga arbete, anföras endast följande:

— Oaktadt en tendensskrift är arbetet skrivet med så öfverlägsen talang, att det på samma gång utgör en ypperligt planlagd novell. Förf. är föga mindre än en mästare på karaktersteckningars område och hans stil och skildringskonst söka i lätthet och bitande satirisk qvickhet sina likar. (*Aftonbladet.*)

Denna roman har i Amerika vunnit kolossal framgång, det är ett förträffligt arbete och utmärker sig för osökt qvickhet, kraftigt tecknade karakterer, originella bilder och fängslande stil. (*Nya Gefle Posten.*)

Intresse

Om några dagar utkommer i bokhandeln
förlag:

BRYTNINGAR.

Nutidsroman i 2 delar

af

Vilhelm Jordan.

Öfversatt af *Frithiof Hellberg.*

Pris för båda delarne 4: 75.

Vilhelm Jordan är, som bekant, en af Tysklands störste nu lefvande författare och detta hans senaste arbete har af hela den tyska pressen vunnit de amplaste loford såväl för dess utmärkta stil, som ock för dess intressanta innehåll.

På samma förlag har nyligen utkommit:

QVINNAN

i forntiden, nutiden och framtiden

af

August Bebel.

Med författarens bemyndigande öfversatt

af

Frithiof Hellberg.

Pris: 3 kr. 50 öre.

Bebels bok har i utlandet väckt stort och berättigadt uppseende. Den bör läsas och begrundas af hvar och en, som hyser intresse för vår tids kanske mest brännande fråga, kvinnans ställning i samhället.

11
Larner's förlag:

På Oscar L. Lar

PARISER

i verkligheten.

Fyra berättelser

af

AUGUST STRINDBERG.

Nybyggnad. — Återfall. — Öfver molnen.

Samvetsqual.

Pris 3: 50.

PARISERLIF

på 80-talet.

Nya skizzer från det moderna Frankrike

af

Richard Kaufmann.

Med talrika teckningar af franska konstnärer.

Kommer fullständigt i cirka 8 häften à 80 öre. Första häftet är utkommet. Subskription mottages i alla boklädor.

Ur innehållet: »La vie surchauffée» och Paris från idag. — Parisiskans dag. — Arenalif på modet. — På Neuilly-marknaden. — Four o'clock-téet. — Klubbarna och spelraseriet. — Soiréerna. — Pariser-middagar. — Tout-Paris. — »Rastaquouère» och »le bohème noir». — Hur äktenskapen stiftas. — Det flitiga Paris, m. m.

ANNA KARENINA

Roman i 6 böcker

af

Leo N. Tolstoy.

Öfvers. af *W. Hedberg*, med förf:s lefnadsteckning och porträtt.

2:ne delar. 4 kr.

Grefve Leo Tolstoy är Rysslands nu lefvande främste prosaförfattare, och Anna Karenina anses af många som det ypperligaste i romanväg som Ryssland någonsin frambragt.

STOCKHOLM 1885.

EUGÈNE LEMKES BOKTRYCKERI.